

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

RASA VAIČEKAUSKYTĖ

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos nuolatinų magistrantūros studijų programa

**IKITEISMINIO TYRIMO SLAPTUMAS IR KONSTITUCINĖS TEISĖS
GAUTI IEŠKOTI, GAUTI IR SKLEISTI INFORMACIJĄ SANTYKIS**

Magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621M90011

Recenzentas

Vadovas
Doc. dr. A. Panomariovas

2013-12-

Vilnius, 2013

Turinys

ĮVADAS.....	5
1. DUOMENŲ (INFORMACIJOS) NESKELBIMO IR TIESOS DISKURSO FILOSOFINIAI ASPEKTAI.....	8
2. IKITEISMINIO TYRIMO DUOMENŲ NESKELBTINUMAS.....	13
2.1 Viešumo principo išraiškos ikiteisminio tyrimo metu.....	20
2.2 Teisė į gynybą kaip vienas iš būdų sužinoti ikiteisminio tyrimo duomenis.....	34
3.1. Ikiteisminio tyrimo duomenų panaudojimas kitose teisenose: civilinėje, administracinėje. Faktai ir problemos.....	45
3. IKITEISMINIO TYRIMO DUOMENŲ NESKELBTINUMAS IR VISUOMENĖS TEISĖS ŽINOTI APIE VYKSTANČIUS IKITEISMINIUS TYRIMUS SUDERINAMUMAS.....	51
IŠVADOS.....	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	68
SANTRAUKA.....	78
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	79
AUTORIAUS MOKSLINIAI STRAIPSNIAI MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO TEMA..	80
PRIEDAI.....	81

Rasa Vaičekauskytė

Mykolo Romerio universitetas

**IKITEISMINIO TYRIMO SLAPTUMAS IR KONSTITUCINĖS TEISĖS GAUTI
IEŠKOTI, GAUTI IR SKLEISTI INFORMACIJĄ SANTYKIS**

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti duomenų (informacijos) neskelbtinumą ikiteisminio tyrimo kontekste. Darbe bandoma kritiškai pažvelgti į Baudžiamojo proceso kodekso 177 straipsnio (toliau tekste – BPK) įtvirtintą teisinį reguliavimą, jo tinkamumą, kompleksiskai nagrinėjamos teorinės ir praktinės šio instituto problemos. Iškeliama idėja, kad ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas yra tik įrodinėjimo naštos perkėlimas įtariamajam ir/ar jo gynėjui. Pirmojoje darbo dalyje analizuojamas duomenų neskelbimo ir tiesos nustatymo baudžiamojoje byloje santykis filosofinėje plotmėje bei duomenų sąvokos naudojimo problematika. Antrojoje – ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo ribojimas, kritikuojamas jo teisinis reguliavimas. Ši dalis taip pat skirta teisės gynybą nagrinėjimui ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo kontekste, analizuojama Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau tekste – EŽTT), Lietuvos Respublikos teismų praktika, 40 Vilniaus miesto apylinkės teismo baudžiamųjų bylų. Trečiame skyriuje nagrinėjamas BPK 177 straipsnis ir žiniasklaidos teisė gauti bei skleisti informaciją, praktika EŽTT ir Lietuvos teismų praktikoje, vertinamas kriminalinių naujienų reporterių požiūris į ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumą ikiteisminiame tyrime.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS: ikiteisminis tyrimas, ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas, ikiteisminio tyrimo sėkmė, paslaptis, slaptumas, nekaltumo prezumpcija, teisė gauti informaciją, teisė skleisti informaciją, teisė į gynybą, žiniasklaida.

Rasa Vaičekauskytė

University of Mykolas Romeris

**THE RELATION BETWEEN SECRECY OF PRE-TRIAL INVESTIGATION AND
CONSTITUTIONAL RIGHT TO RECEIVE, SEARCH AND SPREAD INFORMATION**

ANNOTATION

The goal of the Master's thesis is to analyse and evaluate non-disclosure of data (information) in a pre-trial investigation. The paper attempts to critically look at the suitability of the term "data" used in Art. 177 of the Code of Criminal Procedure, as well as examine theoretical and practical issues of the institute in an integrated manner. It raises the idea/hypothesis that the non-disclosure of pre-trial investigation data is simply transferring the burden of proof to the suspect and/or his defence counsel. The first part of the paper analyses the relationship between non-disclosure of data and determination of truth in a criminal case in a philosophical dimension, as well as the issues with using the term "data". The second part analyses the restriction on disclosure of pre-trial investigation data and critiques its legal regulation. The third part intends to examine legal defence in the light of non-disclosure of pre-trial investigation data, analyse practices of the European Court of Human Rights (hereinafter – the ECHR), courts of the Republic of Lithuania, as well as 40 criminal cases of Vilnius City District Court. The third part examines Art. 177 of the CCP and the right of the media to receive and disseminate information, as well as the practice prevalent in the ECHR and Lithuanian courts, also evaluates crime reporters' approach to non-disclosure of pre-trial investigation data in pre-trial investigation.

KEY TERMS: pre-trial investigation, non-disclosure of pre-trial investigation data, pre-trial investigation success, secret, secrecy, presumption of innocence, right to receive information, right of defence, media.

IVADAS

“Libro primo definitionum. Lex est commune praeceptum, virorum prudentium consultum, delictorum quae sponte vel ignorantia contrahuntur coercitio, communis rei publicae sponsio”¹

[Papinianus, Dig. 1.3]

Temos aktualumas ir tyrimo problema. Šiuolaikinė visuomenė dar vadinama informacine arba žinių visuomene, tačiau tam tikra informacijos dalis dėl savo riboto žinomumo ir galimybės prie jos prieiti, sudaro paslaptį ir kuria pridėtinę vertę, vien tik todėl, kad yra žinoma tik siauram asmenų ratui. Kitaip tariant, informacija, kuri dėl savo svarumo yra nežinoma tam tikriems asmenims, tampa vertybe. Ikiteisminio tyrimo stadijos visiškai viešumas yra sunkiai įsivaizduojamas ir praktinėje veikloje yra neįgyvendinamas. Manoma, jog jei bet koks ikiteisminis tyrimas būtų atliekamas viešai, tikrieji nusikalstamos veikos kaltininkai trukdytų nustatyti tiesą ir liktų nenubausti, sudarytų prielaidas teisinėms klaidoms atsirasti. Paslaptis palengvina netrukdomą tiesos paiešką, t. y. būdą, kuriuo turi būti neutralizuojamos (pašalinamos) išorinės kliūtys, trukdančios nustatyti tiesą. Bet be išorinių kliūčių yra ir vidinės kliūtys, visų pirma siejamos su tinkamu įrodinėjimo priemonių pasirinkimu ir šių priemonių taikymu. Baudžiamojo proceso doktrinoje suprantama, kad įrodinėjimo našta yra perkaliama valstybinį kaltinimą palaikančiui prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Tačiau taikant BPK 177 straipsnį ir įtariamąjį įpareigojant neskelbti ikiteisminio tyrimo duomenų, t.y. laikyti juos paslapyje, tik savo žinioje, kyla pagrįstu abejonių – ar čia tinkama įrodinėjimo naštos perkėlimo ir teisės į gynybą proporcija.

Diskutuotinas klausimas, ar įstatymų leidėjas, remdamasis senuoju 1964 m. baudžiamuoju kodeksu, kuriame buvo tiksliai apibėžta proceso dalyvių sąvoka, įvardijant, kad vienas iš proceso dalyvių yra įtariamasis, naujajame BPK 177 straipsnyje numato, kad taikant jį, įtariamasis kaip proceso dalyvis išplaukia iš bendrų teorinių baudžiamojo proceso nuostatų ir šio straipsnio taikymą sieja su BPK 181 str. numatytų proceso dalyvių (įtariojo, jo gynėjo, nukentėjusiojo ir jo atstovo) formuluote?

Neretai žodžio laisvės teisė yra suprantama kaip informacijos perteikimo ar gavimo laisvės teisė, tačiau prie termino informacija ne visada dera žodis laisvė. Baudžiamajame procese bet koks informacijos paviešinimas apie asmenį neretai gali turėti kaltinimo elementų, todėl teisė į informaciją nėra laikoma absoliučia vertybe ir tam tikrais atvejais gali būti ribojama. Tai, kad

¹ * „Įstatymas yra bendro pobūdžio taisyklė, išmintingų žmonių susitarimas, nusikaltimų, įvykdytų tyčia arba iš nežinojimo (dėl neatsargumo), pažabojimas, visuotinis tautos susitarimas“, Vėlyvis S., Misevičiūtė R.A., Imperatoriaus Justiniano Digestai, arba pandektos, VĮ Registrų centras, Vilnius, 2010, P. 83.

žmogaus teisė ieškoti, gauti, naudotis, skleisti informaciją nėra absoliuti, patvirtina ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei tarptautinių teisės aktų, deklaruojančių žmogaus teises, analizė. Ribojant asmens teisę į informaciją, viešoji informacija, valstybės „dėka“ tampa viešai neskelbiama informacija. McQuailas teigė, kad žiniasklaidos pranešimai yra skirti plačios auditorijos vartojimui², todėl akivaizdu, jog kriminalinės naujienos ypač sukelia didelį visuomenės susidomėjimą, o to pasekoje socialinį vyksmą (reakciją). Visuomenės informavimo priemonėse, kriminalinių naujienų skiltyse, neretai sutinkamos frazės „pasak ikiteisminį tyrimą atlikusių tyrėjų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro“, „pareigūnus pribloškė“, „X sugebėjo suburti organizuotą gaują“. Neretai būtent visuomenės reakcija gali nuteisti įtariamąjį dar iki teismo nagrinėjimo. Pasitaiko atvejai, ka žurnalistai paskelbia ikiteisminio tyrimo duomenis bei prokuroro leidimo, pažeidžia nekaltumo prezumpciją gaudami informaciją iš slaptų šaltinių ir ją nutekindami, tad kyla klausimas kaip vertinti tokius atvejus? Ir kaip tai vertina patys žiniasklaidos atstovai, ar jiems svarbi profesinė etika ir kiek reikšmingas jų veikloje BPK 80 straipsnio 5 d.?

Tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas yra visuomeniniai santykiai, kurie susiklosto taikant slaptumą (neviešumą) ir ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo institutą, konstitucinės teisės gauti ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, kontekste.

Hipotezė. Ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas yra tik įstatymo leidėjo prielaida, kuri siekiant gauti ieškoti, gauti ir skleisti informaciją yra praktikoje absoliučiai neįgyvendinama, o pats įrodinėjimo pareigos perkėlimas privatiems subjektams yra nepagrįstas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Vadovaujantis sukauptomis teorinėmis ir praktinėmis žiniomis, nustatyti teorines bei praktines ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo problemas, sugretinti jas su Konstitucijos garantuojama teise į informaciją, jos ieškojimą, gavimą, sklaidimą, bei pasiūlyti šių problemų sprendimo būdus. Šiam tikslui pasiekti nustatomi tokie uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktų, tarptautinių dokumentų, susijusių su ikiteisminio tyrimo slaptumo teisiniu reguliavimu,
- 2) Kompleksiškai išnagrinėti Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos teismų praktiką ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo aspektu;
- 3) Nustatyti ką reiškia BPK 177 straipsnyje nurodyta „proceso dalyvių“ sąvoka, bei jos santykis su BPK 181 straipsniu.
- 4) Išnagrinėti kaip ikiteisminio tyrimo duomenys gali būti panaudoti kitose teisenose: civilinėje, administracinėje;

² McQuail D., Mass Communication theory and introduction, London: Sage Publications, 1994, P. 184.

- 5) Paanalizuoti baudžiamąsias bylas Vilniaus miesto apylinkės teisme, nustatyti kokio pobūdžio bylose yra dažniausiai taikomas ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo institutas;
- 6) Apžvelgti prokuroro teisės skleisti ir žurnalistų teisės gauti, skleisti ir visuomenės teisės žinoti ikiteisminio tyrimo duomenis suderinamumą;
- 7) Pateikti pasiūlymus įstatymų leidėjui dėl BPK 177 straipsnio papildymo.

Tyrimo šaltiniai. Nagrinėjant iškeltus uždavinius buvo tiriami Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamieji, baudžiamojo proceso įstatymai, tarptautiniai teisės aktai. Tyrimo šaltinių nedaug, jais tapo A. Panomariovo, R. Ramanausko, G. Godos, K. Jovaišos, E. Žiobienės, A. Gutausko, E. Rimšelio, R. Merkevičiaus, L. Meškauskaitės, ir kitų užsienio bei Lietuvos autorių vadovėliai, monografijos, mokslinės bei kitos publikacijos. Ypatingas dėmesys skiriamas Europos Žmogaus teisių teismo, Lietuvos Respublikos teismų praktikai.

Tyrimo metodologija. Iškeltiems magistro baigiamojo darbo uždaviniams įgyvendinti, remiamasi teisės doktrinoje suformuluota metodologija. Teisės doktrinoje suformuluotų metodų kompleksinis taikymas lėmė darbo išsamumo ir pagrįstumo lygį. **Lyginamojo metodo** pagalba šiame darbe buvo lyginamos įvairios mokslinės koncepcijos, baudžiamojo proceso teisės mokslininkų, filosofų nuomonės. **Sisteminės analizės metodas** leido nagrinėti duomenų neskelbtinumą ikiteisminiame tyrime kaip atskirą institutą, baudžiamosjo proceso kontekste. **Dokumentų analizės metodu** buvo nagrinėjama Europos žmogaus teisių teismo bei Lietuvos Respublikos teismų praktika, Vilniaus miesto apylinkės teismo baudžiamosios bylos. **Apibendrinimo metodas** leido pateikti išvadas bei pasiūlymus dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų, reguliuojančių ikiteisminio tyrimo slaptumą, ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumą.

Darbo struktūra ir apimtis. Magistro baigiamąjį darbą sudaro anotacija, įvadas, trys skyriai, trys poskyriai, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, priedai. Darbo apimtis 85 puslapiai.

1. DUOMENŲ (INFORMACIJOS) NESKELBIMO IR TIESOS DISKURSO FILOSOFINIAI ASPEKTAI

*„If Karl Marx were alive today, he would not write
„Das Kapital“, but „Die Information“³*

H. H. Frederic

Prancūzijoje, kaip ir daugumoje Europos valstybių (išimtis Anglija) – visas baudžiamasis procesas (tada, XVII a., dar vadinamas kriminaliniu) iki pat nuosprendžio priėmimo likdavo paslapyje : tai yra jis vykdavo slapta ne tik nuo visuomenės, bet ir nuo paties kaltinamojo (nežinant kuo kaltinamas, kokie liudytojų parodymai, kokie duomenys surinkti prieš jį). Kriminalinio teisingumo praktikoje, dabar Baudžiamojo proceso kodekse įvardijamų ikiteisminio tyrimo duomenų, žinojimas buvo laikytinas kaltinamojo privilegija. 1498 m. edikte buvo nurodoma, kad „tardymas turi būti atliekamas kuo greičiau ir slapčiau“. Valstybinį kaltinimą palaikantis asmuo buvo laikomas vieninteliu, kuris gali nustatyti tiesą („pvz. slėpti bylos esmę, naudoti klastą apklausos metu ir pan.)⁴. Dabar tai galėtų būti įvertinama kaip ištisa ikiteisminio nesąžiningumo kazuistika, tačiau keltinas klausimas ar duomenų neskelbtinumo išraiška, neturi nieko bendro su XV a. vyravusiu procesu? Ar deklaruojamamas atviros visuomenės buvimas įtvirtina tiesos paiešką, išvengiant slaptumo?

Lietuvos Respublikos Konstitucija, įtvirtindama žodžio laisvės ir kitus demokratinės valstybės principus, garantuoja visuomenei teisę gauti informaciją apie visus įvykius ir procesus, įskaitant ir nusikalstamų veikų tyrimą, ir tuo pačiu suteikia galimybę šiuos procesus kontroliuoti, daryti jiems įtaką. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymas įtvirtinta nuostata, kad ikiteisminio tyrimo duomenys yra neskelbtini. Šių duomenų paslaptis, kaip ir teisė į žodžio laisvę, nėra ir negali būti laikoma absoliučia vertybe. Baudžiamojo proceso viešumo principas užkerta kelią žmogaus, o tuo pačiu ir visuomenės, teisių pažeidimams tiriant nusikalstamas veikas ir nagrinėjant bylas, todėl apima visą baudžiamąjį procesą, išskyrus baudžiamojo proceso įstatyme numatytas išimtis.

Akivaizdu, kad šiuolaikinė visuomenė yra paženklinta komunikacijos globalizacijos procesų – viešosios komunikacijos formų įvairovės, žiniasklaidos priemonių konvergencijos, informacinio turinio pliuralizmo, globalios auditorijos atsiradimo⁵. Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulė akcentuoja atviros, teisingos, darnios visuomenės bei teisinės valstybės

³ * Jei Karlas Marksas gyventų šiandien, tai būtų rašęs ne „Kapitalą“, o „Informaciją“.

⁴ Foucault M., *Surveiller et punir: Naissance de la prison* (Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas), Vilnius: Baltos lankos, 1998, P. 45.

⁵ Juraitė K., Jasnauskaitė B., Visuomenės informavimas ir nuomonės formavimas apie valdžios institucijų veiklą, *Filosofija, Sociologija*, 2011, T. 22, Nr.2, P. 78.

siekiamybė⁶. Kas yra atvira visuomenė? Atvira visuomenė (*angl. open society*) neksenofobiška demokratinė visuomenė, laisva nuo rasinio, religinio, politinio, kultūrinio ir pan. antagonizmo ar ribotumo. Posakio autoriumi laikomas prancūzų filosofas H. Bergsonas (Henri-Louis Bergson, 1859–1941), pavartojęs jį kaip priešpriešą terminui uždara visuomenė knygoje „Du moralės ir religijos šaltiniai“ (Les deux sources de la morale et de la religion, 1932). Terminą išpopuliarino filosofas K. Poperis (Karl Raimund Popper, 1902–1994) knygoje „Atvira visuomenė ir jos priešai“. Tačiau visuomenė nėra atvira pačia plačiausia prasme. Laisvoje visuomenėje vyksta diskriminacija – piliečiai turi bendravimo/nebendravimo su kitais pasirinkimo laisvę⁷. Prof. A. Vaišvila teigia, „kad atvira visuomenė yra demokratinės visuomenės sinonimas, tokioje visuomenėje viešumas yra siejamas su atvirumu“⁸. Vadinasi, kiekvienas yra laisvas pasirinkti žmones, su kuriais gali keistis informacija komunikuojant ir tuo pačiu atmesti savo nuožiūra tuos, kuriems savo informaciją siekia riboti, nes jiems tokie duomenys galimai turi pridėtinę vertę. Būtent dėl slaptumo, kuris jeigu bus išsaugotas - informacija taps vertybe. „Uždaroje visuomenėje į šalia esantį žvelgiama ne kaip į bendradarbį, pagalbininką, bet priešingai kaip į konkurentą ar priešą“⁹. Kitaip tariant galima būtų teigti, jog būtent taip ir įvyksta ikiteisminio tyrimo metu taikant BPK 177 str. Drausdamas skelbti duomenis, prokuroras, įtariamąjį laikydamas tam tikra prasme „priešu“, neleidžia jam kalbėti, taip siekdamas savo tikslų. Vykstant teisiniams procesams, kuriems taip pat yra būdinga komunikacija, neabejotina, kad įstatymų leidėjas privalo preciziškai kurti įstatymus, kad teisės normos būtų aiškios ir suprantamos ne tik visuomenei (kaip vienam iš diskurso dalyvių), bet ypatingai proceso veiksmus vykdančioms pareigūnams¹⁰. Trūkstant aiškumo, esant dviprasmybėms, to paties diskurso dalyviai rizikuoja patekti į situacijas, kai pareigūnai, kaip valstybės įgalioti procesinės formos tarnai, interpretuodami įstatymą, paverčia jį „privačia namų“ knyga. Atviroje visuomenėje, suvokiama, kad visos valstybinės institucijos yra sukurtos žmonių, tam, kad būtų įgyvendiniami jų ketinimai. Atvira visuomenė yra teisinės valstybės pagrindas. Kuo brandesnė visuomenė, joje labiau veši demokratija, kiekvienas pasitiki savo artimu ir valstybe (ir jos institucijomis). Taigi, tokioje valstybėje turėtų būti vengiama paslapčių bei įslaptintų procesų. Visuomenė neretai prašo ikiteisminio tyrimo institucijų atvirumo, t.y. informacijos apie vykstančius ikiteisminius tyrimus. Viešumo sinonimai sutinkami įvairiuose kontekstuose: visiems skirtas, visiems prieinamas, atviras. Visuomenė trokšta teisingumo, nori, kad būtų

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija, // Žin., 1992, Nr. 33-1014.

⁷ Degutis E., Atviros visuomenės sąlytos, Kultūros filosofijos ir meno institutas, Athena, 2008, Nr. 4, ISSN 1822-5047.

⁸ Vaišvila A., Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje, Vilnius, 2000, P. 106.

⁹ Vaišvila A., Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje, Vilnius, 2000, P. 105.

¹⁰ Vaičekauskytė R., Maliavkina S., *Eksperimento teisinio reguliavimo probleminiai aspektai*, Mokslinės minties šventė 2012, Mokslinės konferencijos pranešimai, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, P. 212.

nustatyta tikroji tiesa, tačiau ikiteisminio tyrimo metu, dėl to paties tikslo, tiesos nustatymo baudžiamojoje byloje, prokuroras, remdamasis BPK 177 straipsniu gali apriboti duomenų skelbimą ikiteisminio tyrimo metu su tikslu, vėl gi, nustatyti tiesą. Vadinasi, apribojant duomenų skelbimą, susiduriame su paslaptimis arba viešai neskelbiama informacija, kuri sudaro paslaptį. Tai kas buvo vieša tampa – slapta. Informacijos prieinamumo ribojimas išplaukia ir iš tarptautinių bei Europos Sąjungos teisės aktų: 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, Tarptautinio pilietinių politinių teisių pakto. Doc. dr. A. Panomariovas teigia, kad tokias paslaptis galime priskirti tiek prie asmeninių, tiek prie valstybinių paslapčių.¹¹ Pritartina tokiai nuomonei ir pažymėtina, kad valstybine paslaptimi galime laikyti todėl, kad ji turi visuomeninę reikšmę, leidžia užikrinti tinkamą ikiteisminio tyrimo atlikimą, tokiu tikslu suinteresuota pati visuomenė ir pareigūnai, asmenine – nes prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ikiteisminio tyrimo teisėjas nusprendęs, kad ikiteisminio tyrimo duomenų viešinti negalima, padaro šią paslaptį tam tikrų asmenų žinioje. Todėl galime teigti, kad ikiteisminio tyrimo metu saugoma paslaptis nėra nei valstybinė nei asmeninė. Doc. dr. Artūras Panomariovas teigia, kad „paslaptis - tai atskiram žmogui, žmonių grupei, juridiniam asmeniui ar visuomenei (valstybei) vertinga, reikšminga informacija, kuri yra patikėta arba kurią žino ribotas asmenų skaičius ir kuri yra tinkamai bei pakankamomis priemonėmis apsaugota nuo atskleidimo“¹² Taip pat pažymėtina, kad tam tikrais atvejais, neleistinas duomenų skelbimas gali suformuoti teisinę klaidą. Viso baudžiamojo proceso metu vyksta (tiesos paieškos) arba stengiamasi maksimaliai pajusti subjektyvų jos pojūtį. Taip pat neabejotina, kad viso ikiteisminio tyrimo metu vyksta ir pažinimo procesas. Žmogus pažįsta save ir supančią aplinką per jusles. I. Kantas teigė, kad juslėmis mes gauname informaciją, o protas ją analizuoja¹³. Taip ir baudžiamajame procese, kuriame valstybiniam kaltintojui priskiriamas tiesos nustatymas ir kaltinamosios išvados¹⁴ (Lietuvoje – akto) parengimas, būtent čia prokuroras, būdamas atsakingu už ikiteisminio tyrimo sėkmę, privalo padaryti maksimaliai viską, kad būtų nustatyta tiesa baudžiamojoje byloje, o kaltinamasis aktas yra esminis jo proto veiklos ruošiamas dokumentas, kuriame tiesa turi atsispindėti.

Ronaldas Dworkinas metė iššūkį teisiniam skelpticizmui teikdamas, kad yra teisingų atsakymų net į pačius sudėtingiausius ir prieštaringiausius teisinius klausimus.¹⁵ Kiekvieną kartą atsakydamas į tam tikrą klausimą, žmogaus protas priima sprendimą. Pavyzdžiui, jeigu

¹¹ Panomariovas A., *Parengtinio (ikiteisminio) tyrimo duomenų paslaptis baudžiamajame procese*, Jurisprudencija, 2002. t. 29(21). P. 36.

¹² Panomariovas A., *Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese: daktaro disertacija, socialiniai mokslai: teisė (01S)*, Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2001, P. 23.

¹³ Descartes, Tatarkiewicz W., *Filosofijos istorija*, Vilnius, 2002, P. 201.

¹⁴ Europos Tarybos, *Dėl Bordo deklaracijos, aiškinamoji nota, nuomonė*, Nr.12, 2009.

¹⁵ Postner A.R. *Jurisprudencijos problemos*, Vilnius: Eugrimas, 2004, P. 167.

prokuroras privalo nuspręsti, ar protestotojai turi moralinę teisę protestuoti, arba ar galima atlyginti ekonominę žalą pagal deliktinę teisę, tai visuomenė turi teisę tikėtis tik vieno: jog jo sprendimas bus priimtas dorai ir ramybės aplinkybėmis, nepriklausomai nuo šališkų pažiūrų arba aistrų, arba per didelio uolumo. Visuomenė neturi teisės į kokį nors konkretų sprendimą, nes tai suponuotų, kad yra vienintelis teisingas atsakymas į klausimą, kurį prokuroras turi išspręsti¹⁶. Tačiau duomenų neskelbtinumas ikiteisminio tyrimo metu nėra absoliutus, tam tikrais atvejais ikiteisminį tyrimą organizuojantis ir kontroliuojantis prokuroras, privalo kreiptis į visuomenę su tikslu gauti pagalbos teikiant informaciją dėl tam tikrų faktinių aplinkybių nežinojimo, taip pat su tikslu maksimaliai operatyviai priartėti prie tiesos nustatymo. Z. Lukaševičius¹⁷ visuomenės dalyvavimą tiriant nusikalstamas veikas išskiria į:

- 1) kai visuomenės nariai patys savo nuožiūra įsitraukia į tyrimą;
- 2) kai visuomenės nariai ne savo noru yra įtraukiami į baudžiamąjį procesą, ikiteisminio tyrimo institucijų imperatyviais nurodymais¹⁸

Darytina išvada, kad tokie aukščiau minimi valios išreiškimo/ jos nebuvimo būdai iš esmės skiriasi tuo, kad pirmu atveju ikiteisminio tyrimo metu gauti duomenys nėra viešinami, o antru atveju ikiteisminio tyrimo metu surinktų duomenys kartais gali būti viešinami. Neteisėtai paskelbiant duomenis iki teismo, ne tik nutolstama nuo objektyviosios tiesos nustatymo, bet ir atimama galimybė iš teismo vykdyti pagrindinę jo funkciją – teisingumą.

Kalbėti apie informaciją atsiranda prasmė tuomet, kai ją suvokiame, kai ji patenka į mūsų sąmonę. Iš to paties objekto kiekvienas žmogus gali gauti skirtingą informaciją, priklausomai nuo to, ką jis apie tai žino. Pavyzdžiui, akmenys dirvoje ūkininkui teiks informaciją apie prastoką žemę, o geologui jie - vertingų uolienų požymis. Lygiai taip pat ir baudžiamajame procese – informacija bus vertinga tik tada, kai ji teiks pridėtinę vertę ir atliks svarų vaidmenį procese apie tam tikrus duomenis.

Galime daryti pagrįstą išvadą, kad vienintelis galutinis tikslas baudžiamajame procese – nustatyti tiesą, arba kaip pažymi A. Panomariovas¹⁹, „stengtis priartėti prie objektyvios, absoliučios tiesos, bent jau pajusti subjektyvų jos pojūtį“. Atsižvelgiant į BPK 1 str. 1 d. ir 2 str. įvardijamos lyg ir ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo tikslų ir prasmės užuomazgos – patį ikiteisminį tyrimą bandoma susieti su viešumo ribojimu, „*jei bet koks ikiteisminis tyrimas būtų atliekamas viešai, tikrieji nusikalstamos veikos kaltininkai trukdytų nustatyti tiesą ir liktų*

¹⁶ Dworkin R., *Rimtas požiūris į teises*, Vilnius: Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, , 2004, P. 391.

¹⁷ Седовой Т. А., Эксархопуло А., *Криминалистика*, Санкт-Петербург, Лань, 2001, P. 462.

¹⁸ Panomariovas A., *Paragtinio (ikiteisminio) tyrimo duomenų paslaptis baudžiamajame procese* // *Jurisprudencija*, 2002, t. 29(21), P. 36.

¹⁹ Autorių kolektyvas: Kurapka V. E., Matulienė S., Jurka R., ir kt., *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*, Panomariovas A., *Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, P. 56.

*nenubausti, sudarytų prielaidas juridinėms klaidoms atsirasti.*²⁰ Pritartina, kad visa ikiteisminio tyrimo sėkmė gali būti tapatinama su tiesos atskleidimu, todėl BPK 177 straipsnis gali būtų įvardijamas kaip „pagalbinis“ įrankis prokurorui, kuris padeda atskleisti tiesą, ribojant duomenų skelbimą. Tačiau ar toks ribojimas yra tinkamas, kai kalbame apie įtariamojo teisės į gynybą užtikrinimą? Ar visuomenės siekis būti atvira yra suderinamas su valstybės pareiga užtikrinti tokios visuomenės saugumą?

²⁰ Panomariovas A., *Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė* // Jurisprudencija, 2005, t. 75(67), P. 52.

2. IKITEISMINIO TYRIMO DUOMENŲ NESKELBTINUMAS

Pamatinės žmogaus teisės ir laisvės yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Prie pamatinių laisvių priskiriama ir žodžio laisvė įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje: „Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“. Greta nurodytų teisių gali būti ir nuostata apie jų ribojimo galimybę. Šiuo atveju tame pačiame Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnio ketvirtoje dalyje nurodyta šios teisės ribojimo galimybė: „Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai.“ Taigi remiantis šia nuostata, ne visa informacija gali būti prieinama visuomenei. Lietuvos Respublikos teismas nurodo, kad pagal *Konstitucijos* 25 straipsnio 3 dalį laisvę gauti ir skleisti informaciją galima riboti tik įstatymu, tada, kai yra būtina apsaugoti šioje dalyje nurodytas konstitucines vertybes - žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę, konstitucinę santvarką. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad pagal *Konstituciją* riboti žmogaus teises ir laisves, taigi ir teisę reikšti savo įsitikinimus, ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir *Konstitucijoje* įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.²¹ Taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nurodo pareigą įstatymo leidėjui sukonkretinti teisės aktais ribotos informacijos sąrašą ir būdus taip pat baudžiamumą už šių nuostatų nevykdymą. Pagal *Konstitucijos* 25 straipsnio 3 dalį įstatymų leidėjas turi įstatymu apibrėžti informacijos, kurią skleisti yra draudžiama arba kurios skleidimas yra ribojamas, turinį, taip pat būdus, kuriais tam tikros informacijos neleidžiama skleisti, bei kitas atitinkamos informacijos skleidimo sąlygas, jeigu tai bent kaip riboja informacijos laisvę. Įstatymų leidėjas taip pat turi įstatymu nustatyti: atsakomybę už minėtų draudimų ir ribojimų nepaisymą, įskaitant atsakomybę už informacijos, kurią skleisti draudžiama, skleidimą; subjektus, turinčius įgaliojimus prižiūrėti, kaip laikomasi įstatymų nustatytų draudimų ir (arba) ribojimų skleisti tam tikrą informaciją; subjektus, taikančius atsakomybę už įstatymų nustatytų draudimų ir (arba) ribojimų skleisti tam tikrą informaciją

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12,14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 str. 1 daliai“, 2005 m. rugsėjo 19 d.

nepaisymą; veiksmingas informacijos laisvės teismo gynimo priemonės.²² Vadovaujantis šiuo Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimu, galime teigti, kad Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso 177 straipsnyje, kuriame nurodoma, kad ikiteisminio tyrimo duomenys iki bylos nagrinėjimo teisme gali būti paskleisti tik prokuroro leidimu ir tik tiek, kiek pripažįstama leistina. Taigi šioje nuostatoje nurodoma, kad ikiteisminio tyrimo medžiaga gali būti skelbiama tik tiek, kiek tai leidžia prokuroras.

Prokuroras, siekdamas užtikrinti baudžiamojo persekiojimo sėkmę ir (ar) visuomenės teisę žinoti, laikydamasis teisėtumo, etiškumo ir proporcingumo, nekaltumo prezumpcijos, asmens duomenų ir privataus gyvenimo, nepilnamečių teisių apsaugos, prokuroro procesinių sprendimų savarankiškumo ir nešališkumo, prokuratūros ir ikiteisminio tyrimo įstaigų bendradarbiavimo, veiklos tęstinumo ir nuoseklumo, aiškumo, teisės aktų reikalavimus pristatant plačiajai visuomenei priimtina kalba, pagarbos ir lygiateisiškumo proceso dalyvių atžvilgiu, paskelbtos informacijos prieinamumo, tarnybinės veiklos skaidrumo, tolygumo ir operatyvumo, atskleidžiant duomenis apie ikiteisminį tyrimą visų visuomenės informavimo priemonių atstovams vienodomis sąlygomis, pagarbos prokuratūros, ikiteisminio tyrimo įstaigų ir visuomenės informavimo priemonių atstovams, ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo per padalinį (atstovą), atsakingą už ryšius su visuomene, prioriteto principų gali paskelbti ar leisti paskelbti ikiteisminio tyrimo duomenis, išskyrus neskelbiamus ikiteisminio tyrimo duomenis, neskelbtinus asmens duomenis.²³ Visuomenei neteikiama informacija pripažįstama valstybės, tarnybos, profesinė, komercinė ar banko paslaptis arba yra privataus pobūdžio informacija. Taip pat ta informacija, kurią teikti draudžia kiti įstatymai, nes jos suteikimas pakenktų valstybės saugumo ir gynybos interesams, baudžiamajam asmenų persekiojimui, skatintų pažeisti valstybės teritorijos vientisumą ar viešąją tvarką arba jos nesuteikimas užkirstų kelią teisės pažeidimams ar būtų labai svarbus žmonių sveikatai apsaugoti.²⁴ Prokurorui nedavus leidimo informacija apie ikiteisminį tyrimą negali būti skelbiama. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai pradėjus vienos ar kitos nusikalstamos veikos ikiteisminį tyrimą, jį kontroliuojantis prokuroras priima sprendimą riboti bet kokios informacijos viešą paskelbimą. Tokiu būdu ribojant informaciją yra pažeidžiamos vienos visuomenės ir žiniasklaidos teisės, žodžio laisvės principas, tačiau sudaromos prielaidos sėkmingo baudžiamojo proceso metu apginti kitas žmogaus ir piliečio teises bei laisves,

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12,14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 str. 1 daliai“, 2005 m. rugsėjo 19 d.

²³ Lietuvos Respublikos Generalinio Prokuroro įsakymas „Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo, 2011-02-10.

²⁴ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, //Valstybės žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254.

visuomenės ir valstybės interesus. Tokia yra baudžiamojo proceso paskirtis. Taip pat neleidžiama skleisti informacijos, kuria raginama prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką; skatinama kėsintis į Lietuvos Respublikos suverenitetą, jos teritorijos vientisumą, politinę nepriklausomybę; kurstomas karas ar neapykanta, tyčiojimas, niekinimas, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; platinama, propaguojama ar reklamuojama pornografija, taip pat propaguojamos ir (ar) reklamuojamos seksualinės paslaugos, lytiniai iškrypimai; propaguojami ir (ar) reklamuojami žalingi įpročiai ir narkotinės ar psichotropinės medžiagos. Taip pat informacija, kuri dezinformuoja, žmeičia, įžeidžia ar žemina žmogaus orumą ir garbę, pažeidžia nekaltumo prezumpciją ar skleidžiama informacija trukdo teismo nešališkumui. Vykdamas ikiteisminį tyrimą prokuroras savo nuožiūra priima sprendimą dėl skelbtinų ikiteisminio tyrimo duomenų turinio ir apimtys. Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo subjektams jis privalo žodžiu ar raštu paaiškinti teisinius ir faktinius atsisakymo skelbti konkrečius ikiteisminio tyrimo duomenis pagrindus.²⁵ Taigi nagrinėdami teisės normas susiduriame su problema, kad skelbtinos informacijos turinio niekas neapibrėžia, prokuroras gali savo nuožiūra priimti sprendimą. Nagrinėjant užsienio praktiką, tokį neaiškumą galima palyginti su Jungtiniu Amerikos Valstijų konkretumu. Kadangi ten aiškiai nurodomos išimtys, kokiais atvejais galima skelbti apie ikiteisminio tyrimo eigą. Taip pat yra nurodoma, ko neturėtų skelbti prokuroras.²⁶ Prokurorai neturėtų piktnaudžiauti savo teisėmis ir visiškai riboti informacijos paskelbimą. Visiškas informacijos apie ikiteisminį tyrimą ribojimas turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais. Visais atvejais, kai sprendžiamas ikiteisminio tyrimo duomenų viešumo klausimas, sprendimą priimančias pareigūnas privalo derinti ikiteisminio tyrimo duomenų paslapties (viešumo) ir žodžio laisvės principus, vadovautis jų proporcingumo principu.

Atkreiptinas dėmesys, kad klaidinga manyti, jog prokuroras yra vienintelis BPK 177 str. numatytas asmuo, (turintis dalykinę diskreciją), kuriam suteikta išskirtinė teisė neleisti skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis. Nesutinkant su tokiu prokuroro nutarimu, numatyti teisė skųsti aukštesniajam prokurorui (BPK 63 str.), o BK 247 str. numato : „*Tas, kas iki bylos nagrinėjimo teisiamajame posėdyje be šių bylų tiriančio teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno...*“, būtent šiame straipsnyje minimas teisėjas, t.y. ikiteisminio tyrimo teisėjas, kuris esant skundai dėl galimai prokuroro neteisėto neleidimo viešinti ikiteisminio tyrimo duomenis, gali įpareigoti atskleisti duomenis, laikytinus slaptais.

²⁵ Lietuvos Respublikos Generalinio Prokuroro įsakymas „Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo, 2011-02-10.

²⁶http://www.americanbar.org/publications/criminal_justice_section_archive/crimjust_standards_pinvestigate.html [žiūrėta 2013-10-14].

Taigi BPK numato, kad prokuroras yra atsakingas už duomenų atskleidimo ribojimą, tačiau konkrečiai nenurodoma, kokiais principais jis vadovaujasi priimdamas sprendimą apie informacijos skelbimą. Tuo tikslu Lietuvos Respublikos Generalinis prokuroras sukonkretino ikiteisminio duomenų skelbimą, nurodydamas reikalavimus prokurorui. Žiniasklaidoje toks žingsnis buvo įvardijamas kaip siekis atgauti visuomenės pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis, ypač išskiriant prokuratūrą.

Visuomenė turi teisę žinoti apie visus įvykius, įvykusius ar vykstančius ją supančioje aplinkoje, tame tarpe ir padarytas nusikalstamas veikas. BPK 177 straipsnis taip pat nurodo, kad prokuroras gali įspėti proceso dalyvius apie pareigą neviešinti proceso duomenų ir apie galimus padarinius, jei pažeis konfidencialumo principą. Ikiteisminio tyrimo duomenų apsaugos teisinio režimo veikimas prasideda gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką ir tęsiasi iki to momento, kai ikiteisminio tyrimo medžiaga su baigiamuoju proceso aktu (kaltinamasis aktas, pareiškimas dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamojo įsakymo priėmimu, pareiškimas dėl proceso užbaigimo pagreitinoto proceso tvarka, nutarimas perduoti bylą teismui dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo) perduodama teismui ir konkretūs ikiteisminio tyrimo duomenys ištiriami viešame teismo posėdyje.²⁷ Taigi ikiteisminio tyrimo duomenys iki viešo jų nagrinėjimo teisme, negali būti skelbiami be prokuroro žinios.

Iki bylos nagrinėjimo teisme duomenys turi būti saugomi konfidencialumo principo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimo be nurodytų valstybės institucijų pareigūnų leidimo – baudžiamojo nusižengimo sudėties samprata neatsiejama nuo atitinkamų baudžiamojo įstatymo ir baudžiamojo proceso įstatymo nuostatų sisteminio, loginio aiškinimo. BPK 177 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas absoliutus draudimas skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis apie nepilnamečius įtariamuosius ir nukentėjusiuosius. Prokurorai privalo teikti duomenis ne tik apie akivaizdžią nusikalstamą veiką, bet ir apie sprendimus: pradėti ar nutraukti ikiteisminį tyrimą, paaiškinant jų motyvus. Galbūt taip norima labiau priartėti prie visuomenės teisės žinoti ir baudžiamojo proceso interesų pusiausvyros.

Forma, kuria gali būti išduodamas prokuroro leidimas: dabar jis gali būti perduodamas ir elektroninėmis ryšio priemonėmis. Tikimasi, kad taip labiau ribojamas informacijos nutekėjimas. Kritikuotinas nerekomenduotinas duomenų teikimas telefonu. Manytina, kad informaciją, kuri yra viešo pobūdžio galima teikti tiek telefonu, tiek elektroniniu paštu, jei tai nekenkia ikiteisminio tyrimo sėkmei.

Asmuo kuris, kuriam yra draudžiama skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis yra supažindinamas su baudžiamąja atsakomybe pagal BK 247 str., už tokių duomenų

²⁷ Lietuvos Respublikos Generalinio Prokuroro įsakymas „Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo, 2011-02-10

pagarsinimą. Taigi BK 247 straipsnio normos dispozicija, kurioje įtvirtinta ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimo be leidimo sudėtis, yra blanketinė. Ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimo (paskelbimo) teisinis reguliavimas nustatytas BPK 177 straipsnyje. Tik šiuo teisiniu reguliavimu nustatytos ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimo tvarkos pažeidimas gali sudaryti ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimo be leidimo nusižengimo, numatyto BK 247 straipsnyje, sudėtį. Todėl minimo baudžiamojo nusižengimo sudėties požymiai, tarp jų ir subjekto, turi būti apibūdinami remiantis ir BPK 177 straipsnio nuostatomis. Kiti asmenys, atskleidę ikiteisminio tyrimo duomenis ir neatitinkantys BPK 177 straipsnio 2 dalyje nurodytų požymių, negali būti pripažįstami nusižengimo, numatyto BK 247 straipsnyje, subjektais - vykdytojais.²⁸ Darytina išvada, kad prasidėjus baudžiamajam procesui tik prokuroras gali daryti taktinius ir/ar kartais organizacinius sprendimus skelbti duomenis ikiteisminiame tyrime. Ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorui tenka atsakomybė saugoti neskelbtinus duomenis bei užtikrinti, kad šio reikalavimo laikytųsi įspėti dėl baudžiamosios atsakomybės už ikiteisminio tyrimo duomenų paviešinimą proceso dalyviai.

Keltinas probleminis klausimas, ar žurnalistas gali būti laikomas tinkamu subjektu? Ir ar gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 247 straipsnį.

„A. D. nuteistas už tai, kad iki baudžiamosios bylos Nr. (duomenys neskelbtini) nagrinėjimo teisiamaajame posėdyje be šią bylą tiriančio Mažeikių rajono apylinkės prokuratūros Ekonominių nusikaltimų skyriaus vyriausiojo prokuroro leidimo atskleidė ikiteisminio tyrimo duomenis, t. y. 2004 m. rugpjūčio 26 d.–rugsėjo 9 d. savaitraščio (duomenys neskelbtini) numerį Nr. 18(68) išspausdintame straipsnyje „(duomenys neskelbtini)“, nuroydamas savo vardą ir pavardę, kaip šio straipsnio autorius, citavo 2003 m. gegužės 12 d. šioje baudžiamojoje byloje Mažeikių rajono apylinkės prokuratūros Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus vyriausiojo prokuroro surašytą pažymą, kurioje pateikiami šios bylos ikiteisminio tyrimo duomenys – informacija apie sąsajas tarp UAB (duomenys neskelbtini), AB (duomenys neskelbtini), UAB (duomenys neskelbtini) ir išspausdino šios pažymos kopiją.“²⁹

Pirmos ir apeliacinės instancijos teismas A. D. pripažino kaltu, kartu pripažindami, kad jis yra tinkamas subjektas. Su tokia teismų pozicija nesutiko Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, A.D. išteisindamas.

Žvelgiant sistemiškai, pagal BK 247 straipsnį baudžiamojon atsakomybėn traukiamas tas, kas iki bylos nagrinėjimo teisiamaajame posėdyje be šią bylą tiriančio teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno leidimo atskleidė ikiteisminio tyrimo duomenis. Ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas ar skelbtinumas, esant įstatyme nustatytoms sąlygoms,

²⁸ Lietuvos Aukščiausiasis teismas byla nr. 2K-649/2005

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-649/2005.

įtvirtintas ir BPK 177 straipsnyje. Taigi ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimo be nurodytų valstybės institucijų pareigūnų leidimo – baudžiamojo nusižengimo sudėties samprata neatsiejama nuo atitinkamų baudžiamojo įstatymo ir baudžiamojo proceso įstatymo nuostatų sisteminio, loginio aiškinimo. BPK 177 straipsnio 2 dalyje, kurioje nurodyta, jog reikiamais atvejais prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas įspėja proceso dalyvius ar kitus asmenis, mačiusius atliekamus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kad draudžiama be prokuroro leidimo paskelbti ikiteisminio tyrimo duomenis. Tokiais atvejais asmuo pasirašytinai įspėjamas dėl atsakomybės pagal BK 247 straipsnį. Taigi BPK 177 straipsnio 2 dalyje išvardyti asmenys (proceso dalyviai ar kiti asmenys, matę atliekamus ikiteisminio tyrimo veiksmus), kurie gali būti BK 247 straipsnyje numatyto baudžiamojo nusižengimo subjektai – vykdytojai. Vadinasi, BK 247 straipsnyje numatytam baudžiamajam nusižengimui būdingas specialusis subjektas – proceso dalyvis ar kitas asmuo, matę atliekamus ikiteisminio tyrimo veiksmus ir prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno įspėtas (pasirašytinai), kad be prokuroro leidimo paskelbti ikiteisminio tyrimo duomenis draudžiama. Jei ikiteisminio tyrimo duomenys be leidimo atskleidžiami bendrininkaujant, specialaus subjekto požymius turi atitikti tik vykdytojas, kiti bendrininkai gali būti apibūdinami tik bendraisiais subjekto požymiais. Kitaip suprantant ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimo be leidimo – baudžiamojo nusižengimo subjektą – vykdytoją, t. y. juo pripažįstant bet kurią kitą asmenį (ne proceso dalyvį ar asmenį, nemačiusį atliekamų ikiteisminio tyrimo veiksmų), atskleidusį ikiteisminio tyrimo duomenis be leidimo, būtų pažeidžiami konstitucinio lygybės principo reikalavimai, nustatant baudžiamosios atsakomybės pagrindus. Pagrindžiant baudžiamąją atsakomybę už tos pačios rūšies nusikalstamos veikos, numatytos BK 247 straipsnyje, padarymą vienais atvejais subjektais – vykdytojais būtų pripažįstami asmenys, kurie ikiteisminio tyrimo duomenis atskleidė nesilaikę pasirašytino prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno įspėjimo neskelbti ikiteisminio tyrimo duomenų, t. y. pažeidę BPK 177 straipsnyje nustatytą tvarką, kitais atvejais tokiais subjektais – vykdytojais būtų pripažįstami asmenys apskritai nedalyvavę bylos procese, t. y. asmenys, nesantys BPK 177 straipsnyje nustatyto teisinio reguliavimo subjektai.

Kitas probleminis aspektas yra BPK 177 str. ir 181 str. taikymas. Paminėtina, kad BPK 177 str. išskirtinai kalba apie proceso dalyvius, o BPK 181 str. minimi „įtariamasis ir jo gynėjas, nukentėjęsysis ir jo atstovas“. Diskutuotinas klausimas, ar įstatymų leidėjas, remdamasis senuoju 1964 m. baudžiamuoju kodeksu, kuriame buvo tiksliai apibėžta proceso dalyvių sąvoka, įvardijant, kad vienas iš proceso dalyvių yra įtariamasis, naujame BPK 177 str. numato, kad taikant šį straipsnį, įtariamasis kaip proceso dalyvis išplaukia iš bendrų teorinių baudžiamojo proceso nuostatų? Manytina, kad tokia netiksli įstatymo leidėjo apibrėžtis, suteikia galimybes BPK 177 straipsnį interpretuoti įvairiai ne tik įtariamąjį kaip galimo proceso dalyvio atžvilgiu:

pvz. ar gali prokuroras įspėti dėl BK 247 str. numatytos baudžiamosios atsakomybės asmenį, kuris pateikia skundą dėl prieš jį padarytos nusikalstamos veikos, bet dar nėra prokuroro nutarimu pripažintas nukentėjusiuoju *de jure*, t.y. nuo kada jis tampa proceso dalyviu, kuris gali naudotis ir teise susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ir atvirkščiai kada jam tokia teisė gali būti jau apriboti?

Pritartina Aukščiausiojo Teismo nuomonei, kad BPK 177 str. numatytų subjektų ratas negali būtų aiškinamas plečiamai. Už ikiteisminio tyrimo duomenų paskelbimą be leidimo gali būti baudžiami tik asmenys, kurie yra imperatyviai įtvirtinti minimame straipsnyje, todėl įstatymų leidėjas turėtų reformuluoti BPK 177 straipsnyje įtvirtintų proceso dalyvių įvardijimą.

2.1 Viešumo principo išraiškos ikiteisminio tyrimo metu

Nagrinėjant konfidencialumo klausimą susiduriama su viešumo principu, kadangi tai viena kitai prieštaraujančios tezės. Viešumas suprantamas kaip atvirumas, ne slaptumas. Darbe jau buvo minėta, kad viešumo principas turėtų būti laikomas specifiniu principu ikiteisminiame tyrime. Visiškas viešumo principo taikymas ikiteisminiame tyrime, gali ir pakenkti ir pasitarnauti ikiteisminio tyrimo metu.

Norint įvertinti ar tinkamas viešumo principo ribojimas ikiteisminiame tyrime Lietuvos Respublikoje, būtina apžvelgti ir užsienio šalių teisinį reguliavimą nagrinėjama tema. Manytina, jog tikslinga apžvelgti ne tik ES valstybių, bet ir NVS bei kitų užsienio šalių taikomą viešumo principo ribojimą/neribojimą (kitomis užsienio valstybėmis darbe pasirinktos Jungtinės Amerikos Valstijos ir Kinija).

Taigi, norint įvertinti konfidencialumą Europos sąjungos teritorijoje būtina nagrinėti Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje yra nurodoma, kad kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos dėl valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą. Net ir minėtoje konvencijoje yra nurodoma teisės į informaciją apribojimo galimybė. Taigi valstybė gali apriboti visuomenės informavimą tik tiek, kiek leidžia ši konvencija, taigi kiekvienas ribojimas turi būti patikrintas ar neprieštarauja Konvencijos 10 str. 2 dalyje nurodytoms sąlygoms. Taigi apriboti galima esant siekiui apsaugoti viešuosius interesus, pagrindines žmonių teises ir laisves, teismo nešališkumą ir teisingo sprendimo priėmimą. Analizuojant Europos Žmogaus Teisių teismo praktiką dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 str. pažeidimus svarbi byla yra Sunday Times, kurioje teismas nurodė, kad „visuomenės informavimo priemonės turi nepažeisti ribų, kurios būtinos teisingumo vykdymui, bet iš kitos pusės jos turi pareigą skleisti informaciją ir idėjas, kurios nagrinėjamos teisme ar kitose visuomenei svarbiose gyvenimo sferose. Ne tik visuomenės informavimo priemonės turi pareigą skleisti tokią informaciją ar idėjas: visuomenė

taip pat turi teisę gauti tokią informaciją...”.³⁰ Galime teigti, kad visuomenė turi teisę gauti informaciją, kol tai neįtakoja teismo sprendimo. Galime pateikti ir Lietuvos pavyzdžių, kai buvo sugriežtintos bausmės dėl per didelio domėjimosi ikiteisminio tyrimo detalėmis, kaip vieną iš tokių bylų galėtų būti Šiaulius sukretusi istorija apie motiną, kuri nužudė savo vaikus ir jai buvo skirta laisvės atėmimo bausmė iki „gyvos galvos“, tačiau visada kyla klausimas, koks nuosprendis būtų priimtas, jei ne toks visuomenės perdėtas susidomėjimas, kuris šiuo atveju galėtų būti traktuojamas kaip puolimas? Ir kada galima bausti žiniasklaidos atstovus už tai, kad pateikė byloje nagrinėjamus faktus, kada žiniasklaida pereina informavimo ribas ir siekia, dėka visuomenės spaudimo, paveikti teismų sprendimą ar yra tikslinga bausti žiniasklaidos atstovą už informacijos skleidimą. Šiuo klausimu taip pat yra pasisakęs Europos žmogaus teisių teismas *Worm* byloje, kurioje buvo nagrinėja ar valstybė nepažeidė Konvencijos 10 str., kadangi valstybė suėmė žurnalistą už tai, kad jis publikavo straipsnį siekdamas įtakoti teisingumo vykdymą. Šioje byloje teismas nenustatė Konvencijos 10 str. pažeidimo ir konstatavo, kad: „...toks nubaudimas neperžengia ribų, kurios nustatytos teisingumo vykdymui užtikrinti...”. Teismas šioje byloje pareiškė, kad žurnalistas, publikuodamas tokį straipsnį, pats pažeidė ribas, kurios reikalingos teisingumo vykdymui, nes žurnalisto tikslas buvo įtakoti baudžiamojo proceso rezultatus.³¹ Tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas, taip pat nepamiršta pažymėti svarbų spaudos vaidmenį demokratinėje visuomenėje, taip pat atsižvelgdamas į demokratinės visuomenės interesą garantuoti ir ginti spaudos laisvę, yra konstatavęs, kad žurnalistų teisės neatskleisti informacijos šaltinio apribojimas yra pateisinamas, jeigu yra laikomasi Konvencijos 10 straipsnyje ir įstatymuose nustatytų reikalavimų: tokie apribojimai turi būti būtini demokratinės visuomenės interesams apsaugoti; kliudymas naudotis spaudos laisve negali būti suderinamas su Konvencijos 10 straipsniu, jei jis nebus pateisinamas svarbesniu visuomenės interesu.³² Byloje Goodwin prieš Jungtinę Karalystę Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, jog nors ir esama bendrojo intereso, kad žurnalistas informaciją gautų laisvai, jis, žadėdamas išsaugoti konfidencialumą ir nesiremti informacijos šaltiniu, negali nesuprasti, kad jo duotas pažadas privalo nusileisti svarbesniam visuomenės interesui.³³ Europos žmogaus teisių teismas nagrinėdamas bylą, kurioje nagrinėjamas klausimas dėl asmens, patyrusio seksualinę prievartą ir smurtą, tapatybės atskleidimo viešosios informacijos priemonėse teisėtumo ir kompensacijos priteisimo pagrįstumo, nurodė, kad tokiose bylose, kur atskleidžiama nusikaltimo aukos tapatybė, turi būti įvertinta, kuris interesas yra svarbesnis – spaudos teisė informuoti visuomenę (Konvencijos 10 straipsnis) ar aukos teisė į privatų gyvenimą (Konvencijos 8

³⁰ Sunday Times v Jungtinė Karalystė Nr. 6538/74 EŽTT, 1978 m. balandžio 26 d. sprendimas Series A, No 30

³¹ *Worm* judgment of 27 August 1997, Reports 1997-V, &50

³² Cour. eur. D. H., arrjt Fressoz et Roire c. France du 21 janvier 1999, Recueil des arrjts et decisions 1999-I

³³ Cour. eur. D. H., arrjt Goodwin c. Royaume- Uni du 27 mars 1996, Recueil 1996-II

straipsnis). Valstybėms suteikiama plati vertinimo nuožiūros laisvė nustatyti balansą tarp konkuruojančių interesų.³⁴ Teismas nustatė, kad pareiškėjų publikuoti straipsniai palietė svarbią visuomeninę temą – nusikaltimo dėl seksualinio išnaudojimo ir smurto prieš vaiką šeimoje – ir šis pavišėjimas sukėlė debatus visuomenėje dėl tokių nusikaltimų prevencijos. Tačiau, turint omenyje, kad nei nusikaltimo auka, nei nusikaltėliai nebuvo „vieši asmenys“, galima daryti išvadą, kad šių asmenų tapatybių pavišėjimas nebuvo svarbus, norint suprasti nusikaltimo esmę. Teismas pabrėžė, kad pareiškėjams nebuvo uždrausta publikuoti išsamius straipsnius apie įvykdytą nusikaltimą, jiems tik reikėjo išvengti tokių detalių pavišėjimo, dėl kurių buvo atskleista nukentėjusios tapatybė, šiuo atveju – nuotraukos bei konkrečių asmenų vardai ir pavardės.³⁵ Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad nusikaltimo aukos statusas reikalauja ypatingos apsaugos, ypač, turint omenyje, kad nukentėjusioji nusikaltimo metu buvo dar vaikas ir kad nukentėjusioji tapo auka nusikaltimo, kuris susijęs su smurtu ir seksualiniu išnaudojimu. Šioje byloje teismas sprendė dėl apribojimų pagrįstumo ir nustatė, kad vis dėl to už informacijos skelbimą, galima skirti sankcijas, jei yra pažeidžiama asmens teisė į privatumą. Kita nagrinėjama byla būtų dėl straipsnio, kuriame atskleidžiama banko išdo vadovo tapatybė ir pranešama apie didelius banko patirtus spekuliacijų nuostolius ir apie pradėtą baudžiamąjį tyrimą prieš banko vadovybę dėl turto iššvaistymo paskelbimo. EŽTT nurodė, kad vertinant saviraiškos laisvės apribojimų „būtinumą“ teismas turi įvertinti straipsnių visumą. Pažymėtina, kad straipsniai nebuvo tipiškas teismuose nagrinėjamos bylos atpasakojimo pavyzdys. Daugiausia dėmesio straipsniuose skiriama banko skandalo politiniam aspektui. Straipsnyje daugiausia analizuojama, koku mastu yra susipynusi bankininkystė ir politika, kokia politinė atsakomybė turėtų būti nustatyta už banko patirtus nuostolius. Vardai, asmenys ir asmeniniai santykiai akivaizdžiai buvo labai svarbūs visame straipsnyje. Sunku įsivaizduoti, kaip pareiškėjo įmonė būtų galėjusi analizuoti visus šiuos aspektus, nenurodydama konkrečių asmenų, įskaitant ir įtariamąjį.³⁶ Taigi galima pastebėti, kad siekiant įvertinti ar apribojimai skleisti informaciją apie ikiteisminį tyrimą yra teisingi, reikia įvertinti ar informacijos sklaidimas nepažeidė asmens teisės į privatų gyvenimą. Kiekvienoje nurodytoje situacijoje buvo paminėti nukentėjusiųjų ar kaltininkų asmeninė informacija, tačiau teismas atsižvelgęs į bylos kontekstą priėmė visiškai skirtingus sprendimus. Pirmoje byloje nurodoma, kad valstybė pažeidė visuomenės teisę į informaciją, o kitoje byloje nepažeidė, nors straipsniuose buvo publikuojami tie patys asmeniniai duomenis asmens vardas ir pavardė. Sprendžiant tokias bylas svarbu atsižvelgti į tai ar galima

³⁴ Krone Verlag GmbH & Co KG ir Krone Multimedia GmbH & Co KG prieš Austriją ir Kurier Zeitungsverlag ir Druckerei GmbH prieš Austriją (pareiškimų Nr. 33497/07 ir 3401/07)

³⁵ Krone Verlag GmbH & Co KG ir Krone Multimedia GmbH & Co KG prieš Austriją ir Kurier Zeitungsverlag ir Druckerei GmbH prieš Austriją (pareiškimų Nr. 33497/07 ir 3401/07)

³⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. sausio 10 d. sprendimas byloje *Standard Verlags GmbH prieš Austriją* (Nr.3) (pareiškimo Nr. 34702/07)

perteikti išsamią informaciją nepaskelbus asmeninės informacijos, jeigu galima ir visuomenė gali susidaryti tinkamą nuomonę apie susiklosčiusius įvykius, tuomet skelbti žmogaus asmeninę informaciją nėra tikslinga.

Palyginus Europos žmogaus teisių teismo nuostatas svarbu išnagrinėti ir Europos sąjungos narių valstybių teisinį reguliavimą ikiteisminio tyrimo konfidencialumo klausimu. Prancūzijos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą 11 straipsnis nurodo, kad išskyrus atvejus, kai nurodo kiti teisės aktai, atsižvelgiant į įtariamojo teises apklausos ir tyrimo duomenys yra slapti.³⁷ Taigi ši baudžiamąjo proceso nuostata nurodo, kad siekiant apginti asmens teises. Antroje dalyje to paties straipsnio yra nurodyta, kad kiekvienas asmuo prisidedantis prie ikiteisminio tyrimo yra saistomas konfidencialumo principo ir profesinės paslapties sąlygos. Taip pat nurodoma, kad už informacijos paskelbimą kyla sankcijos, nurodytos Prancūzijos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą 226-13, 226-14 straipsniuose. Šiuose straipsniuose nurodoma, kad slaptos informacijos įgaliotas asmuo eidamas savo pareigas laikinai einantis pareigas ar misijas. Už tokios informacijos atskleidimą baudžiamas vienerių metų laisvės atėmimu ir bauda iki 15000 eurų bauda.³⁸ Prancūzijos baudžiamąjo proceso kodeksą 11 straipsnio trečioje dalyje nurodoma, kad Respublikos prokuroras, savo iniciatyva arba ikiteisminio tyrimo pareigūnų prašymu siekdamas užkirsti kelią netikslios informacijos plitimui arba palaikydamas visuomenės rimtį, gali atskleisti visuomenei tam tikrus ikiteisminio tyrimo duomenis nepateikdamas šių duomenų išankstinio vertinimo arba interpretavimo.³⁹ Taigi nurodoma prokuroro teisė pačiam viešinti ikiteisminio tyrimo duomenis, jeigu jo nuomone, tai yra tikslinga siekinat nuraminti visuomenę. Tačiau tuo pat šalia leidimo yra nurodomas ir apribojimas, kadangi nurodoma, kad prokuroras skelbdamas ikiteisminio tyrimo duomenis, turi nenurodyti jokio tų duomenų vertinimo, neturi jų interpretuoti, o tiesiog visuomenei pateikti faktus apie vykdomą tyrimą, kad jiniai pati galėtų daryti savo išvadas šiuo klausimu. Prokuroras nepateikia jokios savo asmeninės nuomonės vykdomu tyrimu, kadangi jis yra viešas asmuo.

Toliau darbe apžvelgiami ES valstybių ir NVS valstybių BPK numatyti ribojimai dėl ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinimo:

Latvijos Baudžiamąjį proceso kodeksą 345 str. 4 d. nurodo, kad asmenys, kurie dalyvauja baudžiamajame procese ir turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, rašytinai pasirašo, kad susipažino su pareiga išlaikyti valstybės paslaptį ir informacijos atskleidimo atveju kylančios atsakomybės. Dokumentus, kurie prilyginami valstybės paslapčiai

³⁷ Prancūzijos Baudžiamąjį proceso kodeksą Law n° 2000-516 of 15 June 2000 Article 96 Official Journal of 16 June 2000.

³⁸ Ordinance No. 2000-916 of 19 September 2000 Article 3 Official Journal of 22 September into force 1 January 2002).

³⁹ Prancūzijos Baudžiamąjį proceso kodeksą Law n° 2000-516 of 15 June 2000 Article 96 Official Journal of 16 June 2000.

kopijų daryti negalima.⁴⁰ Nurodytame straipsnyje nurodoma, kad asmenims, kurie turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga – susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga gali proceso dalyviai, taigi jiems ir kyla atsakomybė dėl ikiteisminio tyrimo paskelbimo, jeigu jie buvo įspėti dėl kylančios atsakomybės pasirašytinai. Šioje nuostatoje iškykla Latvijos Baudžiamojo proceso 139 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad draudžiama atskleisti informaciją apie asmens privatų gyvenimą, kuris dalyvauja tyrimo veikloje ir pranešimų iš profesinių ar prekybos paslapčių, išskyrus atvejus, kai tai yra būtina rinkti įrodymams.⁴¹ Šioje straipsnio dalyje nurodoma, kad draudžiama atskleisti informaciją apie asmenį, kuris dalyvauja ikiteisminio tyrimo veikloje, jeigu tai nėra būtina siekiant pagrįsti įrodymus, t.y. asmeninė asmens informacija turi būti skelbiama tik išimtiniais atvejais, kai be tokios informacijos atskleidimo nebus pagrįsti įrodymai. Siekinat teisingo proceso būtina turėti tokia išlyga, kadangi asmeninės informacijos atskleidimas gali užtikrinti teisingą ikiteisminį tyrimą bei teisminį nagrinėjimą. Tačiau kiekviena konfidenciali informacija turi būti argumentuotai atskleista.

Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 147 paragrafo 2 dalyje įtvirtinta, kad tuo atveju, jei bylos medžiagoje nėra žymos apie parengtinio tyrimo pabaigą, gali būti atsisakyta gynėjui pateikti susipažinti su baudžiamosios bylos medžiaga arba atskirais aktais, arba daiktiniais įrodymais, kurie yra valstybės saugomi, jei toks gynėjo supažindinimas su šia medžiaga arba aktais gali sutrukdyti ikiteisminį bylos tyrimą. To paties paragrafo 5 dalyje įtvirtinta, kad leidimą gynėjui susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga duoda prokuroras, o visais kitais atvejais – teisėjas, kurio žinioje yra baudžiamoji byla.⁴² Taigi nurodytas gynėjo teisės apribojimas susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga. Kiekvienu atveju prokuroras arba bylą nagrinėjantis teisėjas savarankiškai atsižvelgdamas į bylos aplinkybes priima sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimo gynėjui, jeigu prokuroro nuožiūra duomenų atskleidimas gali pakenkti ikiteisminio tyrimo atlikimui, jis gali tų duomenų neskelbti, tačiau toks neleidimas gynėjui susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga būtų išimtis, kadangi gynėjui yra suteikta teisė peržiūrėti visą ikiteisminio tyrimo medžiagą, kuri bus peržiūrima teismo nagrinėjimo metu.

Danijoje, panašus reguliavimas kaip ir Lietuvoje yra įtvirtintas duomenų neskelbtinumo ikiteisminiame tyrime institutas⁴³. Įtariamąjį įspėjus dėl baudžiamosios atsakomybės už visų ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbimą, draudimas galioja iki kaltinamojo akto surašymo. Po kaltinamojo akto surašymo, kaip ir Lietuvoje įtariamajam ir/ar jo gynėjui leidžiama teikti prašymus tyrimui pildyti ir pan.

⁴⁰ Latvijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, Latvia on 21 April 2004.

⁴¹ Latvijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, Latvia on 21 April 2004.

⁴² http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html [žiūrėta 2013-06-25].

⁴³ https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-DK-It.do?clang=lt&idSubpage=2. [žiūrėta 2013-09-15].

Suomijoje⁴⁴ galioja visiškas duomenų neskelbtinumo principas ikiteisminio tyrimo metu (Suomijoje įvardijamas kaip baudžiamasis tyrimas). Ikiteisminį tyrimą vykdo policija, o kai kuriais atvejais – Suomijos valstybės sienos apsaugos tarnyba, muitinė arba kariškiai. Visos institucijos, turinčios teisę vykdyti ikiteisminį tyrimą, viešai pateikiamoje informacijoje vadinamos tiesiog policija. Nei įtariamasis, nei jo gynėjas neturi teisės prašyti prokuroro pateikti surinktus duomenis, kol byla nebus perduodama į teismą.

Airijoje⁴⁵ prokuroras nėra atsakingas už ikiteisminio tyrimo sėkmę, kadangi beveik visais atvejais teisę tirti nusikaltimus privalo Airijos policija. Prokuratūros solisitorių tarnyba, kuriai vadovauja prokuratūros direktorius, gali tik teikti konsultacijas, kuriose nurodoma kokiu būdu geriausia vykdyti baudžiamąjį persekiojimą. Airijoje, nėra galimybės susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, procesas čia yra slaptas. Po ikiteisminio tyrimo bus įteikiami dokumentų, pagrindžiančių iškeltą bylą dėl padaryto nusikaltimo, byla. Tai nebus visi valstybės argumentai, todėl papildomai naujų galima išgirsti iki teismo nagrinėjimo pradžios arba nagrinėjant bylą teisme. Dažniausiai liudytojai, prisiekę teisme prieš duodami žodinius parodymus, pateiks tuos įrodymus, kuriais valstybė turės remtis nuosprendžiui pagrįsti. Taigi Airijoje ikiteisminis tyrimas remiasi neviešumo principu, todėl čia nėra net jo apraiškų, todėl nėra ir duomenų neskelbtinumo instituto.

Italijoje⁴⁶ ikiteisminį tyrimą vykdo prokuroras, kriminalinė policija ir kaltinamojo gynėjas, kuris neretai naudojasi ir privačių detektyvų paslaugomis. Duomenų neskelbtinumo instituto, kaip ir Airijoje, čia taip pat nėra. Su ikiteisminio tyrimo duomenimis galima susipažinti tik pasibaigus ikiteisminiam tyrimui. Įtariamajam ir jo gynėjui pateikiama susipažinti baudžiamoji byla ir su ja susijęs įrodymų sąrašas.

Graikija⁴⁷ ikiteisminio tyrimo metu pasižymi kiek didesniu liberalumu nei aukščiau išvardintos valstybės. Šioje valstybėje vykstant ikiteisminiam tyrimui įtariamasis visada gali prašyti pateikti ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis. Duomenų neskelbtinumo instituto apraiškų čia beveik nėra, nusikalstamą veiką padaręs asmuo, turi teisę susipažinti net su liudytojų parodymais. Baudžiamojo proceso kodeksas neįtvirtina skundo dėl ikiteisminio tyrimo duomenų neatskleidimo, vadinasi, tokie atvejai arba labai reti arba jų visai nebūna.

⁴⁴ https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-FI-It.do?clang=lt&idSubpage=2 [žiūrėta 2013-08-20].

⁴⁵ https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-IE-It.do?clang=lt&idSubpage=2 [žiūrėta 2013-08-10].

⁴⁶ https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-IT-It.do?clang=lt&idSubpage=2 [žiūrėta 2013-08-24].

⁴⁷ https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-EL-It.do?clang=lt&idSubpage=2 [žiūrėta 2013-08-27].

Kiek kitoks teisinis reguliavimas Kipre⁴⁸, kuriame ikiteisminį tyrimą atlieka policija. Sprendimą pradėti baudžiamąjį persekiojimą paprastai priima policija, vadovaudamasi bendraisiais generalinio prokuroro nurodymais. Jei tai baudžiamoji byla dėl sunkaus nusikaltimo, sprendimą priima generalinis prokuroras. Viso ikiteisminio tyrimo metu negalima susipažinti su surinkta informacija, panašiai kaip ir Airijoje, su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis galima susipažinti tik pasibaigus tyrimui, kai byla perduodama į teismą.

Kaip ir minėta, lyginant svarbu atsižvelgti ir į kitų, ne ES valstybių reglamentavimą šiuo klausimu. Ukrainoje vykdant ikiteisminį tyrimą viešumo principas yra ribojamas. Šioje stadijoje draudžiama skelbti surinktą informaciją apie tyrimą. Tačiau asmuo atliekantis tyrimą, prokuroras, tyrėjas gali paskelbti informaciją apie padarytą nusikaltimą, jų pačių nustatytose ribose, arba leisti tai padaryti kitiems žmonėms. Yra saugoma teisė į asmeninį gyvenimą, todėl teisėsaugos institucijų įsiveržimas turi būti teisėtas ir motyvuotas. Pagal Ukrainos Baudžiamojo proceso kodekso 121 straipsnį, kuriame nurodoma, kad informacija, susijusi su ikiteisminio tyrimu gali būti atskleista tik leidus tardytojui ar prokurorui, ir apimtimi, kurią jie mano, kad tai įmanoma. Tam tikrais atvejais tyrėjas praneša liudytojui, aukai, civiliniui ieškovui, civiliniui atsakovui, gynėjui, ekspertui, specialistas, vertėjui, patvirtinantiems liudytojams, taip pat kitiems asmenims, dalyvaujantiems tyrimo veiksmuose jų pareigą neatskleisti informacijos, susijusios su ikiteisminiu tyrimu be jų sutikimo. Už informacijos paskelbimą asmenis baudžiami pagal Baudžiamojo kodekso 387 straipsnį.⁴⁹ Baudžiamojo kodekso 387 straipsnyje nurodoma, kad: „Informacijos atskleidimas apie ikiteisminį tyrimą arba tyrimo dalyviai, kuriems buvo pranešta, įstatymų nustatyta tvarka, kad jam kyla pareiga neatskleisti ikiteisminio tyrimo informacijos, jei toks atskleidimas nebuvo leidžiamas prokuroro, tardytojo, arba asmens, kuris atliko ikiteisminį tyrimą, -turi būti baudžiamas nuo 50 iki 100 neapmokestinamų minimalių pajamų baudą, arba pataisos darbai iki dvejų metų. Informacijos atskleidimas apie ikiteisminį tyrimą, padarytas teisėjo, prokuroro, tardytojo, tyrimo pareigūno, detektyvo pareigūno, nepriklausomai nuo to ar šis asmuo tiesiogiai dalyvavo atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus, jei ši atskleista informacija šmeižia asmenį ir yra nukreipta į asmens garbę ir orumą, - turi būti baudžiamas 100 iki 300 neapmokestinamų minimalių pajamų bausme, arba pataisos darbais iki dvejų metų, arba areštu iki šešių mėnesių, su teisės užimti tam tikras pareigas arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu iki trijų metų.“⁵⁰ Informacija gali būti paskelbta žodžiu, raštu arba viešojo skelbimo metu. Negalima skelbti informacijos gautos ikiteisminio tyrimo metu, tai gali būti liudininkų parodymų, tyrimo eksperimentų, kratų atlikimo metu, daiktinių įrodymų tyrimo metu. Šis

⁴⁸ https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-CY-It.do?clang=lt&idSubpage=2 [žiūrėta 2013-11-20].

⁴⁹ http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/humanright/texts/05_03_r.htm [žiūrėta 2013-09-25].

⁵⁰ Ukrainos Baudžiamasis kodeksas, <http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-1-18/> [žiūrėta 2013-09-21].

nusikaltimas laikomas baigtu nuo informacijos paskelbimo momento. Šis nusikaltimas gali būti padarytas tik tiesiogine tyčia, asmuo skelbdamas informaciją suvokia, kad daro neteisėtą veiką ir tai daro neturėdamas prokuroro leidimo.⁵¹

„Paslaptis nors ir riboja viešumo principo veikimą, yra savarankiškas baudžiamojo proceso teisės institutas. Paslapties institutas (kaip viešumo principas) savo galiomis ir specifiniu motyvuojančiu veikimu garantuoja baudžiamojo proceso uždavinių sprendimą.“ – I. J. Diuregina. Sutinkamai su šia nuomone pažymėtina, kad būtent ikiteisminio tyrimo slaptumas, jo konfidencialumas lemia teisingą ir nešališką nusikalstamos veikos tyrimą. Rusijos baudžiamojo proceso kodekso 161 straipsnyje nurodoma, kad ikiteisminio tyrimo duomenys negali būti skelbiami, išskyrus atvejus nurodytus šio straipsnio 3 dalyje. Ši dalis nurodo, kad duomenys apie ikiteisminį tyrimą gali būti skelbiami tik tada, kai yra tyrėjo ar tardytojo leidimas ir tik tokia apimtimi, kuria jis leido. Tai leidžiama tik tuomet, kai tai nekenkia tyrimo eigai ir nesusiję su dalyvių teisių ir teisėtų interesų pažeidimu. Asmeninės informacijos apie žmones be jų leidimo skelbtinumas negalimas. Taip pat šio straipsnio antroje dalyje nurodoma, kad prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, tyrėjas gali supažindinti pasirašytinai proceso dalyvius su įpareigojimu neskelbti tyrimo duomenis.⁵² Baudžiamojo proceso kodekso 161 str. 2 d. nurodo, kad tyrėjas arba ikiteisminio tyrimo pareigūnas įspėja apie duomenų neskelbtinumą be jo leidimo. Už paskelbimą baudžiama remiantis Baudžiamojo kodekso 310 str.“ Taigi Rusijos Federacijoje duomenis galima skelbti tik tuomet, kai yra tyrimą vykdančio pareigūno leidimo ir galima skelbti tik tuos faktus, kuriuos leidžia, taip pat nereikia pamiršti, kad skelbti asmeninę informaciją apie procese dalyvaujančius žmones be jų leidimo draudžiama. Ikiteisminį tyrimą vykdančias pareigūnas pasirašytinai supažindina su draudimu skelbti informaciją. Baudžiamojo kodekso 310 straipsnis, kuriame nurodoma, kad ikiteisminio tyrimo duomenų paskelbimas asmens, kuris buvo teisės aktų nustatyta tvarka įspėtas dėl ikiteisminio tyrimo duomenų konfidencialumo, jeigu informacija buvo paskelbiama be prokuroro arba tyrimą atliekančio asmens leidimo – baudžiamas aštuoniasdešimt tūkstančių rublių bauda, arba atlyginimo, kitų pajamų konfiskavimu iki šešių mėnesių, arba privalomaisiais darbais iki keturių šimtų aštuoniasdešimt valandų arba pataisos darbais iki dviejų metų arba areštu iki trijų mėnesių.⁵³ Matoma, kad nurodytame straipsnyje yra išskirtas specialus subjektas – tiktai baudžiamojo proceso dalyviai, įspėti dėl duomenų neskelbtinumo, taigi reikia įrodyti, kad asmuo paskelbęs informaciją, turi prieigą prie ikiteisminio tyrimo duomenų, taip pat yra tiriamos bylos proceso

⁵¹ Ukrainos Baudžiamojo kodekso komentaras, Ю.А. Кармазин, Е.Л. Стрельцова., Уголовный кодекс Украины, Комментарий: Под редакцией Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова., Харьков: ООО Одиссей, 2001, С 960, 2001.

⁵² Rusijos Baudžiamasis kodeksas, publikuotas „Собрание законодательства РФ“ , 24 gruodžio 2001, Nr. 52, įsigaliojo 2002 m. liepos 1 d.

⁵³ Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas, įsigaliojęs 1996 m. <http://www.uk-rf.com/> [žiūrėta 2013-11-01].

dalyvis ir yra įspėtas dėl ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbiamumo. Kalbant apie informacijos neskelbiamumą Rusijos Federacijoje būtina paminėti įstatymo „Dėl visuomenės informavimo priemonių“ 4 straipsnį, kuriame nurodoma, kad negalima išnaudoti visuomenės informavimo priemonių vykdant nusikalstamas veikas, skelbiant duomenis, kurie sudaro valstybinę arba kitą specialią įstatymo saugomą paslaptį.⁵⁴ Taigi ikiteisminio tyrimo duomenis traktuojami kaip įstatymo saugomos paslaptys, tačiau duomenis bus paslaptimi tik tuomet, jeigu jie gauti esant Baudžiamojo kodekso 310 straipsnyje nurodytom aplinkybėm, jeigu jų nebus, tai informacija bus paremta teise, nurodyta Rusijos Federacijos Konstitucijos 29 straipsnis, kuriame nurodoma teisė gauti ir skleisti informacija visais teisėtais būdais.⁵⁵

Kazachstano Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 205 straipsnio 1 dalis teigia, kad. Ikiteisminio tyrimo duomenys neturi būti skelbiami. Galima skelbti duomenys tik esant tyrėjo, tardytojo, prokuroro leidimui, ir tokia apimtimi, kokia jų nuomonė yra tinkama, jei tai nekenkia tyrimo interesams ir nesusija su kitų žmonių teisėmis. To paties straipsnio 2 dalis teigia, kad tyrėjas įspėja gynėją, liudytojus, nukentėjusiuosius, civilinį ieškovą, civilinį atsakovą arba jų atstovus, ekspertus, specialistus, vertėjus, kviestinius ir kitus asmenis, dalyvaujančius atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus, apie duomenų neskelbiamumą be jo leidimo. Su šiuo draudimu nurodyti asmenis susipažįsta pasirašytinai.⁵⁶ Nagrinėjamame straipsnyje be draudimo atskleisti ikiteisminio tyrimo duomenis kartu nurodoma ir išimtis, kada informaciją galime skelbti. Duomenis skelbti galima tik turint prokuroro, tyrėjo arba tardytojo leidimą, taip pat yra nurodoma ir apimtis, tačiau ji nėra konkretinama taigi apimtį savo nuožiūra nustato subjektai, galintys duoti leidimą skelbti ikiteisminio tyrimo informaciją. To paties antro straipsnio dalyje jau nurodoma pareiga pareigūnui raštu supažindinti asmenis, dalyvaujančius procese, su konfidencialumo principo vykdymo tvarka. Šio straipsnio vykdymo užtikrinimui yra skirtas Kazachstano Respublikos Baudžiamojo kodekso 355 straipsnis, kuriame nurodoma, kad apklausos ar ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimas asmens, kuris buvo įspėtas įstatymų nustatyta tvarka dėl duomenų neskelbtinumo, jeigu tai atlikta be prokuroro, tyrėjo ar apklausą vykdančio ikiteisminio tyrimo pareigūno baudžiama – bauda nuo 100 iki 200 mėnesio ataskaitinių pajamų arba atlyginimo arba kitų pajamų dydžio iki dviejų mėnesių arba pataisos darbais nuo vienerių iki dviejų metų arba areštu iki trijų mėnesių.⁵⁷ Taigi pateiktuose straipsniuose nurodomas draudimas skelbti ikiteisminio tyrimo informaciją ir apklausos duomenis. Kiekvienu atveju siekiant, kad kiltų baudžiamoji atsakomybė už ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimą, būtina įrodyti, kad asmuo uvo supažintas su konfidencialumo principu

⁵⁴ Visuomenės informavimo priemonių įstatymas <http://www.consultant.ru/popular/smi/> [žiūrėta 2013-06-20].

⁵⁵ <http://www.ormvd.ru/pubs/15596/> [žiūrėta 2013-09-27].

⁵⁶ <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00147&uro=08209> [žiūrėta 2013-07-18].

⁵⁷ <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&uro=08375> [žiūrėta 2013-06-29].

pasirašytinai ir jis žinojo, kad informacija yra neskelbtina ir neturėjo prokuroro, tyrėjo arba tardytojo leidimo skleisti ikiteisminio tyrimo duomenų. Tyrėjas, prokuras ir tardytojas gali savo nuožiūra nuspręsti, kokia informacija yra skelbtina, o kuri neskelbtina. Taip pat jie turi įgaliojimus patys paskelbti tam tikrą informaciją, jeigu jų nuomone, tai nesutrukdys operatyviai vykdyti ikiteisminį tyrimą.

Baltarusijos Baudžiamojo proceso kodekso 198 straipsnyje teigiama, kad ikiteisminio tyrimo duomenys negali būti skelbiami. Jie gali būti skelbiami tik su leidimu prokuroro ar tyrėjo ir tik tokia apimtimi, kuria laikys galima prokuras arba tyrėjas, jeigu skelbimas neprieštarauja ikiteisminio tyrimo interesams ir nesusiję su asmenų dalyvaujančių byloje teisių ir teisėtų interesų pažeidimais. Tyrėjas arba tyrimą atliekantis asmuo, gali įspėti įtariamąjį, nukentėjusiuosius, civilinius ieškovus, civilinius atsakovus, liudytojus, ekspertus, kviestinius, asmenis, dalyvaujančius atliekant ikiteisminius veiksmus apie duomenų neskelbtinumą be jų leidimo. Asmenys, pasirašytinai supažindinami su šiuo draudimu. Taip pat nurodo apie kylančią baudžiamąją atsakomybę pagal Baltarusijos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 407 straipsnį dėl duomenų paskelbimo.⁵⁸ Baudžiamojo kodekso 407 straipsnyje nurodyta, kad tyčinis ikiteisminio tyrimo arba uždaro teismo nagrinėjimo metu gautų duomenų atskleidimas asmens, kuris buvo įspėtas teisės aktų nustatyta tvarka apie duomenų neskelbtinumą, ir neturėdamas leidimo ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teisėjo – baudžiamas bauda arba areštu iki šešių mėnesių. Tas pačias veikas padaręs asmuo dėl savo užimamų pareigų turintis prieigą prie neskelbtinų duomenų – baudžiamas bauda, areštu iki šešių mėnesių, laisvės apribojimu iki trejų metų su teisės užimti tam tikras pareigas atėmimu arba laisvės atėmimas iki trejų metų.⁵⁹ Taip pat visuomenės informavimo įstatymo 37 straipsnis nurodo, kad Baltarusijos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka ribojama prieiga prie duomenų, kurie sudaro valstybės, komercinę ar asmeninę paslaptį. Taip pat duomenis sužinomus ikiteisminio tyrimo, teismo nagrinėjimo metu iki baudžiamojo proceso pabaigos.⁶⁰ Taigi galima matyti, kad Baltarusijoje yra baudžiami ne tik proceso dalyviai, kurie susiję su ikiteisminio tyrimo duomenimis, tačiau ir valstybės tarnautojai, kurie turi prieigą prie slaptų ikiteisminio tyrimo duomenų dėl savo atliekamų pareigų.

Lyginant Baltarusijos Respubliką, Ukrainos Respubliką taip pat Rusijos Federaciją, galime pastebėti tas pačias tendencijas, panašų reguliavimą kiekviena iš valstybių teisės aktų nustatyta tvarka pripažįsta, kad ikiteisminio tyrimo duomenis turi būti neskelbtini, nes tai gali

⁵⁸ http://kodeksy-by.com/ugolovno-protssesualnyj_kodeks_rb/198.htm [žiūrėta 2013-08-27].

⁵⁹ <http://mvd.gov.by/main.aspx?guid=101163> Baltarusijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [žiūrėta 2013-08-27].

⁶⁰ <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10800427&p2={NRPA}> Visuomenės informavimo įstatymas [žiūrėta 2013-08-27].

pakenkti tiek operatyviai ir nešališkai atlikti ikiteisminį tyrimą, tiek bylos nagrinėjimui teisme, kai ikiteisminio tyrimo duomenis yra paskelbti viešai, visuomenės nagrinėjimui. Kiekvienoje valstybėje slaptų duomenų nagrinėjimas yra reguliuojamas tais pačiais įstatymais: Baudžiamojo proceso kodeksu, kuriame nurodoma konfidencialumo principas, Baudžiamuoju kodeksu, kuriame nurodomas konfidencialumo principo nesilaikymo baudžiamumas ir Visuomenės informavimo įstatymu, kuris nurodo, kad prieiga prie duomenų, kurie įstatymo nustatyta tvarka laikomi paslaptimi. Taip pat galime pastebėti tą tendenciją, kad šiose valstybėse leidimą viešai paskelbti ikiteisminio tyrimo duomenis gali paskelbti prokuroras ir ikiteisminį tyrimą vykdančias pareigūnas, tuo tarpu Lietuvoje tokią teisę turi prokuroras, jį apskundus aukštesnis prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas. Šiose valstybėse nurodoma, kad skelbiami ikiteisminio tyrimo duomenis tik tokia apimtimi, kokią nurodo leidimą davęs pareigūnas ar prokuroras, tačiau įstatymai nedetalizuoja duomenų apimtį, taigi kiekvienu skirtingu atveju pareigūnas ar prokuroras savo nuožiūra sprendžia, kokia apimtimi galima informuoti visuomenę apie vykstantį ikiteisminį tyrimą, taip pat gali pateikti informaciją, kurią gali skelbti kiti proceso dalyviai. Visose nurodytose valstybėse ikiteisminio tyrimo duomenų paskelbimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę, jeigu nėra pareigūno atsakingo už ikiteisminį tyrimą leidimo.

Taip pat galime pateikti tolimųjų rytų, Kinijos reguliavimą, kuris yra pakankamai detalus:

Nagrinėjant Kinijos Respublikos Baudžiamojo kodekso 45 straipsnyje 2 dalyje nurodoma, kad įrodymai susiję su valstybės paslaptimi turi būti laikomi konfidencialiai.⁶¹ Baudžiamojo proceso kodekso 85 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad Teisės saugos institucijos turi užtikrinti asmeninės informacijos, kuri nurodoma pranešimuose, skunduose saugumą. Teisės saugos institucijos skelbdamos ikiteisminio tyrimo duomenis žiniasklaidai, negali pateikti asmeninės informacijos apie proceso dalyvius.⁶² Šios nuostatos apsaugo tik asmeninę proceso dalyvių informaciją, bei valstybės paslaptimi laikomą informaciją. Taip pat būtina paminėti, kad šios nuostatos užtraukia atsakomybę tik teisės saugos institucijos pareigūnams už netinkamai pateikiama informaciją žiniasklaidai. Taigi informacijos pateikimas yra galimas tik užtikrinant asmeninės informacijos apsaugą. Kinijos Respublikos atskiro administracinio vieneto Macao teisės aktuose taip pat yra reglamentuotas duomenų konfidencialumas. Konfidencialumo principas paprastai taikomas ikiteisminio tyrimo metu ir preliminariame teismo proceso metu, šis principas užtikrina, kad informacija negali būti atskleista. Tačiau, siekiant apsaugoti spaudos laisvę ir visuomenės teisę žinoti faktus, procesinis atvirumo principas yra taikomas, kai byla yra sprendžiama teisme. Jei teisėjas mano, kad bylos aplinkybės gali rimtai pakenkti žmogaus

⁶¹ <http://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/criminal-procedure-law-of-the-peoples-republic-of-china> [žiūrėta 2013-08-07].

⁶² <http://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/criminal-procedure-law-of-the-peoples-republic-of-china> [žiūrėta 2013-08-27].

orumui ir visuomenės moralei, pavyzdžiui, seksualinio nusikaltimo byloje prieš nepilnametis, teisėjas gali nuspręsti uždrausti skelbti preliminarų procesą. Atvirumo principas nėra absoliutus principas, jis ribojamas su konfidencialumo principu. Kiekvienu atskiru atveju teismas sprendžia ar būtų tikslinga taikyti atvirumo principą ar nebūtų pažeistos asmens teisės į privatų gyvenimą ir asmens neliečiamumą. Visi proceso dalyviai ir visi, kurie turi prieigą prie ikiteisminio tyrimo duomenų informacijos yra saistomi konfidencialumo principo. Šių žmonių sritis yra gana plati, įskaitant teisėjus su Valstybinės prokuratūros ir teismai, teismų padėjėjų, teisininkai, liudytojai bei iš žiniasklaidos atstovai. Konfidencialumo principo ikiteisminio tyrimo metu ir teismo nagrinėjimo metu tikslas iš esmės yra užtikrinti nekaltumo prezumpcijos principą, teismo nepriklausomumo išsaugojimą, ir išvengti žiniasklaidos kišimosi į ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei teismo veiklą, kadangi tai gali turėti įtakos proceso teisingumui. Be to, duomenų konfidencialumas taip pat gali užtikrinti sklandų ir patogų įrodymų rinkimą, kai nėra žinomi renkami duomenys, geriau galima pasiruošti apginti įrodymus teisme. Kiekvienas, kuris pažeidžia konfidencialumo principą gali būti apkaltintas nusikaltimo pažeidimo prieš teismo konfidencialumo principą. Maksimali bausmė už tokį nusikaltimą yra dvejų metų laisvės atėmimo bausmė arba bauda atitinkanti 240 dienų.⁶³ Taigi nurodytoje informacijoje pateikiama dviejų principų priešprieša – konfidencialumo ir atvirumo principų. Macao nustatoma konfidencialumo principas ikiteisminio tyrimo metu yra absoliutus, t.y. ikiteisminio tyrimo duomenys negali būti skelbiami be jokių išimčių. Visuomenės teisė į informaciją šiuo klausimu ribojama visiškai, tačiau visuomenė pasinaudoja šia teise, kai byla nagrinėjama teisme. Taigi apie duomenų skelbtinumą gali spręsti tik teismas ir tik nagrinėjimo teisme metu. Nurodoma, kad kiekvienas, kuris turi prieigą prie ikiteisminio tyrimo duomenų saistomas konfidencialumo principu. Taigi subjektų, kuriems taikomas konfidencialumo principas, ratas yra labai platus, pradedant proceso dalyviais baigiant teisėjais ir teismo tarnautojais. Ikiteisminio tyrimo duomenų konfidencialumas yra įtvirtintas siekiant užtikrinti teisingą ir operatyvų ikiteisminį tyrimą.

Kaip ir Kinija griežtu ir detaliu ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo instituto reguliavimu, pasižymi ir Jungtinės Amerikos Valstijos. Jungtinių Amerikos Valstijų ikiteisminio tyrimo konfidencialumo principo vykdymas įpareigoja prokurorą laikytis nustatytų taisyklių. Detaliai yra reglamentuota, kada prokuroras gali skelbti ikiteisminio tyrimo informaciją ir kokiais būdais. Yra nurodoma, kad prokuroras pranešdamas spaudai negali atskleisti vykdomo tyrimo statuso. Nebent yra šios sąlygos, kurios sudaro išimtį – informaciją paskelbti būtina, siekiant gauti pagalbos iš valstybės tiriant nusikaltimą, sulaukiant asmenį ar siekiant numalšinti

⁶³ <http://www.mp.gov.mo/en/question/question10m.htm> [žiūrėta 2013-08-10].

visuomenės nuogąstavimus, reguojant į viešai skleidžiamą informaciją apie prokuroro veiksmus, skelbti informaciją yra reikalinga siekiant apsaugoti visuomenę, vykdant prevencinę veiklą, siekiant užkardyti nusikaltamų veikų darymą visuomenėje, pranešant apie jau paskelbtą tyrimą, jo tolimesnę eigą, jei nebus pateikti kaltinimai, reaguojant į melagingai pavišintą informaciją apie ikiteisminį tyrimą, nurodant kada bus viešas bylos nagrinėjimas, nurodant ribotą komentarą, kai per didelis dėmesys į bylos nagrinėjimą, nurodant teisingą atsaką į gynėjo komentarus.⁶⁴ Taigi čia nurodomi tik išimtiniai atvejai, kada prokuroras pats paskelbia informaciją apie ikiteisminį tyrimą. Taip pat yra nurodomi atvejai, kada prokuroras negali viešai teikti pranešimus apie ikiteisminį tyrimą. Prokuroras negali teikti ataskaitų apie įtariamojo kaltumą ar nekaltumą, tyrimo uždavinius, pareiškimus, kurie pakenks prisiekusiųjų grupei, teikti informaciją apie asmens duomenis, taip pat apie liudytojus, ar nukentėjusiuosius, informaciją apie žmogaus alibi, prisipažinimo ar kitų dokumentų turinį, informaciją apie atliekamus testus, įtariamojo atsisakymus juos atlikti, pareiškimus apie liudytojų patikimumą, taip pat reikšti nuomonę apie kaltumo galimybę. Taip pat nurodoma pareiga prokurorui įtikinti policijos pareigūnus, kitas teisėsaugos institucijas, kad viešas skelbimas gali pakenkti bylos tyrimui.⁶⁵ Taigi prokuroras turi kontroliuoti, kad ikiteisminio tyrimo institucijos arba policijos pareigūnai viešai neskelbtų apie ikiteisminio tyrimo atliekamus veiksmus. Jokių sankcijų už informacijos skelbimą nenurodoma. Pavyzdžiui, vienos iš JAV valstijų, Virdžinijos valstijos kodekse visuomenei nurodoma, kad bet kokia informacija parengta ikiteisminio tyrimo pareigūno yra konfidenciali ir atleidžiama nuo Virdžinijos informacijos laisvės įstatymo (2,2 – 3700). Tokie įrašai turi būti saugomi kaip teismo įrašo dalis. Tokios ataskaitos turi būti uždaromos gavus teismo ir prieinamos tik teismo tvarka, išskyrus, kai šios ataskaitos turi būti prieinamos pateikus prašymą bet kokios baudžiamojo teisingumo agentūros, kaip apibrėžta § 9,1-101, iš šios ar bet kurios kitos valstybės arba Jungtinėse Amerikos Valstijų, bet kokia agentūra, kai kaltinamasis yra nurodytas vertinimo ar gydymo, arba asmens gynėjas. Bet kokia informacija apie asmens įkalinimą, priežiūrą ar ikiteisminį tyrimą, taip pat apie indentifikavimą, demografinė informacija, asmeninės sąvybės, priklausomybės, psichologinių įrašų kitą asmeninę informaciją nėra aiškiai priskiriama kaip kriminalinė, tačiau ji atleista nuo informacijos laisvės įstatymo ir gali platinama tik teisėsaugos institucijų vykdant baudžiamąją teiseną, tiek kiek tai leidžia informacijos turėtojas.⁶⁶ Taigi šiose nuostatose nurodoma, kad ikiteisminio tyrimo informacija gali būti platinama tik teisėsaugos institucijų viduje ir tik tiek, kiek tai reikia vykdant teisingumą. Taip pat nurodoma, kad duomenis

⁶⁴http://www.americanbar.org/publications/criminal_justice_section_archive/crimjust_standards_pinvestigate.html [žiūrėta 2013-08-17].

⁶⁵http://www.americanbar.org/publications/criminal_justice_section_archive/crimjust_standards_pinvestigate.html

⁶⁶ <http://vacode.org/9.1-177.1/> [žiūrėta 2013-08-17].

apie ikiteisminį tyrimą turi būti perduodamos institucijai, kuri padavė užklausą dėl tų duomenų gavimo.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, darytina išvada, kad dauguma Europos Sąjungos valstybių pasirinkusios pakankamai neapibrėžtą ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo koncepciją. Prokurorui, policijos pareigūnui, kai kur generaliniam komisarui, paliekama diskrecijos teisė spręsti kada ir kiek duomenų galima atskleisti. Kita vertus, kai kuriose ES valstybėse apie viešumą ir duomenų skelbtinumą ikiteisminiame tyrime net negalime kalbėti, nes valstybės nenumato galimybės gauti ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis, iki tada kol nebus surašytas kaltinimasis aktas. Priešingai nei ES valstybėse JAV ir Kinija, numato detalių reguliavimą nagrinėjamu klausimu. Detaliai yra reglamentuota, kada prokuroras gali skelbti ikiteisminio tyrimo informaciją ir kokiais būdais, pradedant nuo ikiteisminio tyrimo statuso (pradėtas, baigtas) iki informacijos teikimo žiniasklaidai. Prokuroras turi kontroliuoti, kad ikiteisminio tyrimo institucijos arba policijos pareigūnai viešai neskelbtų apie ikiteisminio tyrimo atliekamus veiksmus. Vadinasi, įrodinėjimo naštos pareiga yra perkeliama ikiteisminio tyrimo institucijoms. Kai kuriose JAV valstijose, ikiteisminio tyrimo pareigūnai net atleidžiami nuo pareigos teikti bet kokią informaciją apie vykstantį tyrimą žiniasklaidai. Atsižvelgiant į jau aptartų valstybių reguliavimą nagrinėjamu klausimu, darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas savo reguliavimu artimiausias NVS valstybėms, įrodinėjimo našta, draudžiant skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis čia perkeliama įtariamajam ir/ar jo gynėjui, o ne paliekama baudžiamąjį persekojimą vykdančioms institucijoms. Prokurorui čia paliekama diskrecijos teisė nuspręsti, kiek ikiteisminio tyrimo duomenų galima paviešinti ir kiek jų laikyti paslapyje.

2.2 Teisė į gynybą kaip vienas iš būdų sužinoti ikiteisminio tyrimo duomenis

Svarbu, kad nusikaltimus padarę asmenys neišvengtų atsakomybės, nusikaltimai būtų išaiškinti ir bylos būtų perduotos teismui, tačiau visuomenės nuomone, kaip rodo apklausa, prokuratūra nepateisina keliamų lūkesčių, tai rodo, kad minėtų užduočių įgyvendinimas kelia nemenkų problemų⁶⁷. Atsižvelgiant į tai, visuomenėje neabejotinai esti ir pagrįstas abejojimas, kad teisingumas *an sich*, nebeatitinka jam keliamų tikslų. Buvo minėta, kad „ikiteisminio tyrimo duomenys yra neskelbtini iš esmės dėl trijų priežasčių: 1) vykstant tyrimui įtariamasis laikomas nekaltu (ypatingai slidi riba su nekaltumo prezumpcijos pažeidimu); 2) ikiteisminio duomenų skelbimas gali pažeisti proceso dalyvių teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą; 3) išankstinės informacijos skelbimas gali sutrukdyti sėkmingai atlikti tyrimą“⁶⁸. Nors tiesos paieška baudžiamajame procese nėra absoliutizuojama, tačiau minimos priežastys leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad esant bent vienos iš jų pažeidimui, nepaisant to ar jis bus *causae remotae* ar *causae proximae*, nebegalėsime kalbėti apie *veritas* pažinimą, nes toks artėjimas prie tiesos jau nebebus teisėtas *per se*.

Įstatymas suteikia teisę ne tik kaltinti valstybės vardu, bet ir gintis nuo bet kokių kaltinimų. M. Gušauskienė įtariamuosius asmenis priskiria prie „labiausiai pažeidžiamų baudžiamojo proceso dalyvių kategorijos, nes ikiteisminio tyrimo stadija reikalauja ypatingos (papildomos) apsaugos“⁶⁹, kuri realizuojama suteikiant įtariamiesiems teisę į gynybą. Remiantis 1950 m. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Tarybos ministrų Komiteto rekomendacijomis kriminalinės justicijos baudžiamojo proceso klausimais, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis, kad „Ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras“, keltinas klausimas ar BPK 177 str. numatytas draudimas skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis nėra teisės į gynybą pažeidimas?

„Teisė kaip proto darinys“⁷⁰ gali tinkamai funkcionuoti tik tada, kai tam tikras teiginys (šiuo atveju norma) formos požiūriu tampa prasmingas tik tada, kai jis yra teisingas pagal apibrėžimą ($A=A$)⁷¹, todėl pagrįstai kyla klausimas ką reiškia neaiški, neapibrėžta norma? Viena iš tokių teisinio reguliavimo problemų yra BPK 177 straipsnio neaiškumas, neapibrėžtumas. Ką

⁶⁷ Žiemelis V., *Prokuratūros raida Lietuvoje: nuo ordinarinio iki konstitucinio instituto*, Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, P. 179.

⁶⁸ Goda G., Kuconis P., Kazlauskas M. ir kt., *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, P. 455.

⁶⁹ Autorių kolektyvas: Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L. ir kt., *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*, Gušauskienė M., *Įtariamojo teisės į gynybą procesinis turinys ikiteisminio tyrimo stadijoje*, Vilnius: Industrus, 2009, P. 217.

⁷⁰ Berman J. H., *Teisė ir revoliucija*, Vilnius: Pradai, 1999, P. 267.

⁷¹ Mastroberti S., Ruppert Klaus M., *Filosofijos žinynas*, Kaunas: Šviesa, 2001, P. 121.

reiškia duomenų neskelbtinumas ikiteisminiame tyrime? Ar galima būtų pritarti Sokrato pragmatinei maksimai, kurią jis išplėtojo savo apibrėžimo teorijos kontekste, teigiant, kad pačių sąvokų turinį reikia išvesti iš objektų daromų poveikių, patenkančių į apibrėžimą, sumos?⁷² Visos kardamosios priemonės yra sudedamoji įtariamą, įrodinėjančio savo nekaltumą, ir kaltintojų, įrodinėjančių, kad jis yra kaltas, ginčo dalis. Tad kaip turėtų būti įvertinti subjektyvaus teisingumo atžvilgiu tokie atvejai, kai prokuroras, skirdamas griežčiausią kardomąją priemonę, nenurodo įtariamajam ir jo gynėjui visų surinktų duomenų konkrečioje baudžiamojoje byloje? O galbūt tiesos nustatymo vardan prokuroras net ir esant suėmimo skyrimo pagrindams (BPK 122 str.), gali jo neskirti, nes priešingu atveju, jo manymu, nebus surastas nusikalstamos veikos bendrininkas, nebus atskleista nusikalstama veika ir pan.? O gal priešingai, tokios normos galimai „blogina padėtį tų, kuriuos puola, gerindami padėtį puolantiųjų, nes nuginkluotas drąsiau puolamas, negu ginkluotas“?⁷³ Tiek tyrimo veiksmai, tiek kiekviena kardomoji priemonė smarkiai, o neretai iš esmės paveikia žmogaus laisvę, svarbiausių poreikių tenkinimo galimybes, kelia grėsmę jo orumui, trikdo įprastą gyvenimo ritmą ir būdą, santykius su kitais žmonėmis.

J. Christoffer, analizuodamas EŽTT sprendimus nurodo, kad absoliučios ir sąlyginės teisės sąveikauja kaip *lex generalis ir lex specialis*⁷⁴. Engel and others v. The Netherlands byloje⁷⁵, Europos žmogaus teisių teismas (toliau - EŽTT) pažymėjo, kad tuo atveju, jei už padarytą pažeidimą gresia bausmė – laisvės atėmimas, kaltinimas vadovaujantis Konvencija yra laikomas baudžiamojo pobūdžio, todėl įtariamajam ar kaltinamajam turi būti garantuotos teisės ir procesinė garantijos, įtvirtintos EŽTK 6 str. Taikant BPK nuostatas (123 str., 130 str. 1 d., 140 str., 123 str. 4 d., 127 str. 6 d.) reglamentuojančias suėmimo skyrimą ar jo termino pratęsimą, kyla neaiškumų dėl įtariamą ir jo gynėjo teisės susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, kurią prokuroras pateikė ikiteisminio tyrimo teisėjui svarstant suėmimo klausimą.

Remiantis nuolatine EŽTT praktika, pagal Žmogaus teisių konvencijos straipsnio 4 dalį ir 6 straipsnio 3 dalies b punktą bei kaltinimo ir gynybos kovos priemonių lygybės principą valstybės narės, priklausomai nuo baudžiamojo proceso stadijos, turi atskleisti gynybai visus kaltinamojo kaltę patvirtinančius ir paneigiančius materialius įrodymus⁷⁶ bei leisti kaltinamojo advokatui susipažinti su pagrindine bylos medžiaga⁷⁷. Tai reiškia, kad

⁷² Lozuraitis A., Tekatorius A., *Metzailerio filosofų žinytas*, Vilnius: Mintis, 2008, P. 689.

⁷³ Bekarija, Č., *Apie nusikaltimus ir bausmes*, Vilnius: Mintis, 1992, P. 98.

⁷⁴ Losis E., *Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese*, Daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, P. 96.

⁷⁵ Engel and others v. Netherlands, Judgement of 8 June 1976, Series A., No 22.

⁷⁶ EŽTT 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas Edwards prieš Jungtinę Karalystę, peticija Nr. 13071/87, 36 punktas

⁷⁷ EŽTT 2001 m. vasario 13 d. sprendimas Garcia Alva prieš Vokietiją, peticija Nr. 23541/94, 47–55 punktai. 2001 m. vasario 13 d. sprendimas Schöps prieš Vokietiją, peticija Nr. 251164/94, 41–42 punktai.

įtariamojo teisė būti informuotam turi būti suprantama plačiaja prasme. Europos parlamento ir tarybos direktyvoje (toliau – direktyva) „Dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese“ 6 str. 1 d.⁷⁸, nurodoma, kad valstybės narės turėtų užtikrinti, kad įtariamajam būtų pateikta pakankamai informacijos apie įtarimus, kad būtų užtikrintas teisingas baudžiamasis procesas. Atitinkamai Žmogaus teisių konvencijos 4 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai baudžiamąjį proceso eigą įtariamasis arba kaltinamasis sulaikomas, turėtų būti leidžiama susipažinti su ta bylos medžiaga, kuri svarbi norint įvertinti, ar kompetentingos teisėsaugos institucijos sulaikė teisėtai. Tokia ribota galimybė susipažinti su bylos medžiaga užtikrina ikiteisminio proceso teisingumą, kiek tai susiję su sulaikymo ir suėmimo teisėtumu. Tačiau verta sutikti su J. Levon ir P. Veršekio nuomone, kad direktyvoje numatytos nuostatos dabartiniam teisiniui reguliavimui „pridėtinės vertės“⁷⁹ nesuteiks, nes šiuo metu BPK 21 straipsnio 4 d., 22 straipsnio 3 d., 44 straipsnio 2 d., 7 d., 45 straipsnis, pakankamai detalai apibrėžia įtariamojo (kaltinamojo) procesines teises ir garantijas, nagrinėjamu klausimu. Taigi galime teigti, kad Lietuvos nacionalinėje teisėje, atsižvelgiant į EŽTK 6 straipsnio 3 d. 1 p. valstybėms narėms keliamus reikalavimus, yra tinkamas teisinis reguliavimas.

EŽTT bylose: Garcia Alva prieš Vokietiją⁸⁰, Lamy prieš Belgiją⁸¹, Schops prieš Vokietiją⁸², pripažino, kad rungtyniškumo principas iš esmės įtvirtina nuostatą, kad su ikiteisminio tyrimo duomenimis, kuriuos prokuroras pateikia ikiteisminio tyrimo teisėjui svarstant suėmimo klausimą, turi teisę susipažinti įtariamasis ir jo gynėjas. EŽTT Smirnova prieš Rusiją⁸³ sprendime akcentuojami proceso pažeidimai, susiję su pernelyg ilga paties baudžiamąjį proceso bei jo metu taikyto suėmimo trukme ir pernelyg trumpa teismo sprendimų dėl suėmimo taikymo motyvacija. Įtariamasis ir jo gynėjas, nesusipažinę su ikiteisminio tyrimo duomenimis, kuriais grindžiamas įtarimas, suėmimo skyrimo ar pratęsimo pagrindai bei sąlygos, negali ginčyti jų patikimumo. Remiantis šiais EŽTT sprendimais, darytina išvada, kad ikiteisminio tyrimo sėkmė yra eliminuojama, iškeliant ir pabrėžiant lygiateisiškumo ir rungtyniškumo principus.

2009 m. liepos 9 d. sprendimas Mooren prieš Vokietiją, peticija Nr. 11364/03, 121–124 punktai.

⁷⁸ Europos Komisija, Europos parlamento ir tarybos direktyvos pasiūlymas „Dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese“, Briuselis, 2010.7.20 KOM(2010) 392 galutinis 2010/0215 (COD), prieiga internete: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0392/_com_com\(2010\)0392_Lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0392/_com_com(2010)0392_Lt.pdf). [žiūrėta 2013-08-14].

⁷⁹ Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Lietuvos Aukščiausiasis teismas, Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį proceso kodeksui 10 metų, Levon J., Veršekys P., *Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste*, Vilnius, 2012, P. 169.

⁸⁰ EŽTT 2001 vasario 13 d. sprendimas Garcia Alva prieš Vokietiją, peticija Nr. 23541/94.

⁸¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 metų kovo 30 d. sprendimas byloje Lamy prieš Belgiją. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Lamy%20%7C%20BELGIUM&sessionid=1684910&skin=hudoc-en> (sprendimo tekstas anglų kalba); taip pat Berger V. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Vilnius: Pradai, 1997 (sprendimo santrauka lietuvių kalba).

⁸² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. vasario 13 d. sprendimas byloje Schöps prieš Vokietiją// http://www.coe.int/T/D/Menschenrechtsgerichtshof/Dokumente_auf_Deutsch/Volltext/Urteile/20010213_Schoeps_U.asp#TopOfPage [žiūrėta 2013-09-14].

⁸³ EŽTT 2003 m. liepos 24 d. Sprendimas Smirnova prieš Rusiją peticijos Nr. 46133/99 ir 48183/99.

Sprendžiant suėmimo skyrimo klausimą, teismui pateikiama visa iki šios kardomosios priemonės skyrimo, prokuroro surinkta informacija, tačiau galimas atvejis, kad jau šiuo momentu yra duomenų, kurie sudaro ar sudarys paslaptį. Pažymėtina, kad ir Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko ir tokių atvejų, kai įtariamieji ir jų gynėjai ginčija suėmimo pratęsimo terminus, nurodant kad pats teismas nespėjo susipažinti su bylos duomenimis, prokuroro pateiktų duomenų nepakankamumą, motyvuojant tuo, kad jų pateikti negali, nes tai gali įtakoti ikiteisminio tyrimo sėkmę, net ir sprendžiant klausimą dėl griežčiausios kardomosios priemonės paskyrimo:

„D. Š. įtariamasis pagal BK 260 str. 1 d. tuo, kad veikdamas bendrininkų grupėje su K. Ž. ir A. J., turėdamas tikslą platinti, įgijo ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatytą kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų, po to, 2007 m. gruodžio 14 d. apie 23 val. automobiliu „VW Passat“, atvažiavęs į namo, kartu su K. Ž. supakavo narkotines ir psichotropines medžiagas į paketą, kurį A. J. ir K. Ž. nuėję prie Šiaulių tardymo izoliatoriaus, permetė per tvorą tikslu perduoti pakete esančias narkotines ir psichotropines medžiagas nenustatytiems asmenims, kalinamiems Šiaulių tardymo izoliatoriuje. D. Š. sulaikytas 2007-12-15, po to suimtas, Klaipėdos miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjos 2008-01-09 nutartimi suėmimo terminas pratęstas 1 mėnesiui⁸⁴.“

Gynėjas prašė naikinti kardomosios priemonės pratęsimo nutartį, nes, pasak jo, prokuroras ir teismas neteisėtai teigia, kad D. Š. kaltę grindžia „įtariamųjų K. Ž. protokolais, įvykio vietą apžiūros protokolais, narkotinių medžiagų tyrimo specialisto išvada“. Šiuos įrodymus teismas vadina minimaliais, bet pakankamais. Gynybos prasme šie įrodymai yra niekiniai. Nutartyje nurodytas įrodymas, kurį teismas vadina „įtariamųjų K. Ž. protokolais“, negali būti leistinas įrodymas, nes šis įrodymas nieko neįrodo. Teismas konstatavo, kad iš esmės nepagrįsti ir gynėjo argumentai dėl prokuroro pareiškimo turinio neatitikimo BPK 125 str. 2 d. reikalavimams. Prokuroro pareiškime dėl suėmimo termino pratęsimo yra detalios nurodyti BPK 125 str. 2 d. 1, 2 ir 4 p. reikalaujami duomenys. Su gynėju galima sutikti tik toje dalyje, jog BPK 125 str. 2 d. 3 p. reikalaujami duomenys prokuroro pareiškime nurodyti pernelyg trumpai ir neinformatyviai, vienok šis prokuroro pareiškimo trūkumas yra ištaisytas skundžiamoje nutartyje, BPK 125 str. 2 d. 3 p. reikalaujamus duomenis patikslinant ir sukonkretinant. D. Š. įtariamasis tyčinio sunkaus ir savo pobūdžiu savanaudiško nusikaltimo padarymu, yra jauno amžiaus, savo šeimos dar nėra sukūręs, palaiko ryšius su narkotinių medžiagų platinimu besiverčiančiais asmenimis, ko ir pats neneigia. Taigi byloje surinkta medžiaga pagrįstai leidžia manyti, kad būdamas laisvėje, įtariamasis gali toliau daryti sunkius nusikaltimus, susijusius su neteisėtu narkotinių medžiagų platinimu. Akivaizdu, kad nepratęsus kardomosios priemonės,

⁸⁴ Klaipėdos apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-8-557/2008.

suėmimo, tokiomis atvejais, vargu ar bėtų pasiekta ir nustatyta tiesa baudžiamojoje byloje. Manytina, kad bėtent tokiomis atvejais minimalus duomenų pateikimas gynybai yra pateisinimas, nes ikiteisminio tyrimo stadijoje dar tik nustatinėjami nusikalstamos veikos bendrininkai, bandomi atskleisti atskiri nusikalstamos veikos epizodai, veikos padarymo schema ir t.t. Taip pat akivaizdu, kad tam tikrais atvejais, suėmimo skyrimas yra nenaudingas. Tokià nuomonę pagrindžia Generalinės prokuratūros pateikiamos ataskaitos. IRD duomenimis, 2011 metais galimai padarę analizuojamas nusikalstamas veikas bendrininkų grupėse buvo įtariami 137 asmenys (2010 metais – 211 asmenų), organizuotose grupėse – 58 asmenys (2010 metais – 46 asmenys)⁸⁵.

Apygarda	Teismams perduotos bylos	Iš jų inkriminuojant veikimą:		
		Bendrininkų grupėje	Organizuotos grupės sudėtyje	Nusikalstamo susivienijimo sudėtyje
Vilniaus	109 (148)	9	4	1
Kauno	63 (39)	15	3	-
Klaipėdos	46 (56)	6	3	-
Šiaulių	29 (20)	7	-	-
Panevėžio	22 (21)	4	2	-
Viso:	269 (284)	41	12	1

2011 metais tik 20 proc. teismams perduotų baudžiamųjų bylų kaltinamiesiems buvo inkriminuotas veikimas bendrininkų grupėje. Atsižvelgiant į tai, kad ne vienas didelės apimties ikiteisminis tyrimas dar yra tęsiamas, galima tik bandyti nuspėti, kiek yra atvejų, kai kardomoji priemonė, suėmimas nėra skiriamas, tam, kad išaiškinti veikos bendrininkus, sukelti netikėtumo efektą ir pan. Neskiriant kardomosios priemonės, nereikia pateikti ir turimų duomenų nei teismui, nei gynybai, todėl neabejotina, kad saugant duomenis ir jų neskelbiant saugoma ikiteisminio tyrimo sėkmė.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių pažymėjo, jog pagal BPK 121 str. 2 d. įtariamasis ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su pateikta medžiaga, teisėjas sprendamas kardomosios priemonės paskyrimo klausimą, privalo patikrinti, ar prokuroro pateiktoje

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros pažyma „Apie neteisėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų ikiteisminio tyrimo ir valstybinio kaltinimo palaikymo praktiką 2011 metais“, // 2012-02-03.

medžiagoje yra pakankamai duomenų, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiką⁸⁶. Reiktų atkreipti dėmesį, kad išimtis yra BPK 181 str., Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, kad proceso dalyvių teisei susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, rungtyniškumo taisyklės netaikomos⁸⁷. Nepaisant visų minimų teismų sprendimų nėra aišku *per se*, kiek duomenų turi pateikti prokuroras, saugodamas ikiteisminio tyrimo sėkmę, teismui. Vis dėlto teismų praktikoje dar pasitaiko nutarčių, kuriose aukštesnės instancijos teismai konstatuoja pažeistą rungtyniškumo ir lygiateisiškumo principus, vien tik dėl to, kad teismo nutartys motyvuojamos netinkamai: „*L. Z. ir jo gynėjas neturėjo galimybės tinkamai ginčyti prokuroro nurodytų kardamosios priemonės suėmimo skyrimo motyvų, parodymų patikimumo ar nuoseklumo. Pagrindas skirti kardomąją priemonę - suėmimą - buvo, priešasčių dėl ko atmesti prokuratūros prašymo teismas nenustatė, todėl paskirta kardomoji priemonė - suėmimas buvo būtina norint pasiekti BPK numatytus tikslus. Tačiau dėl nutarties neatitikimo formaliesiems BPK reikalavimams ji buvo panaikinta*“⁸⁸.

Tokios pat pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris viename iš savo nutarčių pažymėjo, jog pagal BPK 121 str. 2 d. įtariamasis ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su pateikta medžiaga, teisėjas sprendamas kardamosios priemonės paskyrimo klausimą, privalo patikrinti, ar prokuroro pateiktoje medžiagoje yra pakankamai duomenų, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiką⁸⁹. Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, kad proceso dalyvių teisei susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, rungtyniškumo taisyklės netaikomos⁹⁰. Tokia apeliacinio teismo nuomonė yra diskutuotina ir kritikuotina. „*Audi partes*“ – išklausk šalis prasideda nuo asmens įtraukimo į baudžiamąjį procesą, nes nuo šio momento prasideda polemika tarp įtariamojo ir kaltintojo. Manytina, kad susipažinimui su ikiteisminio tyrimo duomenimis, vis tik rungtyniškumo taisyklės yra iš dalies taikomos, nes rungimasis reiškia ne ką kitą, kaip šalių aktyvumą. M. S. Strogovičiaus nuomone, būtent rungimosi principas nustato šalių tarpusavio santykius⁹¹. Darytina išvada, kad nuo pat įtarimo pareiškimo momento įtariamasis turi teisę į gynėją, į tinkamą atstovavimą, todėl ikiteisminiame tyrime yra neabejotinai juntamos rungtyniškumo principo užuomazgos.

Nepaisant visų minimų teismų sprendimų nėra aišku *per se*, kiek duomenų turi pateikti prokuroras, saugodamas ikiteisminio tyrimo sėkmę, teismui. Galutinį atsakymą galimai turėtų pateikti Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 8 str. 2 p., Lietuvos Respublikos

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“, Nr. 50.

⁸⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. gruodžio 27 d. nutartis byloje Nr. 1S-318-2004.

⁸⁸ Kauno apygardos teismo 2012-05-23 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-861-273/2012.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“, Nr. 50.

⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. gruodžio 27 d. nutartis byloje Nr. 1S-318-2004.

⁹¹ Строгович М., Курс советского уголовного процесса: Основные положения науки советского уголовного процесса Москва, 1968, Т.1, Р. 179.

prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatų 6. 1 p. Pagrindais Generalinės prokuratūros teikiami aiškinamieji raštai, kurie formuoja (ar bent jau turėtų formuoti) vienodą nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso veiksmų kontrolės praktiką. Šių nuostatų pagrindu Generalinis prokuroras 2012-11-22 pateikė aiškinamąjį raštą „Dėl įtariamojo ir jo gynėjo teisės susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga skiriant suėmimą ar pratęsiant suėmimo terminą“, kuris turėjo įnešti aiškumo bei konkretumo susidariusioje situacijoje. Tačiau tenka pažymėti, kad aiški riba nebuvo nubrėžta, pakartotinai buvo nurodyta, kad kiek ir kokių duomenų galima pateikti sprendžia prokuroras, paprastai pateikiant tik tuos duomenis, kuriais grindžiamas įtarimas ir kurie nepakenkiant įtarimo sėkmei gali būti atskleisti įtariamajam ir jo gynėjui. Įtariamajam ir jo gynėjui nepateikiami susipažinti atskirai nuo ikiteisminio tyrimo medžiagos saugomi duomenys⁹². Tada tenka grįžti prie nagrinėjamos temos pradžioje iškelto klausimo, galbūt tiesos nustatymo vardan prokuroras net ir esant suėmimo skyrimo pagrindams (BPK 122 str.), gali jo neskirti, nes priešingu atveju, jo manymu, nebus surastas nusikalstamos veikos bendrininkas, nebus atskleista nusikalstama veika ir pan.? Reiktų sutikti su E. Rimšelio nuomone, kad anksčiau jokių problemų dėl to nekildavo, nes prokurorai žinojo, jog teismas, gavęs visą ikiteisminio tyrimo medžiagą, su ja susipažins, bet nei įtariamajam, nei gynėjui neatskleis jos turinio, juolab kad tokioje medžiagoje yra prokuroro nutarimas atsisakyti leisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, priimtas BPK 181 straipsnio 1 dalies nustatyta tvarka⁹³.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, keltinas klausimas ar generalinis prokuroras, būdamas vienas iš teisinių taisyklių kūrėjų, sparčiai leisdamas rekomendacijas bus baudžiamųjų procesinių santykių reguliuotojas? BPK 4 str. numato, kad *expressis verbis* baudžiamojo proceso tvarką nustatato būtent baudžiamojo proceso kodeksas, o ne to paties baudžiamojo proceso įstatymai. Todėl pritartina R. Merkevičiui, kad baudžiamąjį procesą gali reguliuoti tik *a priori* Konstitucija ir baudžiamojo proceso kodeksas. Šiuo metu nei Konstitucija, nei konstitucinė jurisprudencija nesuteikia teisės generaliniams prokurorui priiminėti norminiu teisės aktus⁹⁴. Neabejotina, kad rekomendacijos gali būti skirtos tik detalizuoti BPK normų įgyvendinimą, bet ne kurti ar keisti naujas. Vienas tokių pavyzdžių nagrinėjamų rekomendacijų punktas, kuris sukurią naują taisyklę: prokurorui suteikiama teisė nutraukti susipažinimą su ikiteisminio tyrimo medžiaga, tokios teisės nenumato BPK, vadinasi, akivaizdu, kad rekomendacijos tapo konkuruojančios su pagrindiniu baudžiamojo proceso reguliatoriumi – BPK. Kitas probleminis aspektas, kokia

⁹² Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro aiškinamasis raštas „Dėl įtariamojo ir jo gynėjo teisės susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga skiriant suėmimą ar pratęsiant suėmimo terminą“, 2012-11-22.

⁹³ Rimšelis E., Ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimas teismui skiriant kardomasias priemones, *Jurisprudencija*, 2005, t. 75 (67), P. 72.

⁹⁴ Merkevičius R., Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika, *Teisė*, 2013, Nr. 88, ISSN-1274.

apimtimi ikiteisminio tyrimo pareigūnai (ir prokuroras) privalo vadovautis šiomis rekomendacijomis? Kad jos iš esmės privalomas numato prokuratūros įstatymas, tačiau nesant vis tik generalinio prokuroro rekomendacijos neturi būti vertinamos kaip privalomos baudžiamojo proceso dalyviams, nes vis tik tai nėra baudžiamojo proceso teisės šaltinis.

Sutinkamai su tuo, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliekamas veiksmingai, o tam gali prireikti išlaikyti visos ar tam tikros dalies tyrimo metu surinktos informacijos slaptumą, siekiant neleisti įtariamiesiems trukdyti bylos procesą, paveikti nukentėjusiuosius, liudytojus, ekspertus, kitus įtariamuosius, sunaikinti, paslėpti ar suklastoti daiktus bei dokumentus, turinčius reikšmės tolesnio ikiteisminio tyrimo sėkmei, užkirsti kelią įtariamajam slėptis, bėgtis nuo teismo, daryti naujas nusikalstamas veikas ir pan., griežčiausios kardomosios priemonės, suėmimo, neskrymas tokiais atvejais, suponuotų visišką fundamentalaus BPK tikslo, tiesos nustatymo, ir baudžiamosios teisės tikslo, asmens padariusio nusikalstamą veiką, nubaudimo, neįgyvendinamumą. Taip pat darytina išvada, kad ne prokuratūrai, bet teismui pavesta konstitucinė teisingumo vykdymo funkcija. Ši funkcija įvykdoma, kai teismas imasi visų numatytų priemonių, kad baudžiamojoje byloje būtų priimtas teisėtas ir pagrįstas sprendimas. Teismo veiksmai, kuriais siekiama, kad teismo procesas galėtų vykti sklandžiai, kad byloje dalyvautų visi bylos išsprendimui reikalingi proceso dalyviai, būtų nustatyta tiesa, negali būti vertinami kaip teismo šališkumas bei teismo įgaliojimų viršijimas ar kitoms institucijoms pavestų funkcijų perėmimas⁹⁵, todėl galbūt vis dėlto, saugant pagrindinį BPK tikslą, tiesos nustatymą, taip pat atsižvelgiant į Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos „Dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese“⁹⁶ 7 str. nuostatą, kad tais atvejais, kai asmuo yra suimamas arba sulaikomas kuriuo nors baudžiamojo proceso etapu, valstybės narės užtikrina, kad suimtajam arba jo advokatui būtų pateikti su konkrečia byla susiję kompetentingų institucijų turimi dokumentai, kurie yra svarbūs norint pagal nacionalinę teisę veiksmingai užginčyti suėmimo ar sulaikymo teisėtumą, teismai neturėtų reikalauti pateikti visą turimą bylos medžiagą, o prokurorai teismui turėtų pateikti tik tuos duomenis, su kuriais susipažinę įtariamieji ir jų gynėjai, negalėtų pakenkti tyrimo sėkmei.

Vis dėlto teismų praktikoje dar pasitaiko nutarčių, kuriose aukštesnės instancijos teismai konstatuoja pažeistą rungtyniškumo ir lygiateisiškumo principus, vien tik dėl to, kad teismo nutartys motyvuojamos netinkamai: „*L.Z įtarimai buvo pareikšti dėl veikų numatytų LR BK 187 straipsnio 2 dalyje. Įtariamajam ir jo gynėjui nesusipažinus su ikiteisminio tyrimo medžiaga sprendžiant posėdyje kardomosios priemonės klausimą, L. Z. ir jo gynėjas neturėjo galimybės*

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2009.

⁹⁶ 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento teisėkūros rezoliucija dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese (COM(2010)0392 – C7-0189/2010 – 2010/0215(COD)).

tinkamai ginčyti prokuroro nurodytų kardomosios priemonės suėmimo skyrimo motyvų, parodymų patikimumo ar nuoseklumo. Pagrindas skirti kardomąją priemonę - suėmimą - buvo, priešasčių dėl ko atmesti prokuratūros prašymo teismas nenustatė, todėl paskirta kardomoji priemonė - suėmimas buvo būtina norint pasiekti BPK numatytus tikslus. Tačiau dėl nutarties neatitikimo formaliesiems BPK reikalavimams ji buvo panaikinta⁹⁷“.

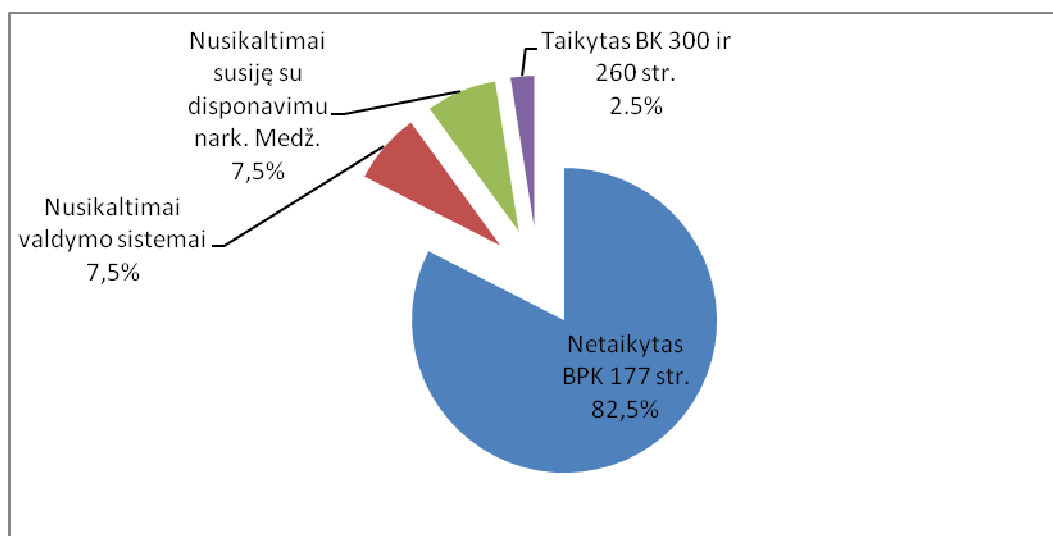
Tyrimo metu, atlikus Vilniaus miesto apylinkės teisme 40 baudžiamųjų bylų analizę (Priedas Nr.1), atsitiktinės atrankos būdu buvo tiriamos šių kategorijų bylos: nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, nusikaltimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams, nusikaltimai finansų sistemai, nusikaltimai vaikui ir šeimai, nusikaltimai transporto eismo saugumui, nusikaltimai susiję su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Tyrimo metu gauti duomenys parodė kiek aktyvi buvo gynyba skirtingų kategorijų bylose, kas realizavo teisę į gynybą (pats įtariamasis, valstybės garantuojamas advokatas, įtariamojo privatus advokatas).

Vertinant ikiteisminiame tyrime realizuojamą teisę į gynybą, galima teigti, kad visais atvejais įtariamieji pasirašytinai informuojami apie teisę turėti gynėją, tačiau visiškai negalima daryti išvadų – koks pats informavimo turinys, nes „Teisės į gynybą išaiškinimo protokole“, įtariamasis tik pasirašo, kad tokia teisė jam yra išaiškinta, tačiau ar jis suvokia advokato neturėjimo pasekmes, neaišku. „Protokolas dėl gynėjo atsisakymo“, buvo surašytas iš 40 atvejų 15 įtariamųjų šiuo atveju, tai pakankamas skaičius, kad būtų galima teigti, jog galimai įtariamieji ne itin suprato teisės į gynybą svarumą ikiteisminiame tyrime, nes iš šių 15 atvejų, ikiteisminio tyrimo eigoje prašymą dėl valstybės garantuojamo advokato pateikė 9 įtariamieji, 5 eigoje susirado privatų advokatą. Daugiausiai iš atsisakiusių gynėjų buvo įtariamieji dėl nusikaltimų nuosavybei, finansų sistemai bei disponavimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Manytina, kad toks tyrimo rezultatas galimai atsirado dėl to, kad ikiteisminio tyrimo metu, prokurorui surinkus pakankamai duomenų dėl įtariamojo kaltės ir gresiant didesniai sankcijai, prokuroras dalyje atveju paskyrė valstybės garantuojamą gynėją pats, kiti atvejai galbūt susiję su įtariamojo (ar jo artimos) aplinkos suvokimu tik baigiantis ikiteisminiam tyrimui, kad bus priimtas apkaltinamasis nuosprendis vien tik todėl, kad nėra tinkamo gynėjo. Tokią nuomonę pagrindžia advokatų orderių pateikimo datos baudžiamojoje byloje, t.y. ikiteisminiam tyrimui einant į pabaigą. Taip pat reiktų pažymėti, kad labiausiai linę teisę į gynybą naudotis nuo įtarimo pareiškimo momento asmenys, įtariamais nusikaltimais finansų sistemai ir nusikaltimais valdymo tvarkai. BK 164 str. („Vengimas išlaikyti vaiką), įtariamais asmenys, visais atvejais atsisakė gynėjo, tačiau šiuo atveju tai galima sieti su numanoma proceso baigtimi – baudžiamojo įsakymo priėmimu ir/ar gresiančia nedidele sankcija. Kalbant apie nusikalstamas veikas finansų

⁹⁷ Kauno apygardos teismo 2012-05-23 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-861-273/2012.

sistamai, manytina, kad tokie duomenys gaunami todėl, jog tokio pobūdžio bylose neretai prokurorai įtariamiesiems patys siūlo supaprastinta tvarka baigti procesą, t.y. pasiūlo priimti baudžiamąjį įsakymą.

Tyrimo metu buvo analizuojama kaip dažnai prokuroras įpareigoja įtariamąjį neskelbti ikiteisminio tyrimo duomenų? Kokių duomenų? Kokiose bylose? Ar advokatas taip pat įspėjamas dėl baudžiamosios atsakomybės pagal BK 247 str. už ikiteisminio tyrimo duomenų pagarsinimą? 17.5% tyrime analizuotų baudžiamųjų bylų (Priedas Nr. 2), įtariamieji buvo įpareigoti neatskleisti ikiteisminio tyrimo duomenų ir supažindinti su numatoma baudžiamąja atsakomybe, t.y. 7 bylose iš 40.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, darytina išvada, kad dažniausiai įtariamieji, kurie įpareigojami neskelbti ikiteisminio tyrimo duomenų, įtariamieji nusikalstamų veikų valdymo sistemai (3 iš 7) ir nusikalstamų veikų disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis (3 iš 7). Taip pat tyrimo metu pasitaikė 1 baudžiamoji byla, kurioje buvo taikytas BPK 177 str., kurioje asmuo buvo įtariamasis nusikalstamų veikų, numatytų BK 300 str. 1 d. 302 str. ir 259 str. padarymu.

Keltas klausimas, kodėl BPK 177 str. nekalbama apie prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno atsakomybę už ikiteisminio tyrimo duomenų pagarsinimą ar rašytinį pasižadėjimą neskelbti tokių duomenų?

Papildant verta pažymėti, kad įpareigojant įtariamuosius neatskleisti duomenų ikiteisminio tyrimo metu protokole buvo pažymima „neskelbti visų ikiteisminio tyrimo duomenų“, tačiau advokatui šis įpareigojimas nebuvo taikomas. Ką reiškia neskelbti visų duomenų? Ar tokia diskutuotina „formuluotė“ nepažeidžia asmens teisės į tinkamą gynybą? Manytina, kad tai yra įrodinėjimo naštos perkėlimas įtariamajam. Juk saugoti paslaptį turėtų tas, kuris įrodinėja. Šiuo atveju „neskelbti visų ikiteisminio tyrimo duomenų“ yra pagalba ikiteisminio tyrimo

pareigūnams ir prokurorui įrodinėjimo procese. Galima teigti, kad BPK 177 straipsnis šiuo aspektu yra tik deklaratyvi nuostata ir toks įpareigojimas turėtų būti naikinamas, t.y. taikant duomenų neskelbtinumą įtariamasis turėtų būti įpareigojimas neskelbti tik tam tikros apimties duomenų, išskyrus tuos atvejus, kai ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumą sudaro komercinės, valstybės, profesinės paslaptys. Tokią nuomonę papildė ir tyrimo metu gauti duomenys, jog asmenys, kuriems taikomas BPK 177 straipsnis iki pat bylos perdavimo momento teismui, nepriklausomai nuo bylos baigties (nuosprendis, baudžiamasis įsakymas), yra pakankamai aktyvūs (lyginant su kitomis tyrimo metu analizuotų kategorijų bylomis).

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, taip pat diskutuotinas klausimas, ar galimybė susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, kai jau yra baigtas ikiteisminis tyrimas ir surašytas kaltinamasis aktas, turint teisę teikti prašymus dėl tyrimo papildymo ir pan., gali būti vertinamas kaip juridškai reikšmingas. Akivaizdu, kad nuo to momento, kai surašomas kaltinamasis aktas, BPK 177 straipsnis netenka savo prasmės, todėl manytina, kad šis argumentas tik patvirtina baigiamajame darbe iškeltą hipotezę, jog ikiteisminio tyrimo paslaptį turi saugoti tas, kuris turi įrodinėjimo naštos pareigą, t.y. prokuroras ir ikiteisminio tyrimo institucijos.

2.3 Iki teisminio tyrimo duomenų panaudojimas kitose teisenose: civilinėje, administracinėje. Faktai ir problemos

Lietuvos Respublikos *Konstitucijos* 25 str. 2 dalyje⁹⁸ nustatyta, kad žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Asmens teisė gauti informaciją yra nustatyta ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 str. 1 dalyje (kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę). Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų.

Pasitaiko atvejai, kai nepabaigus ikiteisminio tyrimo visa ikiteisminio tyrimo byla pateikiama teismui, o šis ją prideda kaip įrodymą prie nagrinėjamos civilinės ar administracinės bylos. Iki teisminio tyrimo byla pateikiama teismui to pareikalavus (pvz.: protokoliniu sprendimu, priimtu teismo posėdyje; raštu, vadovaujantis Administracinių bylų teisenos įstatymo 68 straipsnio 3 dalimi; nutartimi, vadovaujantis Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 232, 167, 290, 291 straipsniais, nurodant, kad nutartis neskundžiama) ir gali būti gražinama tiek teismo (šiam priėmus galutinį proceso sprendimą), tiek prokuroro iniciatyva.

Atsižvelgiant į tai, kad ikiteisminio tyrimo duomenys gali būti neskelbiami ir administracinėse ir civilinėse bylose, tikslinga apžvelgti naujausią teismų praktiką ir joje nagrinėjamus probleminius aspektus. Kiek ir kokių duomenų skelbimas yra teisėtas? Teismo teisė prašyti pateikti ikiteisminio tyrimo duomenis ar prokuroro pareiga, remiantis BPK 177 str. saugoti ikiteisminio tyrimo slaptumą yra svaresnė?

Pareiškėjas Ž. A. (- toliau tekste pareiškėjas) su skundu kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą⁹⁹, prašydamas įpareigoti¹⁰⁰ atsakovą Sveikatos apsaugos ministeriją (- toliau tekste – SAM):

- 1) įpareigoti SAM pateikti pareiškėjui pareiškimo Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai ir Vilniaus apygardos prokuratūros nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą patvirtintas kopijas;
- 2) įpareigoti SAM pateikti pareiškėjui informaciją apie tai, kodėl nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą atsakovas SAM laiko pagrįstu.

Svarbios faktinės aplinkybės : skunde pareiškėjas nurodė, kad su prašymu „Dėl informacijos pateikimo“ kreipėsi į atsakovę, prašydamas raštu atsakyti į klausimą, ar nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą buvo apskūstas aukštesniajam prokurorui, bei prašė pateikti atsakovės pareiškimo Generalinei prokuratūrai (su priedais) ir Vilniaus apygardos

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, //Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).

⁹⁹ Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas 2012-11-26 Administracinėje byloje Nr. I-4005-561/2012.

¹⁰⁰ * pastaba: darbe įvardijami ne visi pareiškėjo prašymai, tik aktualūs darbo temai.

prokuratūros nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą patvirtintas kopijas. Į prašymą SAM atsakė pareiškėjui, kad ji turi teisę, o ne pareigą skusti prokuroro nutarimus ir tuo pagrindu atsisakė išduoti pareiškėjui kopijas. Pareiškėjas nurodė, kad atsakovė nepagrįstai prašomą informaciją tapatina su baudžiamosios bylos medžiaga. Atsakovė pabrėžė, kad atsakyme į pareiškėjo skundą nurodė tai, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (- toliau tekste BPK) 177 str. 1 dalyje nustatyta, jog ikiteisminio tyrimo duomenys neskelbtini ir iki bylos nagrinėjimo teisme jie gali būti paskelbti tik prokuroro leidimu ir tik tiek, kiek pripažįstama leistina. Nurodė, kad atsakovė neribojo pareiškėjo teisės gauti informaciją, priešingai – pareiškėjas buvo informuotas, kaip jis gali šią teisę įgyvendinti. Atsakovė mini Vilniaus apygardos prokuratūros raštą, kuriame buvo nurodyta, jog baudžiamoji byla saugoma Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos Vilniaus valdybos archyve ir leidimą susipažinti su medžiaga išduoda prokuroras pagal suinteresuoto asmens prašymą. Pažymėtina ir pritarina SAM išvadai, kadangi ji nėra tinkamas subjektas, kuris gali suteikti leidimą susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis. BPK 177 str. 1 dalyje yra reglamentuotas ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas, todėl prašomos informacijos neturėjo ne tik pareigos, bet ir teisės teikti. Taip pat pažymėtina, kad norint susipažinti ikiteisminio tyrimo medžiaga, privalu vadovautis Rekomendacijų dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003-04-18 įsakymu Nr. I-58¹⁰¹, nustatyta tvarka. Minėtose rekomendacijose nustatyta, kad susipažinti su baudžiamojoje byloje esančia medžiaga jos saugojimo vietoje ar gauti nutrauktoje byloje esančių dokumentų kopijas galima tik gavus prokuroro leidimą raštu pateiktame prašyme. Pažymėtina, kad pareiškėjo prašymas dėl informacijos suteikimo, kuri yra susijusi su ikiteisminiame tyrime atliktais procesiniais veiksmais, yra, be abejo, laikytina ikiteisminio tyrimo procesinių dokumentų pateikimu, todėl pareiškėjas su jais susipažinti negali. Šiame kontekste akcentuotina ir tai, kad Visuomenės informavimo įstatymas nėra ir negali būti vertinamas kaip teisė teikti informaciją suinteresuotiems asmenims, tą patvirtina ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas¹⁰².

Darytina išvada, kad Vilniaus apygardos administracinis teismas nagrinėjamoje byloje padarė pagrįstą išvadą, kad teisė – dėl informacijos suteikimo, įgyvendinama Viešojo administravimo nustatyta tvarka, negali būti įgyvendinama išsamiai aiškinant ikiteisminio tyrimo faktines aplinkybes bei jų teisinius įvertinimus, tai gali būti tik bendro pobūdžio informacija dėl atliktų veiksmų ir priimtų procesinių sprendimų, vadinasi galima teigti, kad valstybės institucijos

¹⁰¹ Nauja redakcija: Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo“, 2011 m. vasario 10 d. Nr. I-48.

¹⁰² Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004-03-12 įsakymas Nr. 1V-68 dėl patvirtintų nutrauktų baudžiamųjų bylų ir baudžiamųjų bylų, kuriose nutrauktas ikiteisminis tyrimas, saugojimo, naudojimo ir naikinimo instrukcijos 18 punktas.

suteikdamos informaciją suinteresuotiems pareiškėjams (tam tikrais atvejais ir visuomenei) toje apimtyje, kur sprendžiamas ikiteisminio tyrimo duomenų skelbtinumo klausimas, privalo pateikti tik tą informaciją, kuri yra neriboto naudojimo, kaip antai: ministerija kreipėsi į prokurorą dėl tam tikrų procesinių veiksmų atlikimo, ministerija neskundė prokuroro nutarimo ikiteisminiame tyrime ir pan. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad valstybinės institucijos vis tik privalo pareiškėjams pateikti raštu informaciją, kad jie gali kreiptis į prokurorą dėl ikiteisminio tyrimo medžiagos susipažinimo ir/ar jų kopijų darymo, tokio bendro pobūdžio informacija laikytina kaip tinkama teisės į informaciją įgyvendinimo išraiška.

Kitoje byloje Panevėžio VPK tyrėja viešai komentavo nusikalstamos veikos atskleidimo perspektyvas, galimą įtariamojo kaltę ir kitus tik tyrimo metu sprendžiamus klausimus, iš medicininių dokumentų perskaitė apie nukentėjusios sužalojimus. Administracinėje byloje¹⁰³ buvo sprendžiamas jos tarnybinės nuobaudos už ikiteisminio tyrimo duomenų paskelbimą tinkamumo ir proporcingumo klausimas. Tyrėjai buvo skirta tarnybinė nuobauda už nukentėjusios telefono numerio paskelbimą įtariamajam, ikiteisminio tyrimo pareigūnė bandė įtikinti teismą, kad telefonas – viena iš bendravimo priemonių, būdas susitaisyti ir susitarti atlyginti padarytą žalą nukentėjusiai, nukentėjusiai padarytas žalos sveikatai pobūdis ir jos atskleidimas nėra BPK 177 straipsnio saugoma informacija. Pasak jos, informacijos skelbimas turėtų būti suprantamas kaip jos atskleidimas visuomenei ar visuomenės informavimo priemonėms, o ne vienam asmeniui. Panevėžio apygardos teismas iš dalies patikėjo tyrėjos versija ir pakeitė skirtą nuobaudą iš papeikimo į pastabą. Pagrindinis teismo motyvas – prokurorės leidimas susipažinti įtariamajam su ikiteisminio tyrimo medžiaga. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad leidimas buvo išduotas dar prieš paskelbiant duomenis įtariamajam (skirtumas 2 dienos). Pirmos instancijos teismas akcentavo, kad BPK 177 straipsnio 1 dalimi, nurodydamas, jog šia teisės norma yra siekiama ne tik apsaugoti ikiteisminio tyrimo duomenis nuo patekimo į visuomenės informavimo priemones, bet ir neleisti, kad ikiteisminio tyrimo duomenys būtų atskleisti bet kuriam visuomenės nariui, neturinčiam teisės jų žinoti. Tačiau nevertino pažeidimo duomenų apie sveikatos sutrikdymo mastą apimtyje. Be to, teismas konstatavo, jog pareiškėjos padarytas tarnybinis nusižengimas – ikiteisminio tyrimo duomenų paskelbimas be prokuroro leidimo (t. y. nukentėjusios telefono numerio atskleidimas) – yra gana formalus ir nesukėlė realių neigiamų padarinių.

Pritartina apeliacinės instancijos išaiškinimui, kad „tyrėja susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, kaip tai numatyta BPK 181 straipsnyje, o ne pati pateikti tokius duomenis, nes įstatymo leidėjas tik prokurorui yra suteikęs teisę spręsti klausimą dėl leidimo susipažinti su

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Vyriausiojo administracinio teismo 2012-03-09 sprendimas Administracinėje byloje Nr. A-520-2049-12.

ikiteisminio tyrimo medžiaga. 2011 m. rugpjūčio 10 d. galiojusi BPK 172 straipsnio redakcija numatė, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, atlikdamas ikiteisminį tyrimą, turi teisę atlikti visus šiame Kodekse numatytus veiksmus, išskyrus tuos, kuriuos gali atlikti tik prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas. Ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas privalo: 1) vykdyti visus prokuroro nurodymus; 2) prokuroro nustatytu laiku pranešti šiam apie ikiteisminio tyrimo eigą.“¹⁰⁴ Pritartina teismo padarytai išvadai ir akcentuotina, kad tai, jog nesvarbu kokiai rūšiai yra priskiriama nusikalstama veika : sunkia, nesunkiai, apysunkiai ir pan, tai nesudaro faktinio ir teisinio pagrindo pripažinti, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi įgalinimus, o ne prokuroras, leisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis.

Reikia paminėti, kad neskelbtini asmens duomenys yra asmens kodas, asmens gimimo data, tiksli asmens gyvenamoji vieta, t. y. telefono numeris į neskelbtinų asmens duomenų sąrašą neįtrauktas. Tyrėja tarnybinėn atsakomybėn pagal BPK 177 straipsnio 1 dalį patraukta ne už neskelbtinų asmens duomenų, o ikiteisminio tyrimo duomenų paskelbimą. Jau anksčiau darbe minėtų Generalinio prokuroro Rekomendacijų 5 punkte pateikta tokia ikiteisminio tyrimo duomenų sąvoka – įstatymų ir BPK nustatyta tvarka surinkta ikiteisminio tyrimo medžiagoje esanti informacija, gauta atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus, taikant procesinės prievartos priemones ar išreikalaujant reikšmingus tyrimui daiktus ar dokumentus. Šiuo atveju tyrėja atskleidė nukentėjusiosios telefono numerį, kuris buvo nurodytas jos apklausos protokole, t. y. pareiškėjos atskleista informacija atitinka Rekomendacijų 5 punkte pateiktą ikiteisminio tyrimo duomenų definiciją. Todėl pritartina teismo pozicijai – tyrėja patraukta tarnybinėn atsakomybėn pagrįstai.

Administracinėse bylose neretai kyla klausimas ar ikiteisminio tyrimo metu surinkti duomenys, kaip administracinio teisės pažeidimo įrodymai, prokuroro procesiniu sprendimu yra perduodami administracinę bylą nagrinėjančiam teismui, jie nustoja būti ikiteisminio tyrimo paslaptimi saugomu dalyku, kuriems galėtų būti taikomi Lietuvos Respublikos BPK 177 straipsnyje nustatytos apsaugos reikalavimų nuostatos? Lietuvos Respublikos ATPK 249 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog "administracinių teisės pažeidimų bylų teisenoje negali būti taikomos atsakomybėn traukiamo (patraukto) asmens teisių ribojimą nustatančios Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normos. Tačiau manytina, kad jei ikiteisminis tyrimas nėra baigtas ar sustabdytas, prokuroras turi teisę atsisakyti pateikti tam tikrus duomenis, remdamasis ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo norma, bei siekiu išsaugoti ikiteisminio tyrimo sėkmę. Ar analogiškai galime teigti ir civiliniame procese?

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausiojo administracinio teismo 2012-03-09 sprendimas Administracinėje byloje Nr. A-520-2049-12.

Dažnai, suinteresuoti subjektai dėl tam tikro atstovaujamo intereso prašo prokurorų pateikti ikiteisminio tyrimo medžiagą, pasidaryti kopijas. Pvz.: Kauno apygardos prokuratūra 2006 m. rugsėjo 27 d. raštu Nr. 22-2206 pateikė dokumentų iš baudžiamosios bylos Nr. 20-1-332-95, susijusių su turto areštu, tarp jų ir Gintaro Petriko turto, kopijas. Komisija, siekdama išsiaiškinti Gintarui Petrikui priklausančio gyvenamojo namo ir žemės sklypo pardavimo aplinkybes, 2006 m. lapkričio 22 d. ¹⁰⁵raštu Nr. 201-S-30 kreipėsi į Lietuvos Respublikos generalinę prokuratūrą su prašymu pateikti nutarimų panaikinti areštą Gintaro Petriko turtui baudžiamosioje byloje kopijas. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2006 m. lapkričio 23 d. rašte Nr. 7.2-4848 nurodoma, kad „1996 m. sausio 16 d. nutarimu areštuotas G.Petriko turtas. Siekiant užtikrinti galima turto konfiskaciją ir civilinę ieškinį, o 1996 m. vasario 1 d. turto arešto protokolu buvo areštuotas įtariamajam G.Petrikui priklausantis turtas – gyvenamasis namas, esantis Miško tako g. 24, Kulautuvoje, Kauno raj. (...) Vykdam teismų sprendimus, dalį išvardyto turto (taip pat ir namą) antstoliai pardavė (...)” Pažymėtina, kad taip pat Komisijai Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra nurodė, kad „vadovaujantis Baudžiamosio proceso kodekso 177 straipsnio reikalavimais, su baudžiamosios bylos medžiaga galima susipažinti tik prokuroro, kuris atlieka tyrimą ar jam vadovauja, sutikimu.“ Kadangi tyrimas šioje byloje nebuvo baigtas, todėl prokuroras nesutiko leisti ne šio proceso dalyviams susipažinti su bylos duomenimis ir atsisakė pateikti prašomų dokumentų kopijas. Darytina išvada, kad tokie atvejai yra pakankamai aiškūs ir tinkamai įstatymo leidėjo reguliuojami, tačiau manytina, jog ryškėja tendencija, kai civilines bylas nagrinėjantys teismai prašo prokurorų pateikti ikiteisminio tyrimo medžiagą, pats prašymas (reikalavimas) rašomas taip: „Kauno apygardos teisme yra priimtas ieškovų X ieškinys atsakovei Y dėl žalos atlyginimo, policijos komisiariate atliekamas ikiteisminis tyrimas Nr. XXXX pagal LR BK 229 str. Prašome pateikti ikiteisminio tyrimo medžiagą, jeigu medžiagos pateikimas neįmanomas, prašome pateikti detalią informaciją apie minėto ikiteisminio tyrimo eigą. Duomenys reikalingi civilinės bylos nagrinėjimui“. Kyla pagrįstas klausimas ar tokie teismo reikalavimai prokurorui yra pagrįsti, atsižvelgiant į tai, kad tokiu būdu yra tikimybė, jog advokatai naudodamiesi proceso galimybe, gali inicijuoti civilinę bylą vien tik tam, kad joje būtų pateikiami dar nebaigto (arba sustabdyto) ikiteisminio tyrimo duomenys: visa medžiaga arba detali ikiteisminio tyrimo eiga, tam, kad galėtų tokius duomenis naudoti ikiteisminio tyrimo sėkmei pakenkti.

Teismų praktikoje galima rasti atvejų, kai prokurorai atsisako teikti ikiteisminio tyrimo medžiagą, remdamiesi BPK 177 straipsniu, tačiau dažniausiai tokie atsisakymai yra skundžiami

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios komisijos kocerno EBSW veiklai ištirti išvada, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo priedėlis 2006 m. gruodžio 1 d. nutarimo nr. X priedėlis.

atsikiruoju skundu ir bandoma aukštesnės instancijos teismo pagalba įpareigoti prokurorą vis tik pateikti prašomą informaciją:

„Ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas priteisti iš atsakovo 3 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą. Nurodė, kad prokuroras J. L. kontroliuoja ikiteisminį tyrimą Nr. 01-2-00019-11, kuriame ieškovui pareikšti įtarimai pagal 4 dalį ir 249 straipsnio 1 dalį, 199 straipsnio 1 dalį, 199² straipsnio 1 dalį.¹⁰⁶“

Prokuroras pirmos instancijos teismui pateikė duomenis, kad iš teismui pateiktų įrodymų, akivaizdu, kad ikiteisminis tyrimas Nr. 01-2-00019-11 dar nėra baigtas, todėl ieškovas, pridėdamas įrodymus, kurie yra ikiteisminio tyrimo medžiagos dalis, nesilaikė įstatymo reikalavimų neskelbti ikiteisminio tyrimo medžiagos. Ieškovas taip pat teismui nepateikė prokuroro leidimo, suteikiančio jam teisę atskleisti ikiteisminio tyrimo medžiagą, kol ikiteisminis tyrimas dar nėra baigtas.

Prokuroro argumentaciją galima papildyti ir tuo, kad teismui priėmus ieškinį ir jį su priedais išsiuntus Lietuvos Respublikos atstovui Teisingumo ministerijai, kad ši pateiktų atsiliepimą į ieškinį, ikiteisminio tyrimo duomenys būtų ir toliau viešinami, taptų prieinami šios ministerijos darbuotojams, tokiu būdu ne tik būtų pažeistas ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo principas, tačiau gali būti pakenkta ir pačiai ikiteisminio tyrimo sėkmei. Be to, šioje byloje beveik nėra galimybių patikrinti, ar ieškovo pateikti argumentai atitinka ikiteisminio tyrimo byloje esančius duomenis, nes tai nesiderintų su ikiteisminio tyrimo medžiagos neviešumo principu.

Šioje byloje advokatas bandė teikti gynybos pozicijas:

- 1) kad pakenkti bylos sėkmei neįmanoma, nes pateikti dokumentai (priedai) nėra slapti duomenys, nes su jais susipažinęs tiek pats įtariamasis, tiek jo gynėjas.
- 2) Advokato teigimu yra pakankamai teisinių instrumentų apsaugoti tam tikrą informaciją – rašytinis įspėjimas dėl atsakomybės, uždaras teismo posėdis.
- 3) Baudžiamoji byla gali būti tiriama, kol sueis senaties terminas – 25 metai, o reikalavimui dėl padarytos žalos atlyginimo taikomas sutrumpintas 3 metų terminas.

Manytina, kad įtariamojo/ieškovo advokatas pateikdamas gynybos pozicijas teismui pateikė itin nesvarius argumentus. BPK 247 str. numatyta baudžiamoji atsakomybė negali būti taikoma nagrinėjant bylą civilinio proceso tvarka, uždaro posėdžio tokio pobūdžio bylos skelbti baudžiamąjį proceso įstatymas nenumato, o bandymas argumentuoti dėl žalos atlyginimo senaties yra netinkamas, kadangi žalos atlyginimas negali būti iškeliamas prioritetiškai prieš pagrindinį ikiteisminio tyrimo ir viso baudžiamąjį proceso tikslą – tiesos nustatymą ir sėkmę. Negana to iš gynybos pozicijos spręstina, kad ta aplinkybė, kad ikiteisminio tyrimo medžiaga,

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Vilniaus apygardos teismo nutartis Civilinėje byloje Nr. 2S-1135-275/2013.

kurią nagrinėti galimai turės teismas pagal pareikštą ieškinį, neskelbtina, negali riboti asmens teisės kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo.

Apeliacinės instancijos teismas patenkino gynybos atskirąjį skundą ir perdavė spręsti ieškinio priėmimo klausimą iš naujo pirmos instancijos teismui, nes jis apribojo ieškovui vienos iš pagrindinių procesinių teisių – teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą.

Atsižvelgiant į tai, kad nors ikiteisminio tyrimo duomenys neskelbtini, šie duomenys iki bylos nagrinėjimo teisme gali būti paskelbti prokuroro leidimu ir tiek, kiek pripažįstama leistina. Prokurorui nedavus leidimo skelbti ikiteisminio tyrimo medžiagą, civilinė byla dėl pažeistų teisių gynimo gali būti stabdoma ir kad Civilinio proceso kodekso normos numato galimybę teismo posėdį paskelbti uždaru (1 dalis), kai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybės, tarnybos paslaptį, o tuo atveju, kai į civilinę bylą negali būti pateikti duomenys iš ikiteisminio tyrimo medžiagos, kuri yra nagrinėjimo stadijoje, teismas turi galimybę sustabdyti civilinės bylos nagrinėjimą iki bus užbaigtas tyrimas (1 d. 4 p.), o tuo atveju, kai dėl baudžiamąja tvarka nagrinėjamos bylos negalima nagrinėti civilinės, yra numatytas privalomasis bylos sustabdymas (1 dalies 3 punktas).

Darytina išvada, kad tiek civilinę ar administracinę bylą nagrinėjančio teismo teisė išreikalauti įrodymus, tiek prokuroro diskrecinė teisė spręsti, kokie ikiteisminio tyrimo duomenys gali būti paskelbti, yra įtvirtintos vienodos galios teisės aktuose – atitinkamuose proceso kodeksuose, ABTĮ. Nėra jokio teisinio pagrindo teigti, kad teismo reikalavimas pateikti ikiteisminio tyrimo bylą kaip įrodymą civilinėje ar administracinėje byloje yra viršesnis ir paneigia prokuroro teisę spręsti, kiek ir kokių jo kontroliuojamo ikiteisminio tyrimo duomenų gali būti atskleista nepakenkiant tolesnei ikiteisminio tyrimo eigai ir sėkmei, nepažeidžiant nekaltumo prezumpcijos ir proceso dalyvių teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę.

3. IKITEISMINIO TYRIMO DUOMENŲ NESKELBTINUMAS IR VISUOMENĖS TEISĖS ŽINOTI APIE VYKSTANČIUS IKITEISMINIUS TYRIMUS SUDERINAMUMAS

Neretai žodžio laisvės teisė yra suprantama kaip informacijos perteikimo ar gavimo laisvės teisė, tačiau prie termino informacija ne visada dera žodis laisvė¹⁰⁷. Jungtinėse Amerikos Valstijose (žodžio laisvės lopšyje) plačiai žinomas principas – geriausiai visuomenės informavimo įstatymas – jokio įstatymo. Konstitucijoje yra sakoma, jog valstybė neturi teisės apriboti spaudos ir žodžio laisvės ir geriausiai demokratiškos visuomenės interesai yra išreiškiami tada, kai žiniasklaidai taikomi ne didesni ar mažesni, o tokie patys apribojimai kaip ir kiekvienam šalies piliečiui¹⁰⁸. Dar 1964 m. JAV Aukščiausiasis Teismas byloje Sullivan v. New York Times¹⁰⁹ pirmą kartą ieškojo balanso tarp dvejų konstitucinių teisių – žodžio laisvės ir privataus gyvenimo apsaugos. O pasak E. Žiobienės būtina diskutuoti „kada faktų viešinimas gali duoti daugiau naudos negu žalos“¹¹⁰.

N. Crick ir K. Dodge teigimu, visuomenės reakcijos į įvairius konkrečioje socialinėje situacijoje gaunamus stimulus pasireiškia kaip informacijos apdorojimo proceso padarinys¹¹¹, todėl manytina, kad įstatymų leidėjas apribojo žiniasklaidos teises ir laisves, neatsitiktinai, ypač kai kalbame apie rezonancines bylas.

Kalbant apie informacijos skleidimą ir/ar visuomenės smalsumo tenkinimą ikiteisminio tyrimo metu, reikia paminėti, kad „baudžiamajame procese bet koks informacijos paviešinimas apie asmenį neretai gali turėti kaltinimo elementų“¹¹², todėl teisė į informaciją nėra laikoma absoliučia vertybe ir tam tikrais atvejais gali būti ribojama. Tai, kad žmogaus teisė ieškoti, gauti, naudotis, skleisti informaciją nėra absoliuti, patvirtina ir Konstitucijos bei tarptautinių teisės aktų, deklaruojančių žmogaus teises, analizė. Ribojant asmens teisę į informaciją, viešoji informacija, valstybės „dėka“ tampa viešai neskelbiama informacija. Pritartina A. Panomarioviui,

¹⁰⁷ Arlauskas S., Žodžio (saviraškos) laisvės teisės moralinės ribos, *Jurisprudencija*, Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2001, 19(11), P. 141.

¹⁰⁸ Martinonienė E., *Kriminalinės žurnalistikos teisinio reglamentavimo principai ir praktika užsienyje*, Informacijos mokslai, 23 tomas, 2002, ISSN 1392-0561, p. 23.

¹⁰⁹ Sullivan v. New York Times, 376 US 254, 279, 1964,

http://www.bc.edu/bc_org/avp/cas/comm/free_speech/nytvsullivan.html [interaktyvus, žiūrėta: 2012-12-17]

¹¹⁰ Žiobienė E., Privatumo teisės doktrinos kaita JAV, *Jurisprudencija*, Lietuvos teisės universitetas, 2002, 32(24), P. 39.

¹¹¹ Crick N. R., Dodge k. A. A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment // *Psychological Bulletin*, 1994, vol. 115, p. 74–101; Dodge k. A. social cognitive mechanisms in the development of conduct disorder and depression // *annual Review of Psychology*, 1993, vol. 44, p. 559–584.

¹¹² Boyce R. N., Dripps D. A., Perkins R. M., *Criminal law and procedure: cases and materials*, New York, 2004, P. 1294.

kad paslaptis gali būti laikoma viena iš viešai neskelbiamos informacijos atmainų¹¹³. Baudžiamojo proceso literatūroje neretai išsakoma nuomonė, kad baudžiamojo proceso viešumo principas neapima baudžiamosios bylos ikiteisminio tyrimo stadijos, todėl ikiteisminis tyrimas neturėtų būti laikomas viešu, o draudimas garsinti ikiteisminio tyrimo duomenis turėtų būti laikomas specifiniu baudžiamojo proceso principu¹¹⁴.

Konstitucinė žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą ir jos apribojimo bei suvaržymo pagrindus sukonkretina ir detalizuoja Civilinio kodekso 2.22 ir 2.23 straipsniai, kurių nuostatos suformuluotos remiantis Europos žmogaus teisių teismo praktika taikant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį. Kiti svarbiausieji su šios teisės apsauga susiję teisės aktai – tai Visuomenės informavimo įstatymas, Baudžiamojo proceso kodekso XII skyriaus straipsnių normos, nustatinėjančios procesinių prievartos priemonių taikymo sąlygas ir tvarką, Kriminalinės žvalgybos (iki 2013 m. sausio 1 d. operatyvinės veiklos), Elektroninių ryšių, Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo, Organizuoto nusikalstamumo užkardymo, įstatymai. Pritartina dr. K. Jovaišo nuomonei, kad nors visi šie įstatymai buvo griežtai ir nuodugniai testuoti Konstitucinio Teismo, todėl analizės reikalauja ne minėtų įstatymų kokybės atitikties Konstitucijai, o šių įstatymų tarpusavio suderinamumo ir interpretavimo bei taikymo problemos¹¹⁵.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, kad pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo įstatymais įtvirtinant informacijos laisvės įgyvendinimo garantijas būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes, jų pusiausvyrą. Laisvė ieškoti, gauti ir skleisti informaciją nėra absoliuti¹¹⁶. Pagal Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalį laisvę gauti ir skleisti informaciją galima riboti tik įstatymu, tada, kai yra būtina apsaugoti šioje dalyje nurodytas konstitucines vertybes - žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę, konstitucinę santvarką. Taip pat viename iš savo nutarimų Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį, kad tam tikrų institucijų pareigūnai negali dangstyti informacijos suteikimo laisvę¹¹⁷. Pritartina tokiai Konstitucinio Teismo pozicijai, nes ribojant teisę į teisėtą informacijos galimybę, esant piktnaudžiavimo suteiktais įgaliojimais, atvejais, kyla grėsmė į kitų konstitucinių teisių pažeidimus. Tačiau vėl grįžtant prie minėtų *Vilimorus* atliktų gyventojų apklausos duomenų, kyla klausimas ar ši teisė

¹¹³ Panomariovas A., Viešai neskelbiama informacija – paslaptis kaip socialinis teisinis reiškinys, *Jurisprudencija*, Lietuvos teisės universitetas, 2002, 32(24), P. 92.

¹¹⁴ Panomariovas A., *Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese*, Daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, P. 138.

¹¹⁵ Jovaišas K., *Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą*, Lietuvos Respublikos Seimo Jungtinių Tautų vystymo programa, Teisės institutas, Žmogaus teisės Lietuvoje, Vilnius, 2005, P. 47

¹¹⁶ Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 2002 m. spalio 23 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. rugsėjo 22 d. nutarimas „Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos“.

Lietuvoje yra tinkamai saugojama? Manytina, kad būtų tikslinga analizė apsiribojant trimis aspektais: informacijos ieškojimo ir gavimo, bei skleidimo (visuomenės teisės žinoti bei žurnalistų nori tenkinti visuomenės smalsumą riba ir santykis).

Dar 1996 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad įstatymų leidėjas tiesiogiai įpareigojamas įstatyme nustatyti, kokia tvarka valstybės įstaigos privalo suteikti piliečiui apie jų turimas žinias. Todėl įstatymo, kaip teisės šaltinio forma ir jo priėmimo būdas, geriausiai garantuoja, kad konstitucinės santvarkos lemiami bendrieji interesai apsaugoti valstybės paslaptį bus suderinti su žmogaus teisės ieškoti informacijos, gauti ir skleisti jų užtikrinimu¹¹⁸. Teisė gauti informaciją sietina ne tik su kitų teisės subjektų pareiga „iškęsti“ informacijos ieškančio asmens teisėtus veiksmus, bet ir su tam tikrų subjektų pareiga veikti aktyviai, pateikti jų turimą informaciją, kuri domina jos ieškančių asmenį.¹¹⁹

Baudžiamojo kodekso 165-168 straipsniai saugo asmens privatą gyvenimą ir jo neliečiamumą. Valstybė privalo užtikrinti balansą tarp pareigos garantuoti teisingą ir nešališką procesą ir spaudos laisvės, bei garantuoti tiek žurnalistų, tiek proceso dalyvių teises. Nors ŽTK 10 str. neišskiria spaudos laisvės kaip ypatingos nuomonės reiškimo laisvės rūšies, tačiau EŽTT savo praktikoje išplėtojo principus ir taisykles, suteikiančias visuomenės informavimo priemonėms ypatingą statusą. Teismo nuomone, spaudos laisvė nusipelnė didesnio dėmesio, nes žiniasklaidos – visuomenės *public-watchdog* (sarginio šuns) vaidmuo visuomenėje yra ypatingas, tai pirmą kartą EŽTT pažymėjo dar 1986 m. byloje Lingens prieš Austriją¹²⁰. EŽTT savo sprendimuose taip pat pažymėjo, kad žiniasklaida privalo pateikti informaciją ir idėjas visais aspektais, kurie turi visuomeninę reikšmę. Tačiau ar galima teigti, kad visuomenės informacijos subjektai turi tokią absoliučią teisę, kai informacija susijusi su rezonansinėmis bylomis, bylose, kuriose proceso dalyviai yra mažamečiai, nepilnamečiai? Ir atvirkščiai ar žurnalistai turi teisę (pareigą?) pateikti gautą informaciją teismui pareikalavus?

Pažymėtina, kad skirtingos nuostatos taikomos viešiesiems ir privatiems asmenims. Esminis skirtumas – duomenys apie viešojo asmens privatą gyvenimą gali būti skelbiami be jo sutikimo, apie privatą asmens gyvenimą, tik su jo sutikimu ir tik tada, kai jam nebus daroma žala¹²¹. LR generalinio prokuroro rekomendacijose „Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo“¹²²

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapties ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms“// Valstybės žinios, 1996, Nr. 126–2962.

¹¹⁹ Gutauskas A., Teisė į informaciją, Lietuvos Respublikos Seimo Jungtinių Tautų vystymo programa, Teisės institutas, Žmogaus teisės Lietuvoje, Vilnius, 2005, P. 54.

¹²⁰ Meškauskaitė L., *Žiniasklaidos teisė*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 90.

¹²¹ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas//, Valstybės žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254 .

¹²² Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo“, 2011 m. vasario 10 d. Nr. I-48.

nurodoma, kad sprendimą dėl skelbtinų ikiteisminio tyrimo duomenų turinio ir apimties priima tyrimą organizuojantis ir jam vadovaujantis prokuroras. Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo subjektams jis privalo žodžiu ar raštu paaiškinti teisinius ir faktinius atsisakymo skelbti konkrečius ikiteisminio tyrimo duomenis pagrindus. Visos šios nuostatos yra nukreipiamos į nekaltumo prezumpcijos įtariamo asmens atžvilgio įgyvendinimą.

Minimos nuostatos įvardija duomenys, kurie yra neskelbtini, t.y. asmens kodas, asmens gimimo data, tiksli asmens gyvenamoji vieta. LR generalinio prokuroro įsakymas „Dėl informacijos teikimo viešosios informacijos rengėjams“, detalizuoja kada ir kokia informacija gali būti suteikiama¹²³. Įtariamieji, kuriems paskirta kardomoji priemonė, suėmimas, taip pat turi teisę teikti informaciją tik ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio ar jį atliekančio prokuroro arba teismo, kurio žinioje yra byla, rašytiniu sutikimu suimtieji turi teisę susitikti su žurnalistais¹²⁴. Remiantis šiomis nuostatomis visuomenės informavimo priemonėms pateikiami tik inicialai, pirmoji vardo ir pavardės raidė (pvz. – H. D., nors akivaizdu, kad toks pateikiamas neapsaugo, šiuo atveju, Henriko Daktaro teisės į nekaltumo prezumpciją). Taip pat pažymėtina, kad teisėsaugos subjektai daro išimtis ir šiuo atžvilgiu. Motyvuojant tuo, kad visuomenė turi teisę žinoti įtariamųjų banko „Snoro“ buvusių akcininkų vardus ir pavardes (Raimundas Baranauskas, Vladimiras Antonovas) dar ikiteisminio tyrimo metu, paskelbė jų asmenybes indentifikuojančius duomenis. Remdamasis visuomenės teise žinoti, Nacionalinis saugumo ir gynybos komitetas paviešino Valstybės saugumo departamento pažymas apie tam tikrus viešus asmenis valstybėje. Esant tokioms išimtimis, galimos trys pozicijos: nekaltumo prezumpcijos pažeidimas, visuomenės teisė žinoti ir visuomenės smalsumo tenkinimas. Tačiau visais minėtais atvejais, pažeidimų nenustatyta.

EŽTT byloje *Cumpana and Mazare v. Romania*¹²⁵, apibrėžė tiriamosios žurnalistikos misiją — informuoti ir perspėti visuomenę apie nepageidaujamus viešo gyvenimo reiškinius iškart, kai tokia informacija pasiekia žurnalistą. Pažymėtina, kad pagal galiojančius nacionalinius įstatymus, teismas gali įpareigoti žurnalistą atskleisti informacijos šaltinio paslaptį, tačiau tik dviem atvejais – jei kyla pavojus gyvybei arba valstybės saugumui. Tačiau žurnalistų etikos kodeksas numato¹²⁶, kad žurnalistas prieš atskleisdamas informacijos šaltinį, privalo įsitikinti, kad negresia jam pavojus dėl suteiktos ir paviešintos informacijos. Nacionalinėje teismų praktikoje žinomas pavyzdys, kai žurnalistė L. Lavaste buvo įpareigojama Vilniaus apygardos

¹²³ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl informacijos teikimo viešosios informacijos rengėjams tvarkos aprašo patvirtinimo, 2011 m. vasario 10 d. Nr. I-49

¹²⁴ Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas//, Žin., 1996, Nr. 12-313.

¹²⁵ Case of *Cumpana and Mazare v. Romania* (Application no.33348/96 judgment 17 December 2004) // <http://www.echr.coe.int>. Žiūrėta: [2013-07-01].

¹²⁶ Lietuvos Respublikos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, prieiga internete: <http://www.lrvs.lt/txt/rysiaisuvisuomene/istatymai/2.pdf> [žiūrėta: 2013-07-16].

teismo sprendimu atskleisti informacijos šaltinį. Pažymėtina, kad įstatymai nenumato procesinių prievartos priemonių, kuriomis būtų galima įpareigoti žurnalistą atskleisti informaciją jam pateikusio asmens duomenis, identišškai juos gina ir minėtas žurnalistų etikos kodeksas. Todėl pagrįstai galime teigti, kad teisė gauti informaciją ir ją skleisti, šiuo atveju, tapatinama ir absoliutinama su visuomenės teise žinoti, galimą visuomenės saugumą ir teisingumo siekį, paliekant už „nežinomybės sienų“.

Didžiojoje Britanijoje ikiteisminio tyrimo metu taip pat prioritetas teikiamas labiau slaptumui nei viešumui. Žurnalistams draudžiama paviesti informaciją apie įtariamųjų asmenų pavardes, aprašinėti jų išvaizdą, ypač bruožus, kurie leistų indentifikuoti asmenį, itin atsargiai perteikiamos net pačių įtariamųjų nuomonės apie jų atžvilgiu vykstantį procesą. Vykstant teismo posėdžiui taip pat skelbiama tik bylą nagrinėjančio teisėjo pavardė, pagal kokį straipsnį pareikštas įtarimas ir pan., t.y. tik bendri bylos duomenys¹²⁷.

Nors Rusijos Federacijos Konstitucija¹²⁸ taip pat kaip ir Lietuvoje įtvirtina teisę gauti informaciją (4 dalyje 29 teigiama: "Kiekvienas žmogus turi teisę ieškoti, gauti, perduoti ,gaminti ir platinti informaciją bet kokiomis teisėtomis priemonėmis."). Ši norma nustato praktiškai visas žmogaus teises informacijos srityje. Teisę ieškoti, gauti , gaminti ir platinti informaciją be išankstinio leidimo ir pranešimo apie valstybės ir jos organų jokių bet koku teisiniu būdu , nepaisant sienų , ir nepriklausomai nuo išraiškos būdų, neturi būti ribojama valstybės , išskyrus informaciją , sudarančią valstybės paslaptį) bei laisvai reišti savo mintis, jas skleisti, tačiau ten dauguma žurnalistų turi būti akredituoti, kad galėtų gauti tam tikrą informaciją iš ikiteisminio tyrimo institucijų¹²⁹. Taip pat akcentuotina, kad šioje šalyse nuolat bandoma iškelti problemą dėl žurnalistų naudojamų metodų ikiteisminio tyrimo duomenims gauti, siūloma griežtinti jų baudžiamąją atsakomybę.

Vienas iš spaudoje dažnai aptarinėjamų pavyzdžių: žurnalisto Grigorijaus Pasko byla. Jis kaltinamas tuo, kad išdavė valstybės paslaptį. Rusijos teisėsaugininkai teigia, jog žurnalistas, nutekindamas informaciją ir rašydamas, kaip šalies laivai teršia Ochotsko jūrą, išdavė paslaptis Japonijai. Po šios bylos nagrinėjimo teisme, Grigorijos Pasko pradėtas vadinti „žodžio laisvės šaukliu“¹³⁰. Po minimo žurnalisto bylos, Rusijos Federacijoje buvo atlikti tyrimai, kurie parodė, kad būtina tobulinti teisės aktus, kurie reguliuoja teisę į žodžio laisvę ir tuo pačiu į „atvirą visuomenę“,¹³¹ trūksta vienodos teismų praktikos ir teismų aiškinimo – kiek ir kokių duomenų

¹²⁷ Pradel J., Lyginamoji baudžiamoji teisė, Vilnius, Eugrimas, 2001, P. 349.

¹²⁸ Rusijos Federacijos Konstitucija, http://www.constitution.garant.ru/DOC_10003000.htm. [žiūrėta 2013-07-16].

¹²⁹ Федеральный закон от 20.02.95 N 24-ФЗ "Об информации, информатизации и защите информации, <http://www.rg.ru/2006/07/29/informacia-dok.html> [žiūrėta 2013-09-14].

¹³⁰ Речь общественного защитника Александра Ткаченко.

http://www.bellona.ru/russian_import_area/international/russia/envirorights/pasko/22502 [žiūrėta 2013-06-16].

¹³¹ Лазутина Г.В. профессиональная этика журналиста. Учебное пособие. М.: Аспект Пресс, 2000, P. 85.

gali teikti žurnalistams ikiteisminio tyrimo institucijos, visuomenė mano, kad šiuo metu dar taikomas prokurorų vidinis nusistatymas žurnalistų atžvilgių – „vertas“ arba „nevertas“ informacijos pateikimo baudžiamojoje byloje.¹³² Taip pat mokslinėse publikacijose galima sutikti Rusijos mokslininkų teiginių, kad būtina iš naujo peržiūrėti žurnalistų veiklos principus bei aiškiai teisės aktuose nustatyti kiek jie turi teisės gauti informaciją ir kiek jos gali skleisti visuomenės informavimo priemonėse.

Tuo tarpu Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko atveju, kai net tokį ikiteisminio tyrimo duomenų paskelbimą, ieškovai civilinėse bylose bando ginčyti, o būtent: ieškovas G. S. (krašto apsaugos ministerijos pareigūnas) viename iš reikalavimų civilinėje byloje prašė teismo pripažinti atsakovų Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir Valstybės saugumo departamento pareigūnų neteisėtus veiksmus paskelbiant ikiteisminio tyrimo duomenis apie pradėta jo atžvilgiu ikiteisminį tyrimą spaudoje ir to pasekoje buvo pažeista nekaltumo prezumpcija. Taip pat pateikė versiją, kad pareigūnai atskleidę duomenis iš baudžiamosios bylos, juos panaudojo kitoje byloje, kurio buvo nagrinėjamas ginčas dėl jo (G.S) atleidimo iš darbo.

Pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismas pažymėjo, kad *BPK 177* straipsnyje numatytas imperatyvus draudimas skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis tik apie nepilnamečius ir nukentėjusiuosius, be to, ieškovas nepateikė įrodymų ir duomenų, kuo pasireiškė jo nekaltumo prezumpcijos pažeidimas, todėl nėra pagrindo konstatuoti *BPK 177* straipsnio pažeidimą. Apeliacinės instancijos teismas praplėtė tokį aiškinimą, pasisakydamas, kad *„aplinkybė, jog spaudoje buvo paskelbti duomenys apie teisėtai pradėtą ikiteisminį tyrimą, nesudaro pagrindo teigti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai elgėsi neteisėtai ar netinkamai vykdė savo pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai (CK 6.246 str. 1 d.). Juolab kad nenustatyta, jog prokuroras iki baudžiamos bylos nagrinėjimo teisme būtų sutikęs paskelbti ikiteisminio tyrimo duomenis (BPK 177 str. 1 d.).“*¹³³ Darytina išvada, kad visuomenės informavimas apie pradėta ikiteisminį tyrimą nėra ir negali būti suprantamas kaip nekaltumo prezumpcijos pažeidimas ar *BPK 177* str. pažeidimas.

Kitas probleminis aspektas yra ikiteisminio tyrimo duomenų pateikimas žiniasklaidai. Neretai įtariamieji itin jautriai reaguoja į pasirodžius pranešimus spaudoje, pvz. straipsnis, kuriame buvo nuteistojo giminaitė įvardijama „krikštamotė“, jos nuomone, buvo tinkamai indetifikuojama ir tai buvo *BPK 177* str. pažeidimas. Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, kad *„tiek pranešime spaudai, tiek straipsniuose spaudoje nebuvo pateikta informacija apie tyrimą,*

¹³² Федотов М.А. Правовые основы журналистики. Учебник для вузов. М.: ИМПЭ им. А.С. Грибоедова: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002, Р. 145.

¹³³ Lietuvos Respublikos apeliacinio teismo nutartis Civilinėje byloje Nr. 2A-440/2012.

kuri suponuoja ieškovės kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo ir savo turiniu gali būti vertinama kaip BPK 177 straipsnio pažeidimas; pranešime spaudai buvo pateikti vien tik nuteistojo bei jo krikštamotės inicialai, ieškovė niekur nebuvo įvardinta. Ieškovė nepateikė duomenų, kad informaciją „Panevėžio ryto“ straipsnyje, kuriame buvo įvardintas nuteistasis, pateikė prokuratūros ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Be to, straipsnyje taip pat nenurodyti ieškovės asmens duomenys, o vien tik teiginys, jog kalbama apie nuteistojo krikštamotę, nesudaro pagrindo visuomenei ją identifikuoti. Pažymėjo, kad prokuratūra yra valstybės institucija ir apie savo veiklą informaciją teikia visuomenei, o viena iš informacijos teikimo visuomenei formų yra pranešimas spaudai.“¹³⁴ Pritartina teismui ir papildomai galima pažymėti, kad toks apibūdinimas kaip „krikštamotė“ gali būti būdas indentifikuoti asmenį siauram pažįstamų ratui, tačiau ne visuomenei.

Vienoje iš naujausių teismų praktikos, darbe nagrinėjamu klausimu, bylų, kilo ginčas, kuriame pagrindinis klausimas buvo kada žiniasklaida informuoja, o kad tenkina visuomenės smalsumą? Teisme Pareiškėjas nurodė, kad jo įsteigtu televizijos kanalu „TV3“ buvo rodoma diskusijų laida „Kodėl?“, kurios pagrindinė tema, apjungianti visas kitas laidoje nagrinėtas potemes, – „Kokios priežastys, veiksmai ar neveikimas lėmė tokį visuomenės nepasitikėjimą teisėsauga?“ LVAT manymu, „Žurnalistų Etikos kodekso nuostata negali būti traktuojama kaip savaime draudžianti laidas, kuriomis, ne siekiama informuoti visuomenę apie esamas problemas, bet tenkinti visuomenės smalsumą, jei nėra teisiškai ir faktiškai reikšmingų pagrindų tą daryti. Pritartina teismo nuomonei, kad priešingas teisės aiškinimas nepagrįstai, be konkretaus ir aiškaus teisėto poreikio, apribotų informacijos laisvės, kaip pamatinės vertybės, taikymo apimtį.“¹³⁵ Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad pats Konstitucinis informacijos laisvės statusas savaime reiškia, jog viešosios informacijos skleidėjas neprivalo pagrįsti informacijos skleidimo pagrįstumo (poreikio) argumentuodamas visuomenės suinteresuotumu ją gauti, išskyrus tuos atvejus, kai norima pasiekti kitų vertybių pusiausvyrą.

Neabejotina, kad Konstitucijos 25 straipsnio bei EŽTK 10 straipsnio nuostatų turinį bei jas plėtojančią teismų praktiką nustatyta, kad informacijos laisvė, kaip konstitucinė vertybė, gali būti ribojama ribojama tik įstatymuose aiškiai apibrėžtais atvejais siekiant apsaugoti kitas konstituciškai reikšmingas vertybes, pats ribojimas turi būti pagrįstas ir proporcingas siekiamam tikslui.

Duomenų neskelbtinumas ir teisė į informaciją, neatsiejama nuo komunikacijos tarp suinteresuotų subjektų. Todėl vertėtų tinkamai *de jure* įvertinti tuos atvejus, kai ikiteisminio tyrimo duomenis, kurie yra laikytini neskelbtiniais, ikiteisminio tyrimo subjektai visuomenės

¹³⁴ Lietuvos Respublikos apeliacinio teismo civilinė Nr. 2A-850/2013

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausiojo administracinio teismo byla Nr. A858 – 1500/2012.

informavimo priemonėms atskleidžia dar prieš kreipiantis (arba kreipiantis tuo pačiu metu) į prokurorą. Manytina, kad tokiais atvejais būtina derinti ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimą su ikiteisminį tyrimą kontroliuojančiu prokuroru, aukštesniu prokuroru ir teritorinės prokuratūros vyriausiu prokuroru, Generalinėje prokuratūroje – su generaliniu prokuroru. Viešinant ikiteisminio tyrimo duomenis paisyti nekaltumo prezumpcijos principo, priminti apie jį visuomenės informavimo priemonių atstovams. Tačiau pažymėtina, jog ikiteisminio tyrimo duomenų paslaptimi nerekomenduotina dangstyti visuomenės informavimo priemonių atstovų sužinotų prokuratūros darbuotojų klaidų, prokurorų darbo drausmės pažeidimų. Atsižvelgiant į aukščiau išvardytą, tie atvejai, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnai, atstovaudami valstybę, būdami „viešojo intereso sargyboje“¹³⁶ t.y. visuomenės, atskleidžia ikiteisminio tyrimo duomenis, taip pažeisdami imperatyvų BPK reikalavimą dėl jų neskelbimo, turėtų būti įvertinti ne tik kaip drausminiai nusižengimai, tačiau įstatymų leidėjas turėtų nustatyti griežtesnį teisinį reguliavimą nagrinėjamu aspektu.

2012 metais Lenkijoje taip pat buvo iškilusi panaši dilema, kai buvo paskelbti duomenys apie futbolo Vislos Krokuvos komandos trenerio Michalo Probiežo įtarimą dėl korupcijos futbole. Šią informaciją pateikė žurnalistas, kuris teigė, jog informaciją gavo iš prokuratūros ir kad jis tiesiog publikuoja fragmentus gautus iš komandos žaidėjo pateiktų parodymų liudijant. Ši informacija tapo žinoma ne tik žaidėjų tarpe. Prasidėjo diskusijos dėl ikiteisminio tyrimo informacijos įslaptinimo ir žurnalistų veiksmų ribų nustatymo tenkinant visuomenės smalsumą. Teisės praktikai akcentavo, kad vis daugiau atvejų, kuriuose parodymai, kuriuos duoda liudytojas, yra jau įtakoti žiniasklaidos, t.y. kad liudytojas stebi informaciją, kuri yra teikiama per žiniasklaidos informavimo priemones ir duodamas parodymus liudytojas meluoja arba remiasi išgirsta viešai pozicija. Tokie parodymai neteisingai įtakoja ikiteisminio tyrimo bylos eigą. Pažymėtina, kad Lenkijos ikiteisminio tyrimo duomenų slaptumą saugo baudžiamojo kodekso 241 straipsnis:

§ 1.str. Be leidimo viešai paskelbtus duomenis susijusius su ikiteisminiu tyrimu, prieš juos paviešinant teisme, baudžiama bauda, laisvės apribojimu arba laisvės atėmimu iki 2 metų.

§ 2. Str. baudžiamas asmuo, kuris paviešina duomenis iš teismo posėdžio, kada buvo taikomas anonimiškumas.

Reikia pažymėti, kad nelaikoma teisės pažeidimu savo nuomonės išreiškimas žiniasklaidoje. Nusikaltimu laikoma tik veika, kada yra paviešinama informacija, kuri yra gauta iš ikiteisminio tyrimo bylos medžiagos arba informacijos, kuri gauta iš teisėsaugos organų, susijusių su byla negavus iš jų sutikimo dėl informacijos paviešinimo.

¹³⁶ Lietuvos laisvosios rinkos institutas ir advokatų kontora LAWIN, Viešojo intereso veidai: socialinė, teisinė ir ekonominė problematika, Šimašius R., *Ižvalgos apie tai, kas vieša ir privati*, Vilnius, 2012, P. 40.

Lenkijos įstatymų leidėjas numatė, kad kai kuriais atvejais paviešinti informacija žiniasklaidoje yra būtina. Todėl numatė baudžiamojo proceso kodekso 156 § 5str¹³⁷ .:

§ 5. Bylos šalims, jų atstovams teisme, advokatams yra leidžiama susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, daryti kopijas, tačiau tam turi būti gautas ikiteisminio tyrimo teisėjo leidimas. Prokurorui leidus, su medžiaga gali susipažinti ir kiti asmenys.

Tarp „kitu“ išvardintų § 5 asmenų yra ir žurnalistai. Reikia atkreipti dėmesį, kad prokuroras neprivalo suteikti žurnalistams galimybę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga. Tai tik prokuroro diskrecijos teisė. Ši teisė priskiriama prie išimtinių. Dažniausiai prokurorai jos nesuteikia. Ir pagrindiniu argumentu yra ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas.

Tačiau net ir pati galimybė susipažinti su ikiteisminio tyrimo bylos medžiaga nereiškia teisės ją paviešinti suteikimo. Ši teisė numato tik susipažinimo su bylos medžiaga galimybę.

Tam, kad būtų galima paviešinti informaciją apie asmenį, reikia gauti ne tik prokuroro leidimą. Bet ir atitikti 241str. Baudžiamojo kodekso¹³⁸ ir 13 str. reikalavimus žiniasklaidos teisei:

13. 1.str žiniasklaidos teisė teigia, kad negalima išreikšti nuomonės viešai dėl ikiteisminės tyrimo medžiagos duomenų, negavus leidimų iš atitinkamų institucijų.
2. Negalima viešinti įtariamojo asmens tapatybės ir informacijos apie ją , nuotraukų tų asmenų, kurie susiję su byla, nebent patys asmenys susiję su byla duos sutikimą.
3. Šis draudimas nesusiejamas su kitais straipsniais. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, prokuroras, atsižvelgiant į viešąjį interesą gali leisti paviešinti informaciją.
4. Draudimas viešinti informaciją apie bylos dalyvius gali būti skundžiamas apylinkės teisme, kuriame vyksta byla. Teismo sprendimas galioja nuo jo paskelbimo.

Neabejotina, kad kaip ir pažymi advokatas V. Sirvydis tam tikra prasme žiniasklaidai suteikiama teisė gauti ir skleisti informaciją gali būti tam tikrame kontekste pavadinama kaip intrigos teisė ir „ikiteisminio tyrimo duomenų paskleidimas reiškia ne ką kita, kaip socialinį vertinimą, būtiną tam, kad veika būtų pripažinta nusikaltimu, tik su ta specifika, kad tą socialinį vertinimą atlieka ne kompetetingos, turinčios įgaliojimus institucijos ar asmenys, o žiniasklaida – žurnalistai ir leidėjas (transliuotojas)“¹³⁹.

Visuomenės informavimo priemonių atstovai, neretai vaikydamiesi sensacijų, rezonansinių bylų populiarumo pažeidžia objektyvumo ir šališkumo kriterijus, to pasekoje nesugeba išlaikyti net minimalių savo veiklai keliamų standartų. Netinkamu laiku paskelbta ikiteisminio tyrimo informacija, gali klaidinti visuomenę, sunaikinti tyrimo eigą, schemą, iškelti

¹³⁷ http://kodeks.ws/postepowania_karnego/ [žiūrėta: 2013-10-16].

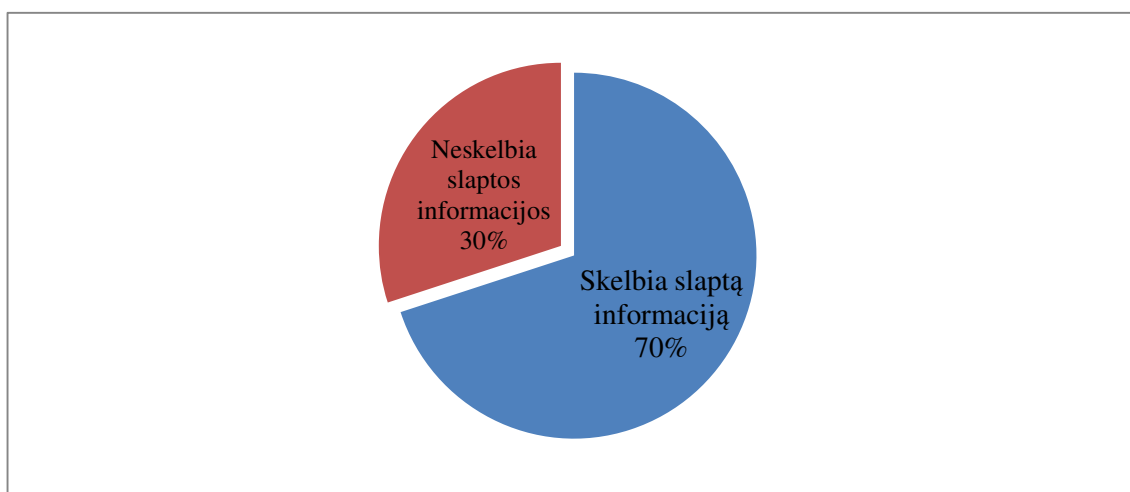
¹³⁸ <http://kodeks.ws/karny/> [žiūrėta 2013-10-16].

¹³⁹ Sirvydis V., Mykolo Romerio universiteto Kriminologijos katedros lektoriaus pranešimas, Be kaltės kalti: nekaltumo prezumpcija ir intrigos teisė“, 2005 m. kovo 25 d. forumas.

aikštėn nelaiku tyrimo versijas ir to pasekoje atitolinti tiesos nustatymą arba padaryti jį nebeįmanomu. Tyrimo metu, naudojant interviu metodą, buvo apklausiami 5 didžiausių naujienų portalų reporteriai, kurie dirba su kriminalinėmis naujienomis ir 5 Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio žurnalistai, kurie kartais dirba su kriminalinėmis naujienomis. Jiems buvo užduotas klausimas: „Kaip vertinate užsakomuosius straipsnius, kuriuose pateikiama informacija, palanki tiek vienai ikiteisminiame tyrime dalyvaujančiai šaliai?“ 6 žiniasklaidos atstovai atsakė, kad neigiamai, įvardindami panašiais priežastis: objektyvumo reikalauja naujienų portalo vadovybė, todėl užsakomųjų straipsnių kriminalinėse naujienose galima išvysti itin retai. Tarp minėtų 6 žurnalistų buvo 5 iš didžiųjų naujienų portalų atstovų. Likusieji 4 teigė, kad naujienos, gaunamos iš tam tikros proceso šalies vykstant ikiteisminiam tyrimui yra naudojamos, dažnai pažeidžiant objektyvumo principą, nes būtent tokios naujienos, ypač dominančios didžiųjų miestų rajonų gyventojus yra skaitomis ir sukeliai skaitytoji susidomėjimą. Reporteriai dirbantys su kriminalinėmis naujienomis įvardijo populiariausiais ir skaitomiausias kriminalines naujienas susijusias tiek su ikiteisminiu tyrimu, tiek su bylos nagrinėjimu teisme, tai bylos, kuriose įtariamieji/kaltinamieji yra valdžios atstovai, teisėsaugos atstovai, pramogų pasaulio atstovai. Kalbant apie rezonancines bylas ir koku būdu jiems pavyksta gauti ikiteisminio tyrimo metu neskelbiamos informacijos savo šaltiniais įvardijo: žemesnės grandies ikiteisminio tyrimo pareigūnus, nusikalstamos veikos liudytojus, kurie nėra perspėti pagal BK 247 str., kurie patys kreipiasi į redakciją ir prašo atlygio už naujausią, neskelbtą informaciją.

Manytina, kad pakankamai įdomus tyrimo rezultatas, kuris paaiškina priežastį, kodėl žurnalistai nebijo skelbti ikiteisminio tyrimo metu neskelbtinos informacijos.

Iš 10 apklaustų žurnalistų drąsiai skelbia ribotos informacijos naudojimą 7, iš kurių 5 didžiausių naujienų portalų kriminalinių naujienų reporteriai.

4 iš jų įvardijo pagindinę priežastį – „po to, kai LAT priėmė nutartį, jog žurnalistui negresia atsakomybė už pavišintus ikiteisminio tyrimo duomenis, problemos kaip ir nėra, nes už tai atsako tik dėl atsakomybės įspėtas asmuo. Žinoma, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse yra numatyta, kad žurnalistui draudžiama skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis be prokuroro ar tyrimą organizuojančio pareigūno sutikimo, tačiau tuo nesivadovauju, nes kodeksas priimtas dar iki LAT nutarties, o niekas jo taip ir nepakeičia.“ Darytina išvada, kad žurnalistai tokiais atvejais aukštesnio teisinės galios aktu už BK ir BPK laiko Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą¹⁴⁰. Šią nuomonę patvirtinančių pavyzdžių yra, pvz. viešai prienami Generalinės prokuratūros prašymai, kuriais kreipiamasi ir prašoma išnagrinėti galimus profesinės etikos pažeidimus BPK 177 str. kontekste. Dažniausiai problemos kyla dėl informacijos „nutekėjimo“ žiniasklaidai¹⁴¹, nors žurnalistas pats posėdyje, kuriame pvz. vyksta suėmimo skyrimo klausimas nedalyvauja, labiausiai tikėtina, ka pranešimui spaudai informaciją gauna iš iš prokuroro prašymo skirti suėmimą arba teismo nutarties šiuo klausimu, tačiau tokie dokumentai yra Generalinėje prokuratūroje arba pas pareiškimą nagrinėjusios teisėjo žinioje, nes kitiems asmenimis, kurie yra su tyrimu nesusiję, jie pateikti nebuvo. Kitai dažnai pasitaikantys atvejai – nekaltumo prezumpcijos pažeidimas, kai žurnalistai paskelbia įtariamųjų asmenų vardus ir pavardes (tokių pažeidimų ne kartą fiksuota alfa.lt, balsas.lt portaluose¹⁴²). Vadinasi, neskelbtini duomenys patenka į žiniasklaidą iš pačių ikiteisminio tyrimo institucijų.

Tačiau Lietuvos žurnalistų ir leidėjų sąjunga kiek atsargesnė, kai kalbama apie tinkamą paslapčių apsaugą „įgyvendinant teisę gauti ir skleisti informaciją privalu garantuoti visas kitas žmogaus teises ir laisves (Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 1 str.)“, kiek atsargiau vertina paslapčių viešinimus, o būtent:

E. Žuravliovas prašė įvertinti 2012-05-26 dienraščio „Lietuvos rytas“ ir 2012-05-29 laikraščio „Ukmergės žinios“ publikaciją „Padegėją išdavė jo rašysena“. Teigiama, kad publikacijos autorė D.

Zimblienė, pacitavusi trečiąją asmenį ir paskelbusi straipsnyje sakinį „<...> Jis yra įvaikintas, prieš dvejus metus mirė jo motina. <...>“ pažeidė profesinę etiką pavišindama informaciją apie vaiko įvaikinimą¹⁴³. Nors žurnalistė ir nenurodė įtariamąjo nepilnamečio vardo bei pavardės, bet straipsnyje pateikti duomenys leido identifikuoti jo tapatybę. Dėl šios publikacijos kreipėsi ir Vaiko teisių apsaugos kontrolierė E. Žiobienė. Įvaikinimas yra paslaptis

¹⁴⁰ <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=381&tid=329> [žiūrėta 2013-11-19].

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros prašymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai „Dėl galimo žurnalistu Dainiaus Sinkevičiaus padarytos profesinės etikos pažeidimo, 2006-12-14, Nr.7.2.-5195.

¹⁴² Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros prašymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai „Dėl galimų žurnalistų Tomo Čyvo ir Rimanto Varnausko padarytų profesinės etikos pažeidimų“, 2010-12-16, Nr.17.2-22647.

¹⁴³ http://dainius.org/wp-content/uploads/2012/11/zurnalistu_etika_leidinys_pirmas.pdf [žiūrėta 2013-11-16].

ir tokios informacijos atskleidimas užtraukia ir baudžiamąją atsakomybę. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos nuomone, nors informaciją apie įvaikinimą suteikė trečiasis asmuo, žurnalistė turėjo visapusiškai ją įvertinti ir pasirinkti, ką galima viešinti, o ko - ne.

Komisijos teigimu, neišlaikyta pusiausvyra tarp pareigos informuoti visuomenę apie nusikaltimą, ir pareigos nepažeisti šeimos ir vaiko interesų. Komisija nusprendė, kad dienraščio „Lietuvos rytas“ ir laikraščio „Ukmergės žinios“ publikacijoje „Padegėją išdavė jo rašysena“ buvo pažeisti šie Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso straipsniai bei tinkamos duomenų skelbimo principas.

Kita situacija, kuri susidarė Lenkijoje, skiriasi faktinėmis aplinkybėmis, tačiau padeda nagrinėti auksčiau analizuotą. O būtent:

„Krokuvos prokuroras Janusz Hnatko pareiškė kaltinimus žurnalistui dėl ikiteisminio tyrimo duomenų paviešinimo. Informacijos paviešinimas susijęs su liudytojo apklausos medžiagos citavimu tiesioginio radijo eterio metu. M. Gerszewskis (žurnalistas) teigė, kad jis tiesiog atliko žurnalistinį tyrimą ir tokie veiksmai buvo atlikti visuomenės interesų tenkinimo tikslu. Press Konferencijos metu prokuro Artur Wrona teigimu medžiagoje, kuri buvo žurnalistu M.Gerszewskio publikuota, buvo citatos iš ikiteisminio tyrimo medžiagos protokolo. Tai reiškia kad žurnalistas turėjo prieigą prie protokolo, prie kurio negalėjo turėti galimybės prieiti. Prokuratūra laikosi pozicijos, kad žurnalistas publikavęs šią informaciją galėjo pakenkti ikiteisminiam bylos tyrimui“¹⁴⁴.

Darytina išvada, kad Lenkijos teisinis reguliavimas numato kad net jeigu žurnalistas gauna galimybę susipažinti su bylos medžiaga, dar nereiškia, kad jis ją gali paviešinti. Norint gauti leidimą reikia, kad paviešinimo priežastimi būtų viešojo intereso apsauga susijusi, pavyzdžiui su viešu asmeniu arba pareigūnu.

Atsižvelgiant į Lenkijos baudžiamojo proceso kodekso straipsnius, reguliuojančius prokuroro ir žurnalistų teisinius santykius, manytina, kad tikslinga siūlyti įstatymų leidėjui įtvirtinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse papildomą reguliavimą pildant BPK 177 straipsnį, jį detalizuojant:

177 straipsnis. Ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas

1. Ikiteisminio tyrimo duomenys neskelbtini. Šie duomenys iki bylos nagrinėjimo teisme gali būti paskelbti tik prokuroro leidimu ir tik tiek, kiek pripažįstama leistina. Draudžiama skelbti duomenis apie nepilnamečius įtariamuosius ir nukentėjusiuosius.

2. Reikiamais atvejais prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas įspėja proceso dalyvius ar kitus asmenis, mačiusius atliekamus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kad draudžiama be

¹⁴⁴ <http://tvp.info/informacje/polska/dziennikarze-z-zarzutami/1255307> [žiūrėta 2013-11-19].

prokuroro leidimo paskelbti ikiteisminio tyrimo duomenis. Tokiais atvejais asmuo pasirašytinai įspėjamas dėl atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 247 straipsnį.

3. Prokurorui leidus, su medžiaga gali susipažinti žiniasklaidos atstovai. Draudžiama skelbti informaciją apie asmens tapatybę, nuotraukas, filmuotą medžiagą, nebent patys asmenys susiję su byla duotų rašytinį sutikimą.

IŠVADOS

1. Analizuojant užsienio šalių teisinį reguliavimą ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo aspektu, prieita prie išvados, kad Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas savo reguliavimu artimiausias postsovietinėms valstybėms, įrodinėjimo našta, draudžiant skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis čia perkeliama įtariamajam ir/ar jo gynėjui, o ne tik paliekama baudžiamąjį persekojimą vykdančioms institucijoms. Prokurorui čia paliekama diskrecijos teisė nuspręsti, kiek ikiteisminio tyrimo duomenų galima paviėšinti ir kiek jų laikyti paslapyje.
2. BPK 177 straipsnyje išskirtinai kalbama apie proceso dalyvius, o BPK 181 str. minimi „įtariamasis ir jo gynėjas, nukentėjusysis ir jo atstovas“. Manytina, kad įstatymų leidėjas, likdamas prie senojo BPK nuostatų, įtvirtino 177 straipsnyje proceso dalyvių sąvoką, turėdamas omenyje baudžiamojo proceso doktrinos aiškinimą, kad proceso dalyvis yra ir įtariamasis, taip pat nukreipimą taikant į BPK 181 straipsnį, kuriame yra aiškus proceso dalyvių sąrašas. Toks tik teorinis proceso dalyvių aiškinimas, remiantis tik teorija, vertinamas kaip BPK 177 straipsnio trūkumas ir gali sukelti dviprasmišką taikymą praktikoje, todėl įstatymų leidėjas turėtų jį detalizuoti.
3. Civilinę ar administracinę bylą nagrinėjančio teismo teisė išreikalauti įrodymus, tiek prokuroro diskrecinė teisė spręsti, kokie ikiteisminio tyrimo duomenys gali būti paskelbti, yra įtvirtintos vienodos galios teisės aktuose – atitinkamuose proceso kodeksuose, ABTĮ. Nėra jokio teisinio pagrindo teigti, kad teismo reikalavimas pateikti ikiteisminio tyrimo bylą kaip įrodymą civilinėje ar administracinėje byloje yra viršesnis ir paneigia prokuroro teisę spręsti, kiek ir kokių jo kontroliuojamo ikiteisminio tyrimo duomenų gali būti atskleista nepakenkiant tolesnei ikiteisminio tyrimo eigai ir sėkmei, nepažeidžiant nekaltumo prezumpcijos ir proceso dalyvių teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę.
4. Baudžiamąjį procesą gali reguliuoti tik *a priori* Konstitucija ir baudžiamojo proceso kodeksas. Generalinio prokuroro rekomendacijos gali būti skirtos tik detalizuoti BPK normų įgyvendinimą, bet ne kurti ar keisti jas naujomis. Jos neturi būti vertinamos kaip privalomos baudžiamojo proceso dalyviams, nes vis tik tai nėra baudžiamojo proceso teisės šaltinis. Todėl generalinio prokuroro rekomendacijos, detalizuojančios prokuroro įpareigojimus pagal BPK 177 straipsnį neskelbti ikiteisminio tyrimo duomenų, tam tikroje apimtyje neturėtų būti taikomos kitiems proceso dalyviams.
5. Tyrimo metu padaryta išvada, kad ikiteisminio tyrimo metu nėra tinkamai realizuojama teisė į gynybą. 17.5% tyrime analizuotų baudžiamųjų bylų, itariamieji buvo įpareigoti neatskleisti ikiteisminio tyrimo duomenų ir supažindinti su numatoma baudžiamąja atsakomybe,

t.y. 7 bylose iš 40. Neskelbti ikiteisminio tyrimo duomenų dažniausiai buvo įpareigojami asmenys, įtariamai padarę nusikalstamas veikas finansų ir valdymo sistemai. Minimi įtariamieji taip pat sudarė didesnę dalį tų, kurie atsisakė gynėjo ikiteisminiame tyrime ir tai manytina, kad galima sieti su prokuroro siūlymu baigti procesą baudžiamuoju įsakymu, kitais atvejais įtariamieji proceso eigoje susirado privatų advokatą.

6. Įpareigojant įtariamuosius neatskleisti duomenų ikiteisminio tyrimo metu protokole buvo pažymima „neskelbti visų ikiteisminio tyrimo duomenų“, tačiau advokatui šis įpareigojimas nebuvo taikomas. Tai yra įrodinėjimo naštos perkėlimas įtariamajam. Juk saugoti paslaptį turėtų tas, kuris įrodinėja. Šiuo atveju „neskelbti visų ikiteisminio tyrimo duomenų“ yra pagalba ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorui įrodinėjimo procese. Galima teigti, kad BPK 177 str. šiuo aspektu yra tik deklaratyvi nuostata ir toks įpareigojimas turėtų būti naikinamas, t.y. taikant duomenų neskelbtinumą įtariamasis turėtų būti įpareigojamas neskelbti tik tam tikros apimties duomenų, išskyrus tuos atvejus, kai ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumą sudaro komercinės, valstybės, profesinės paslaptys.

7. Tyrimo metu naudojant interviu metodą nustatyta, kad objektyvumo iš žurnalistų reikalauja naujienų portalo vadovybė, todėl užsakomųjų straipsnių kriminalinėse naujienose galima išvysti itin retai. Kalbant apie rezonancines bylas ir koku būdu jiems pavyksta gauti ikiteisminio tyrimo metu neskelbiamos informacijos savo šaltiniais įvardijo: žemesnės grandies ikiteisminio tyrimo pareigūnus, nusikalstamos veikos liudytojus, kurie nėra perspėti pagal BK 247 straipsnį, kurie patys kreipiasi į redakciją ir prašo atlygio už naujausią, neskelbtą informaciją. Dauguma kriminalinių naujienų reporterių apie drąsų ribotos informacijos naudojimą, jos nutekinimą į spaudą ir pasekmių nebijojimą pagrindine preižastimi nurodė, jog jie savo atžvilgiu labiau linkę taikyti Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą, nei BK ar BPK bei naudojasi BPK 80 straipsnio 5 p. numatyta teise prisidengti informacijos šaltinio paslaptimi, jos neatskleidimu.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į Lenkijos teisinį reguliavimą, reguliuojantį prokuroro ir žurnalistų teisinius santykius, manytina, kad tikslinga siūlyti įstatymų leidėjui įtvirtinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse papildomą reguliavimą pildant BPK 177 straipsnio 3 dalimi, ją išdėstant taip:

3. Prokurorui leidus, su medžiaga gali susipažinti žiniasklaidos atstovai. Draudžiama skelbti informaciją apie asmens tapatybę, nuotraukas, filmuotą medžiagą, nebent patys asmenys susiję su byla duotų rašytinį sutikimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. Nr.31-953.2012.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.Valstybės žinios. Nr.89-2741.2000.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.Valstybės žinios. Nr.37-13441-2002.
4. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2006-07-27, Nr. 82-3254.
5. Lietuvos Respublikos Generalinio Prokuroro įsakymas „Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo, 2011-02-10
6. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl informacijos teikimo viešosios informacijos rengėjams tvarkos aprašo patvirtinimo, 2011 m. vasario 10 d. Nr. I-49.
7. Nauja redakcija: Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas. Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo“. 2011 m. vasario 10 d. Nr. I-48.
8. Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas. Žin. 1996, Nr. 12-313.
9. Lietuvos Respublikos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, prieiga internete. <http://www.lrvs.lt/txt/ryisiaisuvisuomene/istatymai/2.pdf> [interaktyvus].[žiūrėta: 2013-11-16].
10. Lietuvos Respublikos asmens duomenų apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 63-1479.
11. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004-03-12 įsakymas Nr. 1V-68 dėl patvirtintų nutrauktų baudžiamųjų bylų ir baudžiamųjų bylų, kuriose nutrauktas ikiteisminis tyrimas, saugojimo, naudojimo ir naikinimo instrukcijos 18 punktas.

Mokslinė literatūra lietuvių kalba

12. Arlauskas S. Žodžio (saviraškos) laisvės teisės moralinės ribos, Jurisprudencija, Lietuvos teisės universitetas. Vilnius. 2001. 19(11).P. 141.
13. Arlauskas S. Šiuolaikinės teisės filosofija. Vilnius. Charibdė. 2011. P. 81.
14. Autorių kolektyvas: Kurapka V. E., Matulienė S., Jurka R., ir kt. Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo. Panomariovas A. Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2011, P. 56.
15. Autorių kolektyvas: Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L. ir kt. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. Gušauskienė M. Įtariamojo teisės į gynybą procesinis turinys ikiteisminio tyrimo stadijoje. Vilnius. Industrus. 2009. P. 217.

16. Bekarija. Č. Apie nusikaltimus ir bausmes, Vilnius. Mintis. 1992. P. 98.
17. Berman J. H. Teisė ir revoliucija. Vilnius. Pradai. 1999. P. 267.
18. Birštonas R., Duomenų bazės sąvoka Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje, *Jurisprudencija*, 2006, 3 (81).
19. Degutis E. Atviros visuomenės sąstai. Kultūros filosofijos ir meno institutas. Athena. 2008. Nr. 4. ISSN 1822-5047.
20. Descartes. Tatarakiewicz W. Filosofijos istorija. Vilnius. 2002. P. 201.
21. Dworkin R. Rimtas požiūris į teises, Vilnius. Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, 2004. P. 391.
22. Europos Tarybos. Dėl Bordo deklaracijos. aiškinamoji nota. Nuomonė. Nr.12. 2009.
23. Foucault M. Diskurso tvarka. Vilnius. Baltos lankos. 1998. P. 6.
24. Foucault M. Surveiller et punir: Naissance de la prison (Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas). Vilnius. Baltos lankos. 1998. P. 45.
25. Europos Parlamento teisėkūros rezoliucija dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese (COM(2010)0392 – C7-0189/2010 – 2010/0215(COD)). 2011 m. gruodžio 13 d.
26. Europos Komisija, Europos parlamento ir tarybos direktyvos pasiūlymas „Dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese“, Briuselis, 2010.7.20 KOM(2010) 392 galutinis 2010/0215 (COD), prieiga internete:
[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0392_/com_com\(2010\)0392_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0392_/com_com(2010)0392_lt.pdf).
27. Juraitė K. Jasnauskaitė B. Visuomenės informavimas ir nuomonės formavimas apie valdžios institucijų veiklą. *Filosofija. Sociologija*. 2011. T. 22, Nr.2. P. 78.
28. Goda G. Kuconis P. Kazlauskas M. ir kt., Baudžiamojo proceso kodekso komentaras Vilnius. Teisinės informacijos centras. 2003. P. 455.
29. Gutauskas A. Teisė į informaciją, Lietuvos Respublikos Seimo Jungtinių Tautų vystymo programa. Teisės institutas. Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius. 2005. P. 54.
30. Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Vilnius. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 138.
31. Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija – paslaptis kaip socialinis teisinis reiškinys. *Jurisprudencija*. Lietuvos teisės universitetas. 2002. 32(24). P. 92.
32. Panomariovas A. Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. *Jurisprudencija*. 2005. t. 75(67).
33. Panomariovas A. Parengtinio (ikiteisminio) tyrimo duomenų paslaptis baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*, 2002. t. 29(21). P. 36.

34. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius. Eugrimas. 2001. P. 349.
35. Prancūzijos Baudžiamojo proceso kodeksas Law n° 2000-516 of 15 June 2000 Article 96 Official Journal of 16 June 2000.
36. Postner A.R. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas. 2004. P. 167.
37. Rimšelis E. Ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimas teismui skiriant kardomasias priemones. Jurisprudencija. 2005. t. 75 (67). P. 72.
38. Martinonienė E. Kriminalinės žurnalistikos teisinio reglamentavimo principai ir praktika užsienyje. Informacijos mokslai. 23 tomas. 2002. ISSN 1392-0561. P. 23.
39. Mastroberti S. Ruppert Klaus M., Filosofijos žinynas. Kaunas. Šviesa. 2001. P. 121.
40. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius. Teisinės informacijos centras. 2004. P. 90.
41. Merkevičius R. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika. Teisė. 2013. Nr. 88. Issn-1274.
42. Lietuvos laisvosios rinkos institutas ir advokatų kontora LAWIN. Viešojo intereso veidai: socialinė, teisinė ir ekonominė problematika. Šimašius R., Ižvalgos apie tai, kas vieša ir privatu. Vilnius. 2012. P. 40.
43. Lietuvos Respublikos Seimo Jungtinių Tautų vystymo programa, Teisės institutas. Žmogaus teisės Lietuvoje. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą. Vilnius. 2005. P. 47.
44. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro aiškinamasis raštas. Dėl įtariamojo ir jo gynėjo teisės susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga skiriant suėmimą ar pratęsiant suėmimo terminą. 2012-11-22.
45. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros prašymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai. Dėl galimo žurnalisto Dainiaus Sinkevičiaus padarytos profesinės etikos pažeidimo. 2006-12-14. Nr.7.2.-5195.
46. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros prašymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai. Dėl galimų žurnalistų Tomo Čyvo ir Rimanto Varnausko padarytų profesinės etikos pažeidimų. 2010-12-16. Nr.17.2-22647.
47. Latvijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, Latvia on 21 April 2004.
48. Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios komisijos kocerno EBSW veiklai ištirti išvada, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo priedėlis 2006 m. gruodžio 1 d. nutarimo nr. X priedėlis.
49. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros pažyma „Apie neteisėtus narkotinių ir psichotropinių medžiagų ikiteisminio tyrimo ir valstybinio kaltinimo palaikymo praktiką 2011 metais“. 2012-02-03.
50. Losis E. Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2010. P. 96.
51. Lozuraitis A. Tekatorius A. Metzailerio filosofų žinynas. Vilnius: Mintis. 2008. P. 689.

52. Kanišauskas S. Moralės filosofijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 288.
53. Sirvydis V. Mykolo Romerio universiteto Kriminologijos katedros lektoriaus pranešimas. Be kaltės kalti: nekaltumo prezumpcija ir intrigos teisė. 2005 m. kovo 25 d. forumas.
54. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas. Lietuvos Aukščiausiasis teismas, Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksui 10 metų. Levon J., Veršekys P., Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste. Vilnius. 2012. P. 169.
55. Vaičekauskytė R. Maliavkina S. Eksperimento teisinio reguliavimo probleminiai aspektai. Mokslinės minties šventė 2012. Mokslinės konferencijos pranešimai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2012. P. 212.
56. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas. Strateginio planavimo komitetas. Vilniaus universiteto Alumni draugija. Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis, ateitis, Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Goda G., Galimybė įgyvendinti baudžiamojo proceso uždavinius baudžiamąją bylą užbaigiant sandoriu. Vilnius. 2012. P. 441.
57. Žiemelis V. Prokuratūros raida Lietuvoje: nuo ordinarinio iki konstitucinio instituto. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai teisė, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2011. P. 179.
58. Žiobienė E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV. Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. 2002. 32(24). P. 39.

Mokslinė literatūra užsienio kalba

59. Boyce R. N. Dripps D. A., Perkins R. M., Criminal law and procedure: cases and materials. New York. 2004. P. 12945.
60. Crick N. R., Dodge K. A. A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment // Psychological Bulletin, 1994, vol. 115, p. 74–101;
61. Dodge K. A. Social cognitive mechanisms in the development of conduct disorder and depression, annual Review of Psychology, 1993, vol. 44, p. 559–584.
62. СТРОГОВИЧ М. Курс советского уголовного процесса: Основные положения науки советского уголовного процесса Москва. 1968. Т.1. P. 179.
63. Седовой Т. А. Эксархопуло А. Криминалистика. Санкт-Петербург. Лань. 2001, P. 462.
64. Федотов М.А. Правовые основы журналистики. Учебник для вузов. М.: ИМПЭ им. А.С. Грибоедова: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. 2002. P. 145.

65. Федеральный закон от 20.02.95 N 24-ФЗ "Об информации, информатизации и защите информации, <http://www.rg.ru/2006/07/29/informacia-dok.html>.
66. Ordinance No. 2000-916 of 19 September 2000 Article 3 Official Journal of 22 September into force 1 January 2002).
67. Pranzūzijos Baudžiamojo proceso kodeksas Law n° 2000-516 of 15 June 2000 Article 96 Official Journal of 16 June 2000.
68. Rusijos Baudžiamasis kodeksas, publikuotas „Собрание законодательства РФ" , 24 gruodžio 2001, Nr. 52, įsigaliojo 2002 m. liepos 1 d.
69. Fixtures Marketing Ltd v Organismos prognostikon agonon podosfairou EG (OPAP), C-444/02, prieiga internete: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=nl&num=C-444/02>.
70. Лазутина Г.В. профессиональная этика журналиста. Учебное пособие. М.: Аспект Пресс, 2000, Р. 85.
71. Ukrainos Baudžiamojo kodekso komentaras, Ю.А. Кармазин, Е.Л. Стрельцова. Уголовный кодекс Украины. Комментарий: Под редакцией Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. Харьков. ООО -Одиссей-,2001.-960 с., 2001.

Teismų praktika

72. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešojo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12,14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 str. 1 daliai“, 2005 m. rugsėjo 19 d.
73. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms“// Valstybės žinios, 1996, Nr. 126–2962.
74. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. rugsėjo 22 d. nutarimas „Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos“.
75. Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d., 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas.
76. Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimas.

77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“, Nr. 50.
78. Lietuvos Aukščiausiasis teismas byla nr. 2K-649/2005.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-649/2005.
80. Lietuvos Respublikos apeliacinio teismo nutartis Civilinėje byloje Nr. 2A-440/2012.
81. Lietuvos Respublikos apeliacinio teismo civilinė Nr. 2A-850/2013.
82. Lietuvos Respublikos Vyriausiojo administracinio teismo byla Nr. A858 – 1500/2012.
83. Lietuvos Respublikos Vilniaus apygardos teismo nutartis Civilinėje byloje Nr. 2S-1135-275/2013.
84. Lietuvos Respublikos Vyriausiojo administracinio teismo 2012-03-09 sprendimas Administracinėje byloje Nr. A-520-2049-12.
85. Lietuvos Respublikos Vyriausiojo administracinio teismo 2012-03-09 sprendimas Administracinėje byloje Nr. A-520-2049-12.
86. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas 2012-11-26 Administracinėje byloje Nr. I-4005-561/2012.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2009.
88. Kauno apygardos teismo 2012-05-23 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-861-273/2012.
89. Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. gruodžio 27 d. nutartis byloje Nr. 1S-318-2004.
90. Klaipėdos apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-8-557/2008.
91. Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. gruodžio 27 d. nutartis byloje Nr. 1S-318-2004.
92. Kauno apygardos teismo 2012-05-23 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-861-273/2012.
93. *Sunday Times v Jungtinė Karalystė* Nr. 6538/74 EŽTT, 1978 m. balandžio 26 d. sprendimas Series A, No 30 *Worm* judgment of 27 August 1997, Reports 1997-V, &50.
94. *Krone Verlag GmbH & Co KG ir Krone Multimedia GmbH & Co KG prieš Austriją ir Kurier Zeitungsverlag ir Druckerei GmbH prieš Austriją* (pareiškimų Nr. 33497/07 ir 3401/07).
95. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. sausio 10 d. sprendimas byloje *Standard Verlags GmbH prieš Austriją* (Nr.3) (pareiškimo Nr. 34702/07).
96. Cour. eur. D. H., arrjt *Fressoz et Roire c. France* du 21 janvier 1999, Recueil des arrjts et decisions 1999-I.
97. Cour. eur. D. H., arrjt *Goodwin c. Royaume- Uni* du 27 mars 1996, Recueil 1996-II.
98. *Engel and others v. Netherlands*, Judgement of 8 June 1976, Series A., No 22.
99. EŽTT 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas *Edwards prieš Jungtinę Karalystę*, peticija Nr. 13071/87, 36 punktas.

100. EŽTT 2001 m. vasario 13 d. sprendimas Garcia Alva prieš Vokietiją, peticija Nr. 23541/94, 47–55 punktai.
101. 2001 m. vasario 13 d. sprendimas Schöps prieš Vokietiją, peticija Nr. 251164/94, 41–42 punktai.
102. 2009 m. liepos 9 d. sprendimas Mooren prieš Vokietiją, peticija Nr. 11364/03, 121–124 punktai.
103. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 metų kovo 30 d. sprendimas byloje Lamy prieš Belgiją.<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Lamy%20%7C%20BELGIUM&sessionid=1684910&skin=hudoc-en> (sprendimo tekstas anglų kalba).
104. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. vasario 13 d. sprendimas byloje Schöps prieš Vokietiją.http://www.coe.int/T/D/Menschenrechtsgerichtshof/Dokumente_auf_Deutsch/Volltext/Urteile/20010213_S.

Internetiniai šaltiniai

105. Vokietijos pagrindinio įstatymo 20 str. 1d., <http://chartijos-reformos-08.blogspot.com/2009/02/pagrindinis-istatymas-vokietijos.html> [žiūrėta 2013-11-24].
106. Rusijos baudžiamasis kodeksas, <http://www.russian-criminal-code.com/> [žiūrėta 2013-10-05].
107. Ustawaz dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego.(Dz. U. z dnia 4 sierpnia 1997 r.).
108. Ukrainos Baudžiamasis kodeksas, <http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-1-18/>[žiūrėta 2013-10-08].
109. Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas, įsigaliojęs 1996 m. <http://www.ukrf.com/>[žiūrėta 2013-08-08]
110. http://www.naiiu.kiev.ua/tslc/pages/humanright/texts/05_03_r.htm. [žiūrėta:2013-11-24].
111. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html[žiūrėta 2013-10-17].
112. Visuomenės informavimo priemonių įstatymas <http://www.consultant.ru/popular/smi/> [žiūrėta 2013-11-17].
113. <http://www.government.se/content/1/c4/15/40/472970fc.pdf>http://www.americanbar.org/publications/criminal_justice_section_archive/crimjust_standards_pinvestigate.html[žiūrėta 2013-10-02].
114. http://www.americanbar.org/publications/criminal_justice_section_archive/crimjust_standards_pinvestigate.html [žiūrėta 2013-09-24].

115. <http://www.ormvd.ru/pubs/15596/> [žiūrėta 2013-10-20].
116. http://kodeksy-by.com/ugolovno-protsessualnyj_kodeks_rb/198.htm. [žiūrėta 2013-07-14].
117. <http://mvd.gov.by/main.aspx?guid=101163>. Baltarusijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. [žiūrėta 2013-05-10].
118. <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10800427&p2={NRPA}> Visuomenės informavimo įstatymas Criminal Procedure Code (Law No. 5271 of December 4, 2004, as last amended by Law No. 6217 of March 31, 2011).
119. http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=247129 [žiūrėta 2013-06-07].
120. http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf [žiūrėta 2013-04-08].
121. <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/89874/103351/F-330451556/LBN89874%20Eng.pdf> [žiūrėta 2013-06-18].
122. <http://www.youtube.com/watch?v=bAgQ7LkdPj4> [žiūrėta 2013-09-15].
123. <http://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/criminal-procedure-law-of-the-peoples-republic-of-china>. [žiūrėta 2013-05-17].
124. <http://www.mp.gov.mo/en/question/question10m.htm>. [žiūrėta 2013-10-29].
125. <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00147&uro=08209>. [žiūrėta 2013-08-16].
126. http://www.americanbar.org/publications/criminal_justice_section_archive/crimjust_standards_pinvestigate.html. [žiūrėta 2013-07-16].
127. Речь общественного защитника Александра Ткаченко.
<http://www.bellona.ru/russian_import_area/international/russia/envirorights/pasko/22502> [žiūrėta 2013-10-27].
128. http://www.bc.edu/bc_org/avp/cas/comm/free_speech/nytvtsullivan.html [žiūrėta 2013-11-24].
129. <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=381&tid=329>. [žiūrėta 2013-10-29].
130. Case of Cumpana and Mazare v. Romania (Application no.33348/96 judgment 17 December 2004) // <http://www.echr.coe.int>. [žiūrėta 2013-07-04].
131. <http://kodeks.ws/karny/> [žiūrėta 2013-09-02].
132. http://dainius.org/wp-content/uploads/2012/11/zurnalistu_etika_leidinys_pirmas.pdf. [žiūrėta 2013-09-08].
133. <http://tvp.info/informacje/polska/dziennikarze-z-zarzutami/1255307> [žiūrėta 2013-10-07].
134. http://kodeks.ws/postepowania_karnego/ [žiūrėta 2013-07-30].

**Tyrimė naudotų baudžiamųjų bylų sąrašas
(Vilniaus miesto apylinkės teismas)**

135. 1-150-296/2008;
136. 1-1385-295/2008;
137. 1-1489-536/2008;
138. 1-10-1-02797/2008;
139. 1068-203/2008;
140. 1-956-296/2008;
141. 1-925-784/2008;
142. 1-887-784/2008;
143. 1-17-1-02440/2009;
144. 1-1581-270/2009;
145. 1-1160-203/2009;
146. 11235-270/2009;
147. 1-1366-276/2008;
148. 845-806/2012;
149. 1-1465-276/2012;
150. 1-935-111/2008;
151. 1-801-111/2012;
152. 1-1010-536/2012;
153. 1-1231-206/2009;
154. 1-447-276/2008;
155. 1-1388-111/2011;
156. 1396-88/2011;
157. 1-1406-851/2011;
158. 1014-806/2012;
159. 1-1012-276/2012;
160. 1007-851/2012;
161. 1-72-486/2012;
162. 1-1069-276/2012;
163. 1-72-486/2012;
164. 1-43-754/2012;
165. 1-6-119/2012;
166. 1-922-276/2012;

167. 1-1125-654/2008;
168. 1-1440-276/2008;
169. 1-887-270/2008;
170. 1-1444-203/2008;
171. 1-1102-865/2012;
172. 928-654/2012;
173. 1-148-276/2012;
174. 1-1481-276/2012.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinimo instituto reikšmė ir santykis su tiesos nustatymu filosofinėje plotmėje, vieta baudžiamajame procese, kompleksiskai išnagrinėtos BPK 177 str. taikymo teorinės ir praktinės problemos.

Nagrinėjant ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo ribojimą, kritikuotas jo teisinio reguliavimo ydingumas. Išanalizuota Lietuvos, EŽTT praktika bei 40 Vilniaus miesto apylinkės teismo baudžiamųjų bylų, nagrinėjama tema.

Draudimas skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis galimai yra įrodinėjimo naštos perkėlimas įtariamajam ir/ar jo gynėjui. Pareiga neskelbti duomenų, turėtų priklausyti tik valstybinį kaltinimą palaikančiam prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams, o ne įtariamajam. Minimas draudimas suvaržo teisę į gynybą.

Taip pat tyrimo metu buvo įvertintas kriminalinių naujienų žurnalistų požiūris į BPK 177 str. Paaiškėjo, jog žiniasklaidos atstovai aukštesnio teisinės galios aktu už BK ir BPK laiko Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą. Informaciją apie neskelbtiną ikiteisminio tyrimo informaciją, reporteriai dažniausiai gauna iš su konkrečiu ikiteisminiu tyrimu, nesusijusių pareigūnų, su kuriais sieja artimi ryšiai.

Apibendrinus visą baigiamojo darbo metu išanalizuotą medžiagą prieita prie išvados, kad BPK 177 str. yra netinkamai įstatymo leidėjo įtvirtintas, koreguotinas, dėl pačio įtariamojo įpareigojimo neskelbti ikiteisminio tyrimo metu jo žinioje esančių duomenų, taip pat dėl tokių duomenų teikimo žiniasklaidos atstovams.

SUMMARY

The Master's thesis analysed the significance of non-disclosure of pre-trial investigation data and its relationship with determination of truth in a philosophical dimension, as well as its place in criminal proceedings, also in an integrated manner examined theoretical and practical issues of applying Art. 177 of the CCP.

In examining the restriction on disclosure of pre-trial investigation data, it critiqued its shortcomings in terms of legal regulation. The paper analysed practices of Lithuanian courts and the ECHR, also 40 criminal cases of Vilnius City District Court, and examined the topic.

The study confirmed the hypothesis. Prohibition to disclose pre-trial investigation data is potentially a transference of the burden of proof to the suspect and/or his defence counsel. The duty of non-disclosure of data should only be given to a public prosecutor or pre-trial investigation officers, rather than the suspect. The above-mentioned prohibition puts a restriction on the right of defence.

The study also evaluated crime journalists' approach to Art. 177 of the CCP. It turned out that media professionals hold the Code of Ethics of Lithuanian Journalists and Publishers higher than the CC or the CCP. Reporters usually learn about non-disclosed pre-trial information from officers who are not related to the specific pre-trial investigation and with whom they have close relationships.

After summarizing all materials analysed during the thesis, it was concluded that Art. 177 of the CCP is improperly legislated and needs to be corrected in terms of the suspect's obligation not to disclose pre-trial investigation data available to him, also in terms of providing such data to the media.

AUTORĖS MOKSLINIAI STRAIPSNIAI BAIGIAMOJO DARBO TEMA

1. R. Vaičekauskytė, Kai kurie ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo aspektai, Mokslinės minties švente 2013, Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai, Vilnius: 2013, P. 33-49.

Priedas Nr. 1

*Teisės į gynybą užtikrinimo ikiteisminio tyrimo metu tyrimo duomenys išnagrinėjus 40
baudžiamųjų bylų Vilniaus miesto apylinkės teisme*

Bylos nr.	BK straipsnis	Informuotas apie teisę į gynybą	Atsisakė gynėjo	Prašė skirti valstybės garantuojamą advokatą	Advokatą susirado pats įtariamasis	Prašė skirti valstybės garantuojamą advokatą proceso eigoje	Susirado advokatą pats proceso eigoje	Advokato keitimas (kartais)	Bylos baigtis (N- nuosprendis, BĮ- baudžiamasis įsakymas)
1.1-150-296/2008	178, 180 str.	+	+	-	-	-	+	2	N
2. 1-1385-295/2008	182 str.	+	-	+	-	+	+	2	N
3.1-1489-536/2008	178,214, 215,182 str.	+	-	-	+	-	-	1	N
4. 1-10-1-02797/2008	182,300 str.	+	+	+	-	-	-	0	N
5. 1068-203/2008	182 str.	+	-	-	-	-	+	0	N
6.1-956-296/2008	182 str.	+	-	+	-	-	-	1	N
7.1-925-784/2008	182, 300 str.	+	- (Direktorė JA astovavo pati)	-	-	-	-	0	N
8.1-887-784/2008	182,214 str.	+	-	-	+	-	-	0	N
9.1-17-1-02440/2009	182,214, 215 str.	+	+	-	-	+	-	0	N
10. 1-1581-270/2009	182, 300 str.	+	+	-	+	-	-	0	BĮ
11.1-1160-	223 str.								

203/2009		+	-	-	+	-	-	0	BĮ
12.11235-270/2009	178 str.	+	-	-	-	+	-	0	N
13.1-1366-276/2008	300 str.	+	-	-	+	-	-	0	BĮ
14.845-806/2012	300 str.	+	-	-	+	-	+	0	BĮ
15. 1-1465-276/2012	300,302 str.	+	+	-	-	-	-	0	BĮ
16.1-935-111/2008	281 str.	+	-	-	+	-	-	0	N
17.1-801-111/2012	281 str.	+	-	-	+	-	-	0	N
18.1-1010-536/2012	281 str.	+	(atstovauja šeimos narys)	-	-	-	-	0	N
19. 1-1231-206/2009	259 str.	+	+	-	+	+	-	0	N
20.1-447-276/2008	259 str.	+	-	-	+	-	-	0	N
21.1-1388-111/2011	259 str.	+	+	-	-	+	-	0	N
22.1396-88/2011	259,300,302 str.	+	+	-	-	+	-	0	N
23.1-1406-851/2011	259 str.	+	+	-	-	-	-	0	BĮ
24.1014-806/2012	259 str.	+	-	+	-	-	-	0	N
25.1-1012-276/2012	260 str.	+	+	-	-	+	-	0	N
26.1007-851/2012	259,260 str.	+	-	-	+	-	-	0	N
27. 1-72-486/2012	149, 150 str.	+	-	-	+	-	-	0	N
28.1-1069-276/2012	150 str.	+	-	-	+	-	-	0	N
29.1-72-486/2012	149,150 str.	+	+	-	-	+	-	0	N

30.1-43-754/2012	150 str.	+	-	-	+	-	-	0	N
31.1-6-119/2012	149,150 str.	+	-	+	-	-	-	2	N
32.1-922-276/2012	149,150 str.	+	-	+	+	-	+	1	N
33. 1-1125-654/2008	138 str.	+	-	+	-	-	-	0	N
34.1-1440-276/2008	284 str.	+	+	-	-	-	-	0	N
35.1-887-270/2008	284 str.	+	-	-	-	+	-	0	N
36.1-1444-203/2008	236 str.	+	-	+	-	-	-	0	N
37.1-1102-865/2012	140 str.	+	+	-	-	-	-	0	N
38.928-654/2012	164 str.	+	+	-	-	-	-	0	Bİ
39.1-148-276/2012	164 str.	+	+	-	-	-	-	0	Bİ
40.1-1481-276/2012	164 str.	+	+	-	-	-	-	0	Bİ

Baudžiamosios bylos, kuriose tyrimo metu buvo taikomas draudimas įtariamajam skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis

Bylos nr., kurioje taikomas įpareigojimas neskelbti ikiteisminio tyrimo duomenų	BK straipnis	Advokato aktyvumas	Įtariamojo aktyvumas susipažįstant su IT medžiaga	Bylos baigtis *(N-nuosprendis, BĮ-baudžiamasis įsakymas)
1. 1-1465-276/2012	300,302 str.	Advokato atsisakė.	Susipažino su ikiteisminio tyrimo medžiaga, prašymų neteikė.	BĮ
2.1-1366-276/2008	300 str.	Aktyvus viso IT metu, teikia prašymus, skundžia nutarimus	Susipažino su IT medžiaga kartu su gynėju, teikė prašymus.	BĮ
3. 1-845806/2012	300 str.	Advokatas tik prieš IT pabaigą pateikia orderį.	Įtariamasis susipažino su IT medžiaga be gynėjo.	BĮ
4.1-447-276/2008	260 str.	Advokatas neaktyvus, susipažino su IT medžiaga, prašymų neteikė.	Įtariamasis aktyvus, susipažįsta su IT medžiaga.	N
5.1-1388-111/2011	260 str.	Advokatas valstybės garantuojamas, neaktyvus.	Įtariamasis susipažįsta su IT medžiaga.	N
6.1-1007-851/2012	260, 259 str.	Aktyvus advokatas. Teikta daug skundų, prašymų. Susipažino su IT medžiaga, prašė pildyti.	Įtariamasis susipažįsta su IT medžiaga.	N

7.1-1396-88/2011	259, 300, 302 str.	Valstybės garantuojamas advokatas. Susipažino su IT medžiaga, prašymų neteikė.	Įtariamasis susipažįsta su IT medžiaga.	N